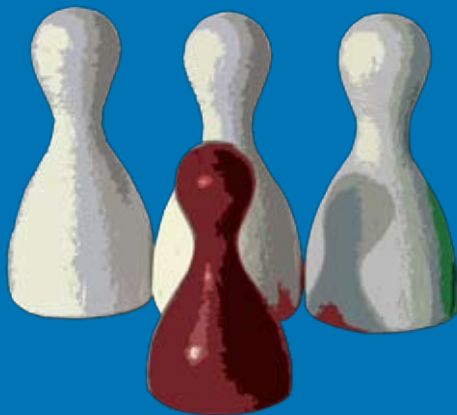

ZÁCHRANNÉ LANO

Metodický průvodce prevencí
sexuálního zneužívání dětí a mladistvých II.

Projekt České rady dětí a mládeže – Nás se to týká

OBSAH

Obsah	3
In medias res	4
Co nám říkají odborníci	7
Definice sexuálního zneužívání	7
Výzkumy	8
Krátkodobé a dlouhodobé následky	14
Rozhovory	18
Jak reagovat na informaci o zneužívaném dítěti?	30
Intermezzo	32
Praktická metodika	37
Nebezpečí zvané kybergrooming	37
Být důvěryhodným vedoucím	43
Jak účinně nabízet pomoc	51
Prevence sexuálního zneužívání v režii NPDM	55
Když se nám „to“ stane	57
Zkušenost našich německých kolegů	61
Programové inspirace	65
Programy na sebepoznání	65
Příběhy z praxe	73
Diskusní programy	77
Literatura	84
Příloha 1 – Metodický návod pro zřizování koordinátorů	85
Příloha 2 – Kontakty – kam se obrátit pro radu	89

In medias res

Za sexuální zneužívání dívky, které nikdo nevěřil, půjdou otec a bratr do vězení středa 24. února 2010 – Brno

Dlouhých deset let byl domov pro dnes devatenáctiletou dívku z Břeclavska peklem na zemi. Místo láskyplného zacházení se stala jen hračkou v rukou svého chlívného bratra za tichého přihlížení otce. Když se jí bratr nabažil, stala se obětí zvrhlých choutek otce. Krajský soud v Brně za to ve středu poslal na 6 let do vězení devětadvacetiletého bratra dívky, padesátiletý otec si odsedí za mřížemi 5,5 roku. Šokující na celé věci je to, že dívka se snažila na svou zoufalou situaci upozornit školního psychologa i další lidi, pomoci se ale dovolala až u jednoho ze svých spolužáků na nové škole, který zalarmoval sociálku a policii.

„Naprosto v tomto případě selhaly profesionální orgány ve školství a sociální péče, byl to až téměř neznámý člověk, který poškozené pomohl. Selhala i samotná rodina, matka o všem věděla, a přesto dceru vydala dalšímu prodlužování traumata,“ upozornila soudkyně Jaroslava Bartošová. Jednání se konalo zavřenými dveřmi, proto se až při odůvodnění verdiktu dostalo na veřejnost, jakými hrůzami si musela mladá dívka projít. Bratr se poprvé na dívku vrhl v jejich pouhých šesti letech. Tři roky nejméně jedenkrát týdně svou mladší sestru zneužíval k dosažení vlastního pohlavního uspokojení.

Po odchodu syna ze společné domácnosti využil situace otec, který o dřívějším zneužívání věděl. Podle soudu bylo konání obou obžalovaných prokázáno nejen výpovědí dívky, ale i dalšími nepřímými důkazy. Samotná dívka dodnes trpí těžkou posttraumatickou stresovou poruchou, má zdravotní problémy a trpí i komplikacemi v sociálních kontaktech nebo navazování partnerského vztahu. Oba muži si ihned podali odvolání.

Petr Kozelka, Právo

<http://www.novinky.cz/krimi/193091-za-sexualni-zneuzivani-divky-ktere-nikdo-neveril-pujdou-otec-a-bratr-do-vezeni.html>

Místo dlouhých úvodů jsme se rozhodli vám prostřednictvím toho – bohužel nijak ojedinělého – případu rovnou na začátku ukázat, oč nám hlavně v souvislosti s tématem sexuálního zneužívání dětí a mladistvých jde. A o čem tedy bude tato publikace, v edici „**Nás se to týká**“ již druhá¹.

Naše oddíly nejsou detektivními kanceláři na odhalování „úchyláků“, ani si v nich nehrajeme na odborníky na ochranu dětí před vším, co je může potkat na jejich cestě životem a jejich cestu k dospělé svobodě ohrožovat. Chceme v našich sdruženích a spolcích vytvářet bezpečný a inspirující prostor, v němž by si tito naši mladší kamarádi a kamarádky našli svoje místo mezi ostatními, aspoň částečně našli sami sebe a při tom si osvojili leccos pro život užitečného, co by je jinak minulo. Z toho pak vychází naše přesvědčení, že by naši vedoucí mohli podstatně přispět k tomu, aby oběti sexuálního násilí nezůstávaly tak často a zoufale bez pomoci, jako dosud. Také by si v prostředí našich oddílů mohly děti a dospívající osvojit ty postoje a dovednosti, které zvýší jejich šanci, aby v případě, že se stanou cílem pokusu o sexuální zneužití, tomuto útoku nepodlehly. A konečně nám samozřejmě jde i o to, aby v našem prostředí bylo nebezpečí sexuálního zneužívání dětí a mladistvých minimalizováno. Každá taková událost – byť představuje v celku všech případů zneužívání velice menšinovou situaci – zásadním způsobem ohrožuje smysl našeho usilování. Zvláště se tato příručka obrací k těm z vás, kteří máte ve svých organizacích na starosti vzdělávání vedoucích i ostatních výchovných činovníků. Měla by vás předně vybavit základními faktografickými informacemi, abyste byli věcně kompetentní. Tomu slouží část nazvaná **Co nám říkají odborníci**, která je dále členěna na stručné uvedení do problematiky prostřednictvím definice sexuálního zneužívání, shrnutí výsledků tří českých výzkumů, přehled hlavních důsledků pro zneužívané děti, obsahuje tři rozsáhlejší rozhovory s předními českými odborníky na tuto problematiku – sexuologem Petrem Weissem, dětskou psychologkou Lenkou Šulovou a ředitelkou Dětského krizového centra Zorou Duškovou – a je uzavřena stručným shrnutím toho, jak by měl jednat člověk, který se setká se sexuálním zneužíváním nějakého dítěte.

V **Intermezzu** zazní hlas jakoby „z druhé strany“ – bude to otevřená výpověď člověka s pedofilní orientací, který je si ovšem dobře vědom rizik s tím spojených, a proto ukazuje cestu, jak si v takové situaci počínat, aby člověk skutečně pomáhal a neubližoval.

Část nazvaná **Praktická metodika** přináší šest různorodých příspěvků, které ale spojuje právě zaměření na instruktory, jež se věnují vzdělávání budoucích vedoucích: Seznámení s kybergroomingem – zvláště nebezpečnou formou končící nezřídka sexuálním zneužitím nezletilých. Následuje pojednání o tom, jaká cesta vede k tomu, aby se vedoucí stal skutečně důvěryhodnou oporou

¹ Publikace **Hranice bezpečí** vyšla v roce 2009 a byla především věnována vedoucím a těm, kteří přímo s dětmi a mladými lidmi v oddílech a kroužcích pracují

svěřených dětí, a to i v případě, že se potřebují svěřit se svým trápením. Na ně navazují tři kratší statě upozorňující na principy přístupu, který má být pomoci, na zkušenosti Národního parlamentu dětí a mládeže a na konkrétní postup, když ke zneužití dojde v dětském sdružení. Tuto část uzavírá shrnutí zkušeností z programu prevence sexuálního násilí u sousedů v Německu. Stejně jako v metodické publikaci **Hranice bezpečí** (vydala ČRD 2009) uzavíráme tuto příručku **Programovými inspiracemi**, zaměřenými tentokrát na činnost s dospělými, byť některé z uvedených programů jsou využitelné i pro dospívající.

Co nám říkají odborníci

Tato úvodní kapitola možná bude připadat někomu z vás jako nezáživný suchopár plný čísel a odborností. Netvrdíme, že ji musíte nutně číst (ostatně řadu důležitých faktů obsahovala už publikace *Hranice bezpečí*), ale pokud chcete mít k tématu dostatečně solidní základ a být takříkajíc pevní v kramflecích, vynechat byste ji rozhodně neměli.

Definice sexuálního zneužívání

Sexuální zneužití dítěte (*Child sexual abuse – CSA*) je výrazným zásahem do jeho osobního prostoru. Jedná se o vysoce traumatizující zážitek, který ovlivňuje celý další život oběti. Výzkumy uvádějí různé hodnoty prevalence (výskytu ve společnosti) tohoto jevu. Odlišnosti jsou hlavně z důvodů různých definic sexuálního zneužívání a dětského věku, odlišné jsou také způsoby sběru dat (více viz Dunovský, Dytrych, Matějček a kol., 1995).

Za stěžejní je považována definice zdravotní komise Rady Evropy z roku 1992, která říká (dle Vaníčkové a kol., 1999): „*Sexuální zneužití je nepatřičné vystavení dítěte pohlavnímu kontaktu, činnosti či chování. Zahrnuje jakékoli pohlavní dotýkání, styk nebo vykořisťování kýmkoliv, komu bylo dítě svěřeno do péče anebo kýmkoli, kdo dítě zneužívá. Takovou osobou může být rodič, příbuzný, přítel, odborný či dobrovolný pracovník či cizí osoba. Sexuální zneužívání se dělí na bezdotykové a dotykové. Bezdotykové zneužívání zahrnuje např. setkání s exhibicionisty a účast na sexuálních aktivitách, kde nedochází k žádnému tělesnému kontaktu, např. vystavování dítěte pornografickým videozáznamům. Kontaktní zneužívání je takové, kde dochází k pohlavnímu kontaktu, včetně laskání prsou a pohlavních orgánů, pohlavnímu styku, pohlavnímu styku orálnímu nebo análnímu.*“

U nás je dle §242 Trestního zákona pohlavní zneužití dítěte mladšího 15 let trestným činem. Pachatel takového činu může být odsouzen až k 15 letům odnětí svobody. Nicméně tresty za tento a podobné činy jsou stále předmětem odborné i veřejné diskuze.

Výzkumy

Důležité je, že v současné době nejsme odkázáni už jen na domněnky nebo na cizí prameny (které vycházejí častokrát z přece jen dost odlišných podmínek – např. v USA) a můžeme se opírat o několik reprezentativních výzkumů, které se za posledních 15 let uskutečnily i u nás – a dávají solidní základ pro komplexní přístup k prevenci v této oblasti.

(1) Pöthe & spol.²

Tento první reprezentativní výzkum týkající se sexuálního zneužití v dětství v naší populaci provedl tým Sdružení Linky bezpečí (Pöthe, Halfarová, Bosák, Csémy) v letech 1997–8. Reprezentativní vzorek tvořil soubor 1112 osob, z kterých bylo 52,9 % (N=588) žen a 47,1 % (N=524) mužů. Věková hranice začínala 18 lety a končila 45. rokem

Hlavní zjištění:

25,7 % (N=286) respondentů uvedlo, že se jim v dětství (do 15 let) stala některá z dále uvedených forem sexuálního zneužití, na rozdíl do 74,3 % účastníků výzkumu, kteří toho byli ušetřeni.

Mezi zneužitými bylo 33 % (N=194) žena 17 % (N=89) mužů.

Z respondentů, kteří uvedli zkušenost s CSA, bylo 43,5 % zneužito jednou, 35,6 % byli zneužiti dva a vícekrát stejným pachatelem a ve 20,8 % byli respondenti zneužiti dva a vícekrát různými osobami.

² V této části čerpáme ze studie <http://www.dr-pothe.com/images/clanky/Sex-a-zneuzivani-deti-vyzkum-CR.pdf>

Následující tabulka přehledně shrnuje formy sexuálního zneužívání, které byly předmětem výzkumu a četost jejich výskytu:

Forma sexuálního zneužívání	Z celého souboru v % N= 1 112	Ze souboru zneužívaných v %
Úmyslné odhalování pohlavního orgánu pachatele před dítětem	12,0	46,5
Dotýkání a hlazení pohlavního orgánů dítěte pachatelem	8,4	32,5
Objímání či líbání dítěte se sexuálním podtextem pachatelem	6,4	24,8
Pachatel nutil dítě, aby se dotýkalo/hladilo jeho pohlavní orgán	3,7	14,3
Pokus pachatele o pohlavní styk s dítětem	3,7	14,3
Přinucení dítěte k orálnímu styku	1,4	5,6
Přinucení dítěte k pohlavnímu styku	1,3	3,9
Přinucení dítěte k análnímu syku	0,5	2,1
Přinucení k jiným sexuálním aktivitám	0,5	2,1

Další zjištění

Zneužívání začalo v průměru v 11,4 a končilo ve 13,7 letech života dítěte. Průměrné trvání u všech forem zneužití bylo 2,3 roky, přičemž u nejzávažnějších forem, tj. zneužití s penetrací, trvalo v průměru 3 roky.

V 81,7 % případech byl původcem zneužití muž, v 14,4 % žena a u 3,9 % respondentů bylo zneužito mužem i ženou.

V 55,8 % případech byli respondenti zneužiti osobou, kterou znali. Z okruhu známých osob, které nebyly s dítětem v příbuzenském vztahu, byl nejčastějším původcem zneužití spolužák, dále přítel sourozence, soused a přítel rodičů. Příbuzní oběti tvořili 26,1 % pachatelů, z kterých byli nejčastěji zastoupeni bratrance, strýcové a otcové, včetně nevlastních.

71,4 % respondentů, u kterých zneužití zahrnovalo tělesnou penetraci, uvedlo, že tím velmi trpěli. Intenzita subjektivně prožívaných následků zneužití se výrazně lišila podle charakteru zneužití.

Následky, se kterými se dlouho nevyrovnali, pocítovalo 22,9 % z těch respondentů, kteří byli zneužiti kontaktní formou a 42,9 % z těch, u kterých zneužití zahrnovalo tělesnou penetraci. Trvalé, celoživotní psychické následky prožívá 21,4 % respondentů zneužitých penetrací.

Co je zvlášť důležité pro nás

V době zneužívání **se nikomu nesvěřilo až 56,7 %** zneužívaných dětí. Pokud se svěřily, nejčastěji se svěřovaly matce (35,8 %) a svým vrstevníkům (31,7 %). Zarážející je zjištění, že ani jedno zneužitě dítě se v době svého zneužívání nesvěřilo sociálnímu pracovníkovi, lékaři, psychologovi nebo policistovi. V době tohoto výzkumu se poprvé v životě se svým zneužitím svěřilo 48 % respondentů.

Přibližně u 20 % případů zneužívání přestalo buď tím, že se oběť zneužívání pachatelovi vyhýbala, nebo tím, že pachatel se zneužíváním přestal sám. **V 15 % se dítěti podařilo zneužívání zastavit tím, že se pachatelovi samo postavilo**, v 9 % se pachatel zaměřil na jiné dítě a u 8 % zneužívání pokračovalo po 15. roce života. Pouze v 1,4 % případů bylo zneužívání zastaveno po tom, co bylo nahlášeno na policii, a jen u 0,4 % případů bylo zneužívání zastaveno po nahlášení odboru sociální péče.

Navzdory tomu 64,9 % zneužívaných respondentů (přibližně stejně jako nezneužitých) doporučuje, aby se v případě podezření na sexuální zneužívání dítěte lidé obraceli na policii a sociální úřady. Potřebu profesionální pomoci cítí 33,9 % všech účastníků výzkumu, kteří uvedli některou z forem zneužití, pouze 58,2 % však ví, kde ji hledat.

(2) Petr Weiss & Jaroslav Zvěřina³

Tento výzkum pracoval s rozsáhlým souborem dat sebraných v letech 1993 až 2008. Některé rozdíly oproti předchozímu výzkumu vyplývají z toho, že se tento zaměřil pouze na **kontaktní formy** pohlavního zneužití – tedy bez první skupiny z předchozího výzkumu (odhalování se před dítětem).

Zde je souhrn hlavních výsledků:

1) **Formy zneužití, které oběti zažily (mohly uvádět více forem):**

Forma sexuálního zneužití	Chlapci	Dívky
Pachatel osahával oběti	67%	88%
Pachatel je masturboval	62%	27%
Pachatel je orálně dráždil	33%	22%
Pachatel vyžadoval masturbaci	67%	49%
Pachatel vyžadoval orální dráždění	24%	15%
Pachatel vyžadoval anální soulož	14%	2%
Pachatel/ka vyžadoval/a vaginální soulož	10%	27%

2) **Počet zneužitých dětí:**

Chlapci – 7 %, dívky 11 %

3) **Pachatel:**

U chlapců ve 2/3 případů muž, v 1/3 žena; z toho 32 % příbuzný, 28 % známý, 40 % cizí osoba

U dívek ve 100 % muž; z toho 60 % příbuzný, 18 % známý, 22 % cizí

Pouze kolem 10 % zneužití mají na svědomí sexuální devianti (pedofilové), ostatní jsou sexuální delikventi, u nichž není primárním faktorem sexuální zájem o dítě (to hraje často jen roli náhražky dospělého partnera), nýbrž hlavně mocenské motivace.

³Údaje tohoto a následujícího výzkumu jsou z nepublikované práce ředitelky DKC Praha Zory Duškové, kterou od ní dostali autoři této publikace

4) Komu oběti své zneužití oznámily (jako prvnímu):

Komu	Chlapci	Dívky
Nikomu	69 %	79 %
Kamarádům	22 %	7 %
Policii	9 %	7 %
Rodičům	0 %	7 %
Učiteli	0 %	0 %

5) Důvody, proč děti své zneužití neoznámily (děti mohly uvádět více důvodů)

Důvod	Chlapci	Dívky
Stud	71 %	75 %
Obava ze msty	14 %	36 %
Nechut' ublížit pachateli	43 %	27 %

6) Falešná obvinění

Vyskytla se asi v 5 % – a to v následujících případech:

- rozvodové spory;
- obrana bezmocného dítěte v nefunkční rodině, narušené vztahy v rodině;
- pomsta rodiči (u adolescentů).

7) Negativní následky

Trvalé negativní následky uvádělo 33 % chlapců a 51 % děvčat.

Šlo především o tyto přetrvávající potíže (děti mohly uvádět více možností):

Následek	Chlapci	Dívky
Strach z opačného pohlaví	38 %	56 %
Sexuální dysfunkce	13 %	24 %
Úzkost, deprese	38 %	50 %
Snížené sebevědomí	63 %	88 %
Partnerské problémy	0 %	44 %
Vstoupilo do terapie	0 %	18 %

(3) Data Dětského krizového centra Praha

Na základě údajů z pražského DKC, shromážděných v letech 1992 až 2009, které se týkaly 763 dívek a 211 chlapců ve věku 1 rok až 18 let, lze konstatovat následující:

- Nejpočetnější věkové skupiny dětí, kterým DKC pomáhalo, jsou 3 až 6 let (248), 9 až 12 let (217) a 13 až 15 let (201)
- V 60 % zneužívala dítě příbuzná osoba, ve 27 % dítěti známá nepříbuzná osoba (učitel, známý rodiny, vedoucí kroužku apod.) a ve 13 % osoba cizí
- Pachatelé sexuálního zneužívání byli nejčastěji ve věku 30 až 50 let (57 %), následně 18 až 30 let (17 %) a nad 50 let (14 %), mezi 15. a 18. rokem ve 4 % případů a mladší než 15 let v 8 % (zejména sexuální šikana)
- V 87 % šlo o kontaktní formu zneužití, ve 12 % o nekontaktní a v 1 % o komerční zneužití.

Základní fakta, pokud jde o srovnání mezi zneužíváním **děvčat** a **chlapců**

Dívky	Chlapci
Zažila ho zhruba každá 4. dívka	Zažil ho zhruba každý 7. chlapec
¾ z nich byly zneužity známou nebo příbuznou osobou	¾ z nich byly zneužity neznámou osobou
Zneužívání bývá často zahájeno už v předškolním věku	Zneužívání začalo ve věku větší samostatnosti
Převažuje dlouhodobé, kontaktní zneužívání	Převažují homosexuální styky, většinou jednorázové

Hlavní následky

Dívky	Chlapci
Dochází především k vnitřnímu prožívání	Promítá se do vnějšího chování, agrese
Úzkostnost, poruchy nálad	Poruchy chování
Depresivita, sebevražedné pokusy	Identifikace s rolí zneužívatele
Poruchy příjmu potravy	Negativní postoj k druhým lidem
Narušení sebepojetí, vlastní hodnoty	Agresivní chování
V dětství nápadnosti v chování	Znejištění v sexuální orientaci
Identifikace s rolí obětí => Domácí násilí	Homosexuální prostituce
Prostituce, promiskuita, nevěra	Znejištění v mužské roli

Krátkodobé a dlouhodobé následky

Závěrečná tabulka předchozí kapitoly nás už konkrétněji uvedla do nejsmutnější oblasti našeho tématu – do důsledků, které zneužívání má pro jeho oběti. Už se tam ukázalo, že reakce na sexuální zneužití se dost liší podle pohlaví:

Sexuálně zneužití dívky mají sklon ubližovat spíše sobě. Internalizují problém – tedy snaží se jej vyřešit samy se sebou a v sobě. Obviňují se, vracejí si negativní vzpomínky za bdělého stavu i ve snové produkci, stahují se do sebe, emočně otupí, následně nejsou schopny příjemně prožívat sexuální slasti se svým partnerem (anhedonie) a navíc jsou zranitelnější proti případnému dalšímu zneužití.

Sexuálně zneužití chlapci naopak ubližují mladším a slabším dětem. Externalizují problém – tedy přenesou jej do vnějšku. Proti nepříjemným pocitům bezmoci se zpravidla brání agresivním a ubližujícím chováními vůči svému okolí.

To, jaké důsledky bude zneužívání mít, záleží hlavně *na čtyřech faktorech*:

- na závažnosti a způsobu zneužívání – nejhorší jsou zneužití spojená se souloží a agresí;
- délce doby zneužívání – čím delší, tím horší;
- věku, ve kterém ke zneužívání dochází – čím mladší dítě je, tím závažnější mohou být následky;
- vztahu dítěte ke zneužívatelem – pokud se zneužívání odehrává v rámci rodiny, jsou následky ještě závažnější. Nezná-li totiž dítě zneužívatele, není k němu citově vázáno, a proto nepocituje potřebu ho ochraňovat. A to mu usnadní cestu ke sdělení zážitku druhým.

Následky je možné též hodnotit z *hlediska délky trvání*:

- *Krátkodobé následky* sexuálního zneužívání dětí: strach, hanba, narušení sebeúcty, poruchy spánku a příjmu potravy (zejména u dívek), změny v sociálním a sexuálním chování.
- *Dlouhodobé následky* sexuálního zneužívání: mohou se objevit v dospělosti, zejména v podobě depresivních stavů, přetrvávající úzkosti, zvýšenou intrapsychickou tenzí (vnitřním tlakem), labilitou a nezdávka také poruchou příjmu potravy.

Známa česká sexuoložka **Hana Fifková** uvádí následující přehled dlouhodobých či odložených důsledků sexuálního zneužití v dětství:

- trvalé a hluboké poruchy emočního ladění, nejčastěji ve smyslu depresivního ladění
- emoční labilita, problémy s projevováním emocí
- neurotické problémy jako úzkosti, fobie, obsese
- snížené sebehodnocení, nízké sebevědomí
- poruchy sebevnímání, potíže se sebepojetím a sebeakceptací
- poruchy spánku, koncentrace a paměti
- pocity samoty, izolace, opuštění
- pocity odlišnosti a poznamenanosti
- sebevražedné myšlenky, pokusy a dokonané sebevraždy
- poruchy příjmu potravy
- psychosomatické potíže

- nadužívání drog, drogové závislosti
- neschopnost navázat a udržet partnerský vztah
- navazování partnerských vztahů s prvky výrazné asymetrie či závislosti
- opoždění psychosexuálního vývoje
- sexuální promiskuita
- sexuální dysfunkce
- negativní vztah k vlastnímu tělu, někdy odpor ke genitáliím či prsům
- poruchy komunikace
- poruchy navazování sociálních vztahů
- neschopnost ve vztazích stanovit a udržovat hranice.

Američtí autoři (*Mike Law & spol.*) sestavili ještě obsáhlejší přehled dlouhodobých důsledků sexuálního zneužívání, který sestavily samy jeho oběti – dospělé ženy a muži, kteří byli v dětství vystaveni sexuálnímu zneužívání.

Neuvádíme ho proto, abychom dál posilovali chmurný charakter této kapitoly, ale abyste mohli lépe rozumět těm, kteří trpkou zkušeností sexuálního zneužívání prošli – a mohli jim případně i lépe pomoci.

• Noční můry (intenzivní, násilné) • Strach, že kdokoliv může být útočník • Stud • Vztek • Pocity viny • Strach z projevování zlosti/obtíže s navozením vzteku • Potřeba mít kontrolu • Potřeba předstírat, že nemám kontrolu (bezmocnost) • Strach z toho být viděn(a)/strach z odhalení/agorafobie • Utíkaní od lidí	• Pocity nedostatečnosti • Přání být někým jiným • Neschopnost přijímat podporu/péči • Pocity studu, pokud jsem chválen(a) • Nízká sebedůvěra • Držení zbytečných tajemství • Být jakoby „zazděný(á)“ • Obtíže při snaze být ve spojení s druhými lidmi • Izolace • Obtíž s projevem zranitelnosti, touhy být vyslyšen(a)

- Strach z intimity/vyhýbání se intimitě
- Vyhýbavost
- Bolest a vzpomínky na tělesnou bolest
- Flešbky (živé vtíravé vzpomínky)
- Neschopnost „myslet přímo“
- Obtíže v komunikaci
- Obtěžující myšlenky
- Nutkavé přejídání/nejedení/diety/flámování/pročišťování atd.
- Sebe-zneužívání
- Touha zemřít
- Impulzivní sexuální chování
- Asexualita
- Sexuální poruchy
- Pocity nereálna/odcizení/odtažení
- Představa o sobě jako o nezdaru
- Potřeba být zcela kompetentní v jakoukoliv chvíli
- Pocit, že „je to moje chyba“
- Sebe-pochybnosti/pocit, že nejsem dostatečně dobrý(á)
- Žárlivost
- Zážitky mimo tělo („out of body experience“)
- Závist
- Pocit, že „pokud by mě znali, tak by mě odmítli“
- Únik do závislosti
- Zamrzlé pocity
- Strach z postraníh úmyslů druhých lidí
- Strach, že mě druzí budou používat
- Neschopnost říci „ne“
- Ztráta schopnosti rozpoznat pravdu
- Zmatek ohledně rolí/identity/sexuality
- Ambivalence týkající se touhy dostávat péči
- Strach z autority
- Strach z pravidel
- Strach z mužů/žen
- Strach z promluvení
- Neschopnost odpočívát
- Odpojení od vlastních pocitů
- Pocit, že jsem uvízl(a)
- Spojování zneužití se současným partnerem(kou)
- Zapomínání/amnézie na části svého dětství
- Deprese
- Špatné volby partnera

Prof. PhDr. Petr Weiss, PhD

Pracuje jako klinický psycholog v Sexuologickém ústavu Všeobecné fakultní nemocnice a 1. LF UK v Praze, dále jako profesor klinické psychologie na katedře psychologie Filosofické fakulty UK a vědecký pracovník 1. lékařské fakulty UK, Praha 2.

Můžete nejprve charakterizovat typické pachatele sexuálního zneužívání?

Bylo by velmi mylné se domnívat, že všichni pachatelé sexuálního zneužití dítěte jsou devianti, tedy pedofilové. Naprostá většina z nich jsou muži, kteří jsou sexuálně v pořádku, ale trpí jinou patologií, především patologií osobnosti, nebo jsou pod vlivem alkoholu a dítě si vybírají situačně, jako dostupnější objekt pro své sexuální uspokojení, než je dospělá žena. Pouze asi jedna desetina pachatelů sexuálního zneužití jsou praví pedofilové, to znamená muži (a v extrémně vzácných případech i ženy), kteří jsou přitahováni sexuálními objekty bez znaků dospívání. To znamená v případě heterosexuálních pedofilů holčičkami obvykle ve věku do dvanácti let, bez příznaků růstu ňader,

bez příznaků růstu pubického ochlupení, s dětským tvarem těla, tedy bez boků a bez diferencovaného pasu. A také samozřejmě s dětským chováním, tedy především nevinností, důvěřivostí, naivitou a tak dále. V případě homosexuálních pedofilů jsou preferovány chlapecké objekty, rovněž do jedenácti, dvanácti let věku, ještě bez znaků dospívání, bez znaků růstu pubického ochlupení, s dětským chováním. Pokud je muž zaměřen na dospívající (pubertální, adolescentní) dívky, už s náznakem růstu ňader, s pubickým ochlupením, už ne s dětským genitálem, pak mluvíme o hebefilii (zaměření na dívky přibližně ve věku 12 až 15 let), nebo v případě zaměření na chlapce v tomto věku o tzv. efebofilii.

Jaké osobnostní defekty tam bývají nejčastěji?

U nedevariantních pachatelů sexuálního zneužití se nejčastěji jedná o muže s disociální nebo nezdrženlivou poruchou osob-

nosti⁴, tedy o lidi, kteří jsou málo empatičtí, kteří využívají ostatní jako předmět vlastního uspokojení, a to obvykle nejenom v oblasti sexuální, ale celoživotně i v jiných oblastech.

To znamená, že ten člověk se projevuje agresivně, necitlivě i jinak?

Může a nemusí. My ve skutečnosti nemáme žádné specifické příznaky, na základě kterých bychom mohli říct: Ano, tento člověk zneužije dítě nebo tento člověk někoho jednou znásilní. To by bylo úžasné, kdybychom takovéto diagnostické či predikční nástroje měli! Ale my je nemáme. My ani neznáme specifické příznaky, podle kterých bychom rozeznali, jaké dítě je skutečně sexuálně zneužívané. My pouze známe určité obecné syndromy, které vzbuzují naše podezření na sexuální zneužívání. Ale například změna chování dítěte může být příznakem něčeho úplně jiného, než že je sexuálně zneužívané, například může být důsledkem rozvodové situace. Stejně tak neznáme ani dostatečně spolehlivé osobnostní rysy nebo jiná vodítka, jež by nám dovozovala například vyřadit zájemce o práci s dětmi s odůvodněním, že tento člověk se dopustí sexuálního zneužití v budoucnu.

Jaké jsou takové typické zkušenosti z vaší dlouholeté praxe?

Pedofilové jsou společně se sexuálními agresory nejčastějšími klienty sexuologických ambulancí, protože jsou považováni za nejnebezpečnější z hlediska následků jejich chování pro duševní a sexuální zdraví oběti. Proto je jim obvykle, po spáchání trestného činu se sexuálně-deviantní motivací, nařizovaná ochrana sexuologická léčba, nejdříve ústavní, na kterou poté navazuje léčba ambulantní. Těch případů jsou samozřejmě ročně stovky, ovšem pouze desítky z těchto případů jsou páchany pravými pedofily.

Na druhou stranu je nutné říci, že dle našich výzkumů pouze 12 % sexuálních zneužití je oznamováno. Tato trestná činnost má jednu z nejvyšších latentních kriminalit ze všech druhů deliktů. Je pravděpodobné, že naprostá většina sexuálních zneužití vůbec nevyplave na povrch. To ovšem samozřejmě neznamená, že způsobené trauma dál v těch obětech nepracuje. My víme, že asi u čtvrtiny obětí sexuálního zneužití, zvláště u těch, kde zneužití bylo dlouhodobé, když pachatelem zneužití byl příbuzný (většinou, žel, se jedná o vlastního otce), a pokud byla použita míra agrese, že může mít zneužití trvalé následky. V dospělosti se tyto následky mohou projevit především ve formě sexuálních dysfunkcí, v poruchách navazování partnerských vztahů, ale i v psychiatrických onemocněních. Víme rovněž, že ve vysokém procentu žen, které se pokusí o sebevraždu, je v anamnéze sexuální zneužití v dětství. Ale nacházíme ho i v anamnéze alkoholiček nebo toxikomanek. Vysoký počet zneužitých je ale například i v případě komerčních sexuálních pracovníků.

⁴ *Takový člověk má sklony k protispolečenskému a kriminálnímu chování, k opakované trestné činnosti. Jde o lidi extrémně egoistické a nezdrženlivé, neschopné pocitů viny, empatie, soucítí.*

Takže trvalé následky jsou naštěstí jen v menšině případů?

Jak jsem uvedl, pouze asi u čtvrtiny obětí jsou ty následky trvalé. U další čtvrtiny jsou dočasné a polovina z těch obětí neuvádí, že by tato zkušenost pro ně měla jakékoliv negativní následky.

Tam ještě může být rozdíl mezi tím, co si o tom ten člověk myslí, a tím, jak je to ve skutečnosti.

Ve většině případů trvalé nebo závažnější následky pravděpodobně zneužívání nemá. Možno to je i proto, že naprostá většina zneužití, a to především těch, jež jsou páčány pravými pedofily, probíhá v méně nebezpečných formách. Pokud se tam vyskytne penetrativní forma zneužití, ať už ve formě vaginálního nebo análního styku, tak se jedná s vysokou pravděpodobností o ne-deviantního pachatele. Práví pedofilové nejsou nebezpeční pro tělesnou integritu svých obětí, jsou nebezpeční spíše pro jejich duševní zdraví.

Jak by měla vypadat taková opravdu účinná prevence sexuálního zneužívání?

Nikdy nezabráníme těmto případům úplně. Můžeme však především soustavnou osvětou zvyšovat citlivost společnosti vůči příznakům sexuálního zneužití. Když společnost bude informována o tomto jevu, že vůbec existuje, a bude obeznámena i s příznaky, které mohou svědčit právě o tom, že sexuální zneužívání v konkrétním případě probíhá nebo proběhlo, pak je vyšší pravděpodobnost, že budeme schopni tyto případy zachytit už v začátcích. Zabráníme tím, aby pokračovaly dlouhodobě, tedy snížíme pravděpodobnost závažné traumatizace. Za druhé cílenou sexuální výchovou dětí od mateřských škol – protože už v mateřských školách hrozí zneužívání – můžeme dosáhnout toho, že děti samy budou vůči tomuto nebezpečí odolnější. To znamená, že budou už od velmi útlého dětství vědět, jakým rizikům se mají vyhnout, a budou současně taky vědět, že nikdo nemá právo sahat na ně způsobem, který si nepřejí. A že si mohou samy určovat, i v případě dospělých, ať známých, neznámých nebo dokonce příbuzných, které dotyky jsou jim příjemné, a které jim příjemné nejsou.

Čili ten důraz v sexuální výchově dětí v počátečním stádiu by měl být zaměřen právě na schopnost dítěte říct NE?

Přesně. Šestileté dítě skutečně nemusí znát techniky soulože, to je naprostý nesmysl, ale už šestileté dítě by mělo velmi dobře umět říkat „ne“.

To ovšem znamená, že by rodiče měli být dosti schopnými vychovateli. Jak u nás vypadá realita?

Podle našich výzkumů v České republice zatím ani rodina ani škola zdaleka neplní v této oblasti tyto své úkoly dostatečně. A si-

tuace se nelepší. Svědčí o tom naše výzkumy sexuálního chování obyvatelstva, které provádíme s doc. Zvěřinou od roku 1993, vždy v pětiletých intervalech, na reprezentativním souboru českých mužů a žen. A nezjišťujeme v této oblasti žádný pokrok. Výsledky svědčí o tom, že pouze asi deset procent Čechů získává informace o sexualitě v rodině, dalších deset procent ve škole a naprostá většina je získává ze zdroje nejméně spolehlivého, to znamená od kamarádů a známých, případně v posledních letech z internetu.

Co je za tím, že naše společnost, která se jinak tváří, že se sexualitou to hravě zvládá, tak zrovna v téhle zásadní věci trvale selhává?

Je zajímavé, že v této oblasti sexuální výchovy ani ty nejdřívejší země nejsou vždy ty, které mají nejméně problémů. My víme, že například nejvíc těhotenství nezletilých dívek ve vyspělých zemích je ve Spojených státech a ve Velké Británii. A přitom to nejsou země, které by byly kulturně zaostalé nebo které bychom mohli nazvat rozvojovými. Přesto situaci v oblasti sexuální výchovy ani tyto země naprosto nezvládají. Vzorem by v této oblasti mohly být ty nejčastěji uváděné skandinávské země, kde i přes velmi liberální postoje a přes sexuální výchovu, která je soustavná od předškolního věku, je těch sexuálně patologických jevů nejméně. V těchto zemích je například nejméně interrupcí, a to nejenom u nezletilých, ale i u dospělých žen, počty pohlavně přenosných chorob patří k nejnižším na světě a tak dále.

My zkrátka jednoznačně víme, že adekvátní sexuální výchova vede ne k demoralizaci společnosti, ale k tomu, že mladí lidé odkládají věk prvního styku, více užívají ochranu – jak před sexuálně přenosnými chorobami, tak i před nežádoucím otěhotněním – a staví se k sexu celkově zodpovědněji. Jsem rád, že podle našich výzkumů u nás porevoluční generace má mnohem zodpovědnější postoj k sexuálním otázkám, než tomu bylo v generaci jejich rodičů. To se projevuje například v tom, že počet interrupcí v České republice klesl od roku 1989 na necelou čtvrtinu původního stavu, což je fenomén, který je celosvětově ojedinělý a samozřejmě nesmírně pozitivní.

Mgr. Zora Dušková

Od roku 2000 působí jako ředitelka Dětského krizového centra (DKC), je atestovaný klinický psycholog a terapeut.

Paní ředitelko, vy máte jistě bohatou klientelu a zkušenosti s tím, jak se děti, které jsou týrané formou sexuálního zneužívání, chovají, jaké je prostředí, z kterého pocházejí. Mohla byste nám přiblížit několik takových typických příkladů, s kterými jste se setkala?

Úplně jednoznačně – z dvacetileté zkušenosti našeho pracoviště – vyplývá, že děti jsou nejvíc ohrožené ve svých rodinách. Z naší klientely je to nějakých asi šedesát čtyři procent všech případů. Myslím si, že je potřeba tím začít, protože od toho se odvíjí spousta dalších velmi důležitých kroků a podstatné skutečnosti, které s tím souvisejí.

Znamená to zaprvé, že k zahájení zneužívání dochází poměrně brzy a našimi klienty jsou děti už v předškolním věku, a ty, u nichž spadá začátek zneužívání někdy do věku pěti, šesti let. Jsou to děti opakovaně zneužívané, protože děje-li se to v rámci rodiny, jsou tyto děti neustále dostupné a je tam mnohem snazší překročit hranice intimity od neerotického fyzického kontaktu k tomu, co už naplňuje podstatu zneužívání, čili k takovému chování vůči dítěti, které jako svůj cíl sleduje navození vzrušení nebo uspokojení pachatele (ať již v tu chvíli, nebo později, někde v nějakých fantaziích, v rámci prohlížení fotografií dětí a tak podobně). To, co má silně traumatizující dopad na takové dítě, je jednak opakovanost a dlouhodobost, a pak to, že je zneužito někým, ke komu je vázáno pozitivní citovou vazbou, někým, komu bezmezně důvěřuje. Dítě přijímá to, co mu dospělý říká, protože ho přirozeně chápe jako toho, kdo jej učí poznávat svět a normy ve společnosti. V takovém dítěti se postupně deformuje velmi mnoho jeho postojů, deformuje se jeho sebepojetí, identita, má to prostě velmi devastující dopad na celý jeho život.

Ohrožené dítě nemá moc možností, jak se z toho vymanit. Ve chvíli, kdy dojde k první atace, to někdy dítě ještě nerozpozná, protože i forma se postupně stupňuje, takže ono nejdříve neví, oč vlastně běží, a ve chvíli, kdy už ví, tak se už cítí být spoluviníkem, protože to přece mělo říct, když se to stalo poprvé, a jak teď vysvětlí, že už se to stalo víckrát... Takže dítě v tom zůstane zajaté, často se rozvíjí takzvaný syndrom přízpůsobení a ono skutečně nemá cestu ze sexuálního zneužívání ven.

Takovým, myslím velmi ilustrativním, případem může být případ dívky, která se k nám dostala jako sedmnáctiletá. Byla někdy od konce mateřské školky zneužívaná svým dědečkem. Nedokázala se z atakování vymanit ani v pozdějším věku. Možná, kdyby ji dědeček takhle atakoval poprvé, když jí bylo třeba čtrnáct patnáct let, tak by to dokázala zastavit. Ale tím, že zneužívání začalo, když

byla pětiletá, tak se pro ni stalo jakousi nedílnou součástí – byť patologickou – jejího života, a neuměla si s tím proto poradit ani ve věku vyšším. To je typická ukázka syndromu přizpůsobení se a syndromu oběti. Bezmocnost je tak masivní a mocná, že takový jedinec není vůbec schopný se nějak bránit. A tohle je potřeba vědět, protože pro tyhle děti tou jedinou šancí jsou většinou lidi mimo rodinu.

Jak se z takové situace dítě může dostat k vám, když vlastně ta nejbližší rodina ho spíš blokuje?

Jo, to je určitě správná otázka, protože stručná odpověď zní: velmi těžce. Ohrožené dítě k tomu potřebuje, aby jeho situaci rozpoznal někdo další, a aby – když pochopí, co se děje, nebo i když má jen podezření, že s dítětem není něco v pořádku – tu situaci skutečně řešil. My se naprosto opakovaně setkáváme s tím, že děti tady vypovídají o tom, že se někomu svěřily už v minulosti, ale nikdo jim nevěřil! Ještě pořád se dětem tyto informace nevěří. Jistě chápete, jak moc to posílí bezmoc dítěte, když zkusí překonat veškeré bloky a stud a to všechno, co mu brání o zneužívání hovořit, a narazí na odmítnutí, na nepochopení, na nedůvěru. Druhý pokus už třeba nikdy neudělá.

Je možné nějak právě takové dítě alespoň určitým způsobem identifikovat?

Problém v detekci zneužívaných dětí spočívá v tom, že vykazují především takzvané nespecifické symptomy, avšak podle těchto příznaků nemůžeme jednoznačně říct, že se jedná o dítě zneužívané. Člověk tuší, že se jedná o dítě, které má nějaké trápení – především tehdy, když na něm vidíme nějakou výraznou změnu oproti jeho dosavadní vývojové linii, oproti původnímu chování. To znamená, že dítě, které do té doby dobře fungovalo, dobře prospívalo ve škole, bavily ho kroužky, bylo přiměřeně sociálně zdatné, mělo kamarády, začne selhávat, kroužky ho nebaví, přestává na ně chodit, stahuje se od vrstevníků, uzavírá se samo do sebe. To všechno jsou příznaky, za kterými je potřeba hledat skutečné příčiny – a klást si otázku, proč se to děje. Proč u tohoto konkrétního dítěte došlo k takovému zlomu ve vývoji. A to je ta jediná šance, že ten, kdo si toho všimne, začne s tímto dítětem odkrývat příčinu. Děti velmi potřebují podporu, potřebují zažít, že jim někdo rozumí, že někdo vnímá jejich těžkou situaci a že se můžou spolehnout na někoho, kdo jim s tím pomůže. Protože aspoň do určitého věku je to jinak situace pro dítě neřešitelná.

A z té vaší zkušenosti, kdo v okolí takového dítěte bývá právě ten anděl strážný, ten zachránce, který mu takhle pomůže, případně ho k vám přivede nebo nakontaktuje?

Někdy je to širší rodina, třeba prarodiče nebo tety, občas jsou to starší kamarádi a někdy to jsou učitelé nebo vedoucí v oddílu či kroužku, kterým se děti zkusí svěřit. Někdy to udělají nepřímo, snaží se vysílat signály, chovají se nestandardně. Takže tady je potře-

ba velká vnímavost lidí kolem, včetně pedagogů a vychovatelů, aby opravdu přemýšleli, co za tím je. Někdy takové děti upoutávají spíš negativní pozornost – začnou zlobit, začnou pozornost strhávat k sobě, začnou se toulat, chodí pozdě domů, začnou testovat alkohol a podobně. To, proč tak jednají, je právě jejich touha, aby se jich někdo konečně zeptal, proč to dělají. Aby někdo položil tuhle jednoduchou otázku: Proč ty se vlastně takhle chováš? To asi znamená, že máš nějaké trápení. Takže tohle mají možnost lidé z okolí takového dítěte zachytit, ale někdy končí velmi brzo tím, že chování dítěte onálepkují jako zlobení a už nehledají příčinu. Přitom normální dítě nezačne do určitého věku zlobit jenom tak, úplně samo od sebe, bez příčiny. To je to, co potřebují zneužívané děti, aby měly šanci, že se zneužívání zastaví: aby lidé okolo hledali a ptali se jich, co je za tím, že se zněmily. Někdy to takové dítě nedokáže říct, ale jindy stačí vhodně ho podporovat: jestli máš nějaké trápení, a já vidím, že nějaké máš, tady máš číslo na linku důvěry, zavolej si tam, zkus se tam s nimi domluvit. Někdy ta anonymita kontaktu s linkou důvěry je pro to dítě větší jistotou nežli to, když se má svěřit někomu blízkému, s kým se potom třeba každodenně setkává.

Zatím jsme mluvili hlavně o dětech zneužívaných v rodinách nebo jejich blízkými příbuznými. Jsou ale i jiné případy, že?

Děti – i když ve výrazně menší míře – jsou samozřejmě zneužívané také osobami nepříbuznými, osobami, které velmi dobře znají. A tady se musíme dotknout i té oblasti, kdy zneužívateli jsou pedagogové, nebo vedoucí zájmové činnosti. Přitom je tu jeden podstatný rozdíl: ti, kdo děti zneužívají ve svých rodinách, nejsou v drtivé většině případů pedofilové, pro ně dítě funguje jako náhradní objekt a sytí ještě (a hlavně) jejich jiné potřeby než jenom sexuální – potřebu moci, potřebu vůbec nějakého vztahu, nějaké blízkosti a podobně. Zatímco v kroužcích a oddílech mezi vedoucí přece jenom více vstupují i pedofilně nastavené osoby, protože jim je práce s dětmi velmi blízká.

Rovnou upozorňuji, že takové nastavení zdaleka neznamená, že takový člověk se bude k dítěti vztahovat způsobem problematickým z hlediska sexuálního ohrožení. Většina pedofilů dokáže udržet svoji deviaci pod kontrolou a není pro děti nijak nebezpečná. Tohle je pořád potřeba velmi odlišovat. Ale na druhou stranu pokud tu hranici takový člověk překročí, tak i my máme opakovanou zkušenost, že tam je veliké riziko souběžného zneužívání většího množství dětí. Někdy takový vedoucí různých zájmových činností nebo tábora atakuje třeba pět nebo i deset dětí.

Setkali jste se také s případy, že se ukázalo, že to dítě si vymýšlí?

Ojediněle, ale výrazně méně často, nežli jaká je představa v populaci. My se samozřejmě setkáváme s účelově nahlášenými případy sexuálního zneužívání, ale to nahlášení činí jejich rodiče, většinou v rámci rozvodových sporů. Ale děti – naprosto výjimečně. Naším zařízením prošlo již kolem 960 zneužívaných dětí, z nich si to jednoznačně vymyslely asi čtyři. To je naprosto zanedbatelné. Jak

říkám: v rámci rozvodových sporů, partnerských konfliktů, bojů o majetek a podobně, to známe, to dělají rodiče, ale ne primárně děti.

A tak je potřeba stále naléhavě zdůrazňovat, že v takových situacích si děti vymýšlejí naprosto výjimečně, zvláště děti mladší. Protože pořád převažuje chybná představa, že když dítě sdělí takové závažné informace, že lže, buď aby bylo zajímavé, nebo aby se někomu pomstilo. Vychází to z toho, že tohle je problematika, která v každém vyvolává velikou emoční bouři, a v podstatě obranné mechanismy člověka to prostě zbagatelizují. Pro každého je jednodušší, když si řekne: ono si to dítě vymýšlí, já to nemusím řešit a já nemusím na to emočně odpovídat. Je to únik dospělých od této problematiky.

A co se tedy pro takové dítě dá opravdu reálně udělat, aby se ta jeho situace mohla zlepšit, když už se někomu svěřil – například svému oddílovému vedoucímu?

Nepanikařit a současně to nebagatelizovat. V podstatě každý má možnost a naše pracoviště tuto službu ochotně nabízí, kontaktovat naši linku důvěry, která je určena nejenom ohroženým dětem nebo jejich rodičům, ale každému, kdo se i ve své činnosti může dostat do kontaktu se sexuálním zneužíváním. Ono udělat jednotný návod není možné, protože každá situace je tak jedinečná, že je potřeba se jí zabývat konkrétně, rozebrat skutečnou situaci takového dítěte. Ale každý může využít naši linku důvěry a zkonzultovat vhodné kroky: jak postupovat, jak to načasovat, jak to řešit. Volají nám vedoucí kroužků nebo oddílů, volají učitelé, volají ve svých nejistotách, protože pro každého je těžké i to, že málokdy má v ruce nějaký jasný důkaz. Má možná tušení, možná nějakou pochybnost, čili často i tito lidé potřebují pomoci s tím, že to není od nich donášení nebo „bonzování“, když to někde nahlásí, že je to pro takové dítě jediná šance, když mu pomůže někdo z okolí. Navíc může využít internetové poradenství, chaty, tak, jak dneska linky důvěry své služby nabízejí, včetně našeho pracoviště.

A při jednání přímo s ohroženým dítětem je nezbytné mu poskytovat jasnou podporu, porozumění jeho situaci. I když se to hned nevyřeší, tak takové dítě potřebuje zažít, že třeba i navzdory tomu, jak se chová, že třeba zlobilo nebo bylo nějak jinak nepříjemné, někdo si o něj dělá starost, někomu na něm záleží, už není ve svém trápení osamělý.

Možná ještě stojí za to připomenout, že vlastně každý občan má povinnost zabránit v pokračování páčání trestného činu, kterým sexuální zneužívání dětí je. A pro většinu lidí není jiná možnost jak tomu zabránit, než podáním trestního oznámení. Jak jinak může někdo garantovat, že zabránil, když nemá kontrolu nad tou situací a nad tou rodinou. Takže i to stojí myslím za připomenutí. Každý se může i anonymně obrátit na oddělení péče o dítě a oni i anonymní oznámení musejí prošetřovat. I my postupujeme ve spolupráci s odděleními péče o dítě, se soudy, s policií, s kurátory dětí. My nemůžeme tuto ochranu vykonávat sami, potřebujeme k tomu celý systém ochrany dětí. Dětské krizové centrum se snaží koordinovat celou tuto spolupráci tak, aby to bylo ve prospěch dítěte.

Máte také nějaký případ, kdy se to podařilo nakonec úspěšně dotáhnout aspoň k tomu, že dítě přestalo být zneužívané, že se z toho alespoň nějakým způsobem dostalo?

To určitě, bez toho bychom nemohli takovou dlouhou dobu fungovat. Proto to všechno děláme. Jde samozřejmě o to, co budeme považovat za úspěch? Úspěchem je to, že dítě tu situaci odtajní a že je zabráněno dalšímu pokračování. Úspěchem je vždycky to, když se to dítě dostane sem do terapeutické péče, a může nějakým způsobem zpracovávat trauma, kterým prošlo. Protože to otevírá jeho šanci na mnohem kvalitnější budoucí život. Jinak si ty následky s sebou nese hodně dlouho.

Takže úspěšný případ? Zase mně vyběhlo zneužívání uvnitř rodiny, kdy byly dvě sestry zneužívané nevlastním otcem. Otec si našel maminku s dcerami na inzerát, pravděpodobně velmi cíleně, už prostě si v inzerátu hledal matku s dcerami nějakého daného věku a tyhle dívky po dobu skoro dvou let sexuálně zneužíval kontaktní formou. Holčičky se to pokusily říct už někdy zhruba v půlce toho zneužívání, asi po roce. Dokonce to řekly paní učitelce ve školce a řekly to babičce. Při tom prvním pokusu o odtajnění to teda nedopadlo dobře, protože matka řekla: v žádném případě se to prostě neděje. A tím to skončilo.

Nikdo to dál to neřešil, takže dívky byly zneužívané další rok, navíc závažnější formou, protože sebejistota zneuživatelé po tom neúspěšném odtajnění narostla. Po roce se dívky o odtajnění pokusily znovu, znovu to řekly babičce a svému biologickému otci. A tentokrát to bylo úspěšné, protože to vzali jejich blízcí lidé už s vážností, jakou si ten případ zasloužil. V první řadě to vzala vážně i jejich matka, s tím stávajícím manželem se okamžitě rozešla, aby ochránila děti a konečně přijala roli kompetentní matky, která bude chránit své děti. A mělo to i ten následek, že vztah matky a těch děvčat zůstal velmi hezky zachován.

Na závěr mám na vás takovou organizačně praktickou otázku. Je kapacita vašeho pracoviště taková, že kdyby se na vás začali ve větší míře obracet naši vedoucí s prosbou o radu nebo pomoc, tak byste to stihali?

Já si myslím, že ano. Zatím to zvládáme, a když se případy nakupí, vždycky to řešíme podle naléhavosti, podle toho, jak je dítě ohrožené.

Prof. PhDr. Lenka Šulová, CSc.

Významná česká psychologka, která se zabývá především problematikou dětí a jejich vývoje. V současnosti se věnuje soukromé psychologické praxi a vede oddělení sociální psychologie na katedře psychologie FF UK v Praze.

Paní profesorko, jsou nějaké dispozice, které dítě lépe vybaví, aby sexuálnímu zneužívání mohlo odolávat, nebo co ho naopak spíše sune k tomu, že se stane obětí?

Rozhodně právě v tomhle sehrává docela klíčovou úlohu rodinné prostředí, a to dlouhodobým působením na dítě. Dítě projde už před nástupem do školy několika etapami, ve kterých je hodně důležité, aby rodiče příkladně podporovali jeho autonomii. To je, dejme tomu, v době od roku do tří let, kdy autonomie je tím klíčovým procesem, kterým dítě musí projít. A velmi záleží na tom, jakým způsobem rodiče autonomii dítěte podporují, anebo naopak potlačují, protože ona na ně – na jejich

čas, energii, nervy i pohodlí, zkrátka výchovatské kompetence – klade nemalé nároky.

Jsou rodiče, kteří docela cíleně, aby si usnadnili svoje výchovné přístupy k dítěti, potlačují jeho vůli, potlačují jeho autonomní projev. Takové dítě se naučí nevědomě se smiřovat se zákroky autority neboli dospělého. To znamená, že přijímá chování dospělého jako něco daného, nevytváří si svůj vlastní způsob myšlení, neposiluje svoji samostatnost. Ve věku tři až šest let je důležité zase podněcování dětí ze strany rodičů k různým variantám činností, k alternativnímu způsobu myšlení, k vyprávění si o různých situacích a jak je lze řešit. A zase – v některých rodinách to takhle funguje a v některých rodinách k tomu vůbec nedojde. To znamená, že někteří rodiče vůbec nevedou dítě k samostatnosti, což je takovým vývojovým úkolem toho předškolního věku tři až šest.

Určitě si všimáte ve společnosti, že jsou děti, které hned na určitý problém nějak reagují, zcela samostatně a zcela spontánně, okamžitě řeší, konají, nějak se chovají, a pak jsou děti, které jen imitují, protože jsou zvyklé ze své rodiny čekat, nebyť aktivní, nebyť autonomní, počkat, až co udělají ostatní. Například v případě vrstevníků čekat, až co udělá to dítě, ke kterému se ony vztahují. Samozřejmě, že potom v případě zneužívání právě děti, které nemají vytvořen svůj autonomní systém, které nemají příliš silné „já“ neboli pojetí vlastní identity, které mají velmi malou sebedůvěru, se umí ubránit mnohem hůř.

Ještě bych řekla ve vztahu ke zneužívání, že jsou určitá období, kdy je dítě snažším cílem pro zneužívání ze strany dospělých. Především je to období tři až šest let, kdy dítě – ať už je vychováno v rodině jakkoliv – vnímá autoritu jako takzvanou imanentní spravedlnost, neboli „co dospělý dělá, dobře dělá“. A v tomhle věku, když jsou děti zneužívány, tak to velmi často vnímají tak, že

ten dospělý to dělá dobře, dospělý ví, co dělá, nebo to vnímají, jako že ony samy jsou třeba špatné a ten dospělý je musí tímhle způsobem trestat a podobně. To znamená, že v předškolním věku je velmi obtížné odhalovat případy zneužívání dětí, protože ty si málokdy na dospělé stěžují nebo to nějak ventilují navenek.

Vy jste se rovněž zabývala praktickými problémy pro děti mladšího školního věku. Co se osvědčovalo z hlediska preventivních programů, které jste dělala?

Velmi podstatná je forma. Děti tohoto věku potřebují, aby jim poznatky byly zprostředkovávány interakčně, děti se učí hlavně zážitkem, zkušeností. To znamená nechat dítě třeba zahrát si určitou roli, aby si vyzkoušelo, jak by jednalo v takovémhle případě, jak by jednalo v jiném. Mluvit o tom, hrát ty scény, to znamená používat prvky psychodramatu nebo společné diskuse nebo povídání si s dětmi na to téma, jak by to řešil jeden, jak by to řešil druhý, a aby ony samy hledaly argumenty, proč takhle... To si dovedou zapamatovat, s tím mají spojený nějaký prožitek a pak jsou schopné o tom i přemýšlet a následně zaujímat i určité postoje.

A pak je velmi důležité, aby ten, kdo vede program, měl od dětí dobrou zpětnou vazbu. Já jsem se třeba setkala s tím, že dítě bylo z mého pohledu velmi kvalitně připravováno, co se poznatků týče, ale když mělo řešit situaci, v níž ho nějaký člověk jakoby bere do auta, tak pro svoje rozhodování položilo otázku: „Jaký značky to auto je?“ A pak to vysvětlovalo tím, že by si sedlo jenom v případě, kdyby to bylo nějaké opravdu luxusní auto. To znamená, že nám to zase poskytlo zpětnou informaci o tom, jak je dětské uvažování opravdu jiné a jak jinak se musí s dětmi v téhle oblasti pracovat, aby ony se dokázaly skutečně efektivně ubránit.

Problematika sexuality velmi souvisí s intimitou. Do určité míry se to ukázalo při posledním návrhu výuky sexuální výchovy ve školách. Vidíte vy nějaký způsob, jak na jednu stranu děti vést k tomu, aby byly dostatečně otevřené, aby byly schopné o tom uvažovat i hovořit, na druhou stranu, aby se přece jen dospělí lidé neprolamovali do jejich intimní sféry?

Já myslím, že jsme v téhle oblasti udělat kus práce, když jsme zpracovávali publikaci *Jak učit výchově k manželství a rodičovství*⁵. Je to taková kuchařka, velmi dobře použitelná – jak pro školy, tak mimo ni, pro vedoucí i rodiče. My jsme vytvořili takovou metodu, kdy učit jaká témata a jakým způsobem. To bylo klíčovým úkolem, který jsme si položili. Právě z toho důvodu, že já se taky obávám toho, abychom dětem tou takzvaně sexuální osvětou nebo preventivními programy nezkracovali dětství, abychom příliš nezrychlovali vývoj a abychom některé děti skutečně nezranili poznatkem, ale i zážitky, které jim dáváme třeba příliš brzy. Je třeba říct, že každá skupina dětí se stejně rozdělí podle Gaussovy křivky na děti, které už vědí víc, které chtějí vědět právě to, co my jim

⁵ Šulová Lenka (1995): *Jak učit výchovu k manželství a rodičovství?* – Grada Publishing, Praha

přinášíme, a na ty, které ještě k tomu nedozrály. To znamená, že učitel nebo lektor vždycky musí v té třídě přistupovat skutečně individuálně a z hlediska úrovně a potřeb těchto tří skupin, které se mu tam určitě vytvoří.

Výchova by měla postupovat na principu postupného přesahování, kdy dospělý, ten lektor nebo učitel nebo garant téhle výchovy by měl dítěti dát možnost postoupit o malý krůček výš, rozšířit ty poznatky dál, než kam ono už dozrálo svými otázkami. Takže nepředběhnout to o moc. To znamená také k určitým tématům se vracet, ale vždy na vyšší kvalitativní úrovni. V té publikaci jsme skutečně některá témata řešili třeba třikrát či čtyřikrát a vždycky, řekla bych, na jiné úrovni té sumy poznatků a jiného předpokládaného stupně zralosti dětí. Dejme tomu s prvňáky jsme si povídali o sexuálních vztazích ve vztahu s monogamií u zvířat, kde děti strašně baví slyšet, že Labuťák zůstane své Labuti věrný, zatímco jiné zvíře střídá partnerky. Ale úplně jinak o věrnosti a nevěře chtějí slyšet třeba děti v šesté třídě, a jinak třeba na střední škole – vždycky to bylo totéž téma, ale na jiné kvalitativní úrovni.

A jak to dneska vypadá v České republice z hlediska prevence sexuálního zneužívání?

Já se domnívám, že jsme dosáhli určitého pokroku: školy vědí, že je v jejich pravomoci se rozhodnout, jestli chtějí toto téma ve školách vyučovat, nebo nechtějí. Řada pracovišť připravuje odborně lektory, ať už jsou z řad sociálních pracovníků, z řad učitelů i z řad pediatrů nebo z řad soudců, ti docházejí na tyhle kurzy a vlastně je považují za zajímavé a za dobré. To je druhý moment. Máme u nás řadu alternativ sexuální výchovy a v této oblasti se pohybují velmi vzdělaní lidé, kteří mají velký zájem. Je to většinou dobrovolnická činnost, nejsou za to nijak placeni, ale jsou velmi zapálení pro tu oblast, aby skutečně poskytli poznatky dětem v adekvátní podobě. Vědí, že je to třeba, takže je to množství lidí ať už z řad učitelů, z řad trenérů, z řad vedoucích volnočasových aktivit, lektorů apod. – pracují v té oblasti skutečně vynikající lidé. Zatím se nám ale nepodařilo vytvořit skutečný systém v celé republice, který by garantovalo ministerstvo školství ve spolupráci nejspíš s ministerstvem zdravotnictví a ministerstvem vnitra. Dejme tomu Francie má velmi dobrý systém v téhle oblasti. Je tam řada center, která sdružují odborníky, a škola může tato centra požádat o zcela konkrétní přednášky. Školy přijímají externisty na několik hodin pro určitou věkovou kategorii v rámci některých přednášek. To znamená, že je to takový odborně kvalitní a přitom pružný a pro děti atraktivní systém.

Kromě toho francouzského systému je ještě něco, kde bychom se mohli inspirovat?

Já se domnívám, že vynikající systémy v téhle oblasti mají skandinávské země, také Anglie. V publikaci, která se jmenuje *Sexuologie*⁶ a vyšla Petru Weissovi v roce 2009, je seznam různých zemí, kde probíhá sexuální výchova a jakým způsobem.

⁶ http://www.gradac.cz/sexuologie_5185/kniha/katalog/listovani-google

Jak reagovat na informaci o zneužíváním dítěti?

(podle MUDr. Slavoj Brichčina)⁷

Každý dospělý člověk, který se dozví o pohlavním zneužívání nebo o jeho přípravě, by měl bezprostředně informovat orgány péče o rodinu a dítě na příslušném obvodním nebo okresním úřadu případně policii ČR. Kdo ví o této trestné činnosti a nepřekazí ji, dopouští se trestné součinnosti.

Zvláště náročná je situace dítěte poškozovaného pachatelem ve vlastní rodině. Po odhalení incestních vztahů (sexuální vztahy mezi rodiči a dětmi nebo sourozenci) bude zpochybňováno a zneváženo svými nejbližšími. Vnucují mu představu, že vyrazením viníka způsobí definitivní rozpad domova. Systém sociální péče nepochybně ohlášenou situaci prozkoumá. V případě incestu v rodině rozhodne, zda odvést z domova zneužívatele, nebo jeho oběť – anebo zda je možno zabránit recidivě pachatelova abnormálního chování jiným způsobem.

Prepubertální jedinec, který utajuje sexuální zneužívání, zažívá proměnu vztahu k lidem a k vlastní osobě, i když se postupně přizpůsobuje nevídané realitě. Pociťuje-li bezmocnost, dostávají se také návaly zlosti. Poškozenému dítěti pocity studu nebo spoluviny, strach z reakce jiných členů rodiny nebo i ze ztráty zneužívatelovy pozornosti dlouho brání ve svěřením otřesné skutečnosti. Někdy je sex vnímán jako něco nepatřičného a oběti chybí vhodný slovník. Jindy je dítě účinně zastrašeno pachatelem nebo „zkorumpováno“ úplatky. Překoná-li dítě až po delším čase svůj vnitřní konflikt a proběhlé útrapy konečně zveřejní, nikdo mu už nevěří. Oběť, která si včas nestěžovala, bývá podezírána z nevěrohodnosti. Respektovaný příbuzný či známý pachatel se zdá pravdomluvnějším než dětský žalobce. Tato důvěryhodnost pachatele v očích rodičů oběti mohla překážet ráznému dětskému odmítnutí svůdce a včasnému oznámení deliktu. Nežádka pak poškozený svou výpověď odvolá.

Aby se dítě neuzavřelo ve skepsi vůči dospělému světu, je nezbytné, aby pro sdělení svých traumatizujících zážitků našlo vnímavého a důvěřujícího posluchače. K tomu bohužel dochází zřídka. V českém prostředí, jak zjišťují retrospektivní studie u dospělých, neoznamuje případy svého zneužití v dětství nikomu více než 80% chlapců a více než 70% dívek. Chlapci se navíc obávají, že budou okolím pokládáni za homosexuály a přijdou o svou mužskou prestiž. Jenže dítě, které bylo zneužito, ztrácí na odolnosti vůči dalšímu zneužívání. Proto dospělý po oslovení dětskou obětí nesmí váhat, ale má bezprostředně zainteresovat

⁷ Z předmluvy knihy Janek Alexa: *Žil jsem jako pedofil*

do svěřeného tajemství zkušenější osoby. Nejlepší je oznámit případ někomu kompetentnímu. Naštěstí u nás už existuje síť krizových center, poraden, psychoterapeutických pracovišť i telefonních linek, kde samo zneužívané dítě nalezne bezplatnou a kvalifikovanou pomoc, rozhodne-li se svou tíživou osobní izolaci prolomit.

Zvláště poslední odstavec je pro nás naléhavou výzvou.

Intermezzo

Svědectví

(zpracovala a rozhovor vedla Marcela Poláková)

Stále se setkávám s názorem, a to nejen v médiích, že jedním z největších rizik z hlediska ublížení dětem jsou dětské oddíly plné vedoucích – pedofilů. Ano, proč si to nepřiznat, dětské oddíly samozřejmě přitahují člověka s pedofilní orientací, protože se tam může realizovat v činnosti, která je mu velmi blízká – připravovat program pro děti, trávit s nimi čas. Program většinou připravuje velmi dobře, umí děti zaujmout, nadchnout, tak není divu, že jimi bývá oblíbený. Velké části lidí s pedofilní orientací však stačí být dětem na blízku, moci jim být užitečný, ne jim ubližovat, zneužívat je.

Už i u nás se začalo mluvit o „nekriminálních pedofilech“, lidech, kteří dokážou se svou na děti zaměřenou sexualitou pracovat, být s dětmi a zároveň se kontrolovat. S jedním takovým je i následující rozhovor. Je to čtyřiaadvacetiletý muž, který své dětství i mládí prožil v dětském oddíle, kde se také posléze podílel na vedení.

Jak dlouho pracuješ s dětmi?

Ve svém životě bych asi marně hledal okamžik, ve kterém bych si mohl jednoznačně říct: „Tak, a od teď pracuji s dětmi!“ Vyrostal jsem v oddíle, kde mi byl postupně svěřován stále větší díl spoluodpovědnosti za ostatní členy oddílu. Tak jako každý kluk jsem se od malíčka přirozeně kamarádil se svými vrstevníky; ve dvanácti letech jsem se stal rádcem své družiny, v patnácti jsem začínal pomáhat vedoucímu s programem, v sedmnácti jsem začal vést schůzky, v devatenácti jsem byl jmenován zástupcem vedoucího oddílu.

Co Ti to přináší?

I moje motivace zaznamenaly v průběhu let jistý vývoj. Téměř vždy ale za tím bylo jisté naplnění. Dnes mi práce s dětmi přináší především dobrý pocit. Dobrý pocit z toho, že jim mohu být na blízku, že mohu sehrát roli jakéhosi průvodce, který jim může pomoci zorientovat se ve světě, nebo je nasměrovat žádoucím směrem. Zároveň je pro mě práce s dětmi velkým zdrojem energie

a štěstí. Na druhou stranu je pro mě motivací pracovat na sobě. Mám-li děti a mládež motivovat k tomu, aby rozvíjely různé složky své osobnosti, nemůžu být sám v tomto směru pozadu.

Kdy jsi zpozoroval, že Tě děti sexuálně přitahují?

Už na základní škole. Přestávky jsem skoro vůbec netrávil ve třídě, ale především na chodbě či v jídelně, kde jsem se setkával s mladšími spolužáky. Začal jsem tehdy pozorovat, že se mi někteří z nich i líbí. Protože se v okolí naší rodiny pohyboval člověk s podobným problémem, a také proto, že s tímto problémem byli moji rodiče a následně potom já seznámeni, nedělalo mi velký problém si něco takového přiznat. Časem jsem začal zjišťovat, že se do mladších kamarádů dokážu zamilovat a vůbec prožívat emoce srovnatelné s emocemi prožívanými v partnerském vztahu.

Jak s tím pracuješ? Co děláš proto, abys nesklouzl k nežádoucímu chování? Jak se Ti to daří?

Obecně platí, že mám-li někoho rád, jistě mu nechci ubližovat. Sexuální přitažlivost ale dokáže s leckým zamávat, navíc děti často samy vyhledávají tělesný kontakt, a tak spoléhat jen na vnitřní přesvědčení nemusí vždy stačit. Abych nesklouzl k nežádoucímu chování, musel jsem v sobě a ve svém okolí vytvořit systém několika vzájemně provázaných pojistek. V první řadě je to neustálá sebekontrola a reflexe mého chování a prožitků. Konkrétně to začíná banalitami; například tím, nedovolit si při pohledu na chlapce, aby mé přemýšlení sklouzávalo k hříšným myšlenkám. A pokud se to stane, snažit se to napravit. Třeba tím, že zaměstnám mozek myšlenkami jinými – ušlechtilějšími. Také se ukázalo jako důležité stanovit si pevné hranice v tom, co si k dítěti dovolit mohu a co už ne.

Dalším poměrně důležitým bodem jsou přátelé a lidé kolem mě. Naštěstí mám kolem sebe dost lidí, kteří do mého příběhu vidí a dokáží mi poskytovat cennou zpětnou vazbu či zdvihnout pomyslný varovný ukazováček v okamžiku, kdyby se má cesta stáčela nežádoucím směrem. S některými ze svých přátel sdílím jen letmé střípky toho, co s chlapci zažívám a prožívám, jiní vidí do mého příběhu detailně, v souvislostech delšího časového horizontu.

Jedním z lidí, kteří do mého příběhu vidí a poskytuje mi již zmíněnou cennou zpětnou vazbu, je odborný psychoterapeut se specializací na sexuologii, se kterým se v rámci jeho praxe již nějaký čas oficiálně a pravidelně scházím. Na těchto schůzkách rozebíráme situace, které nastaly či mohou nastat a rozebíráme například to, co na takových situacích je nebo mohlo být nebezpečné. Při organizované práci s dětmi se snažím, aby kolem mě byl někdo, kdo o mém problému ví. Překvapivé je to, že mě většinou s nabídkou nějaké práce s dětmi osloví člověk, který ví o mé odlišnosti. Někdy se ale dostanu k činnosti, kdy spolupracuji s lidmi, kteří to netuší. V takovém případě se snažím hledat cestu, jak a komu se svěřit. Někdy to trvá kratší dobu, jindy to vyžaduje delší poznávání se a hledání vhodné příležitosti. Před časem jsem se svěřil i rodičům chlapce, se kterým se setkávám nejčastěji. Dnes

už mi to přijde jako logický a samozřejmý krok, ale v té době jsem musel leccos překonat. Včetně strachu, že o kamarádství s tím chlapcem přijdu.

Aby to celé fungovalo, je zapotřebí neustálé ostražitosti a sebereflexe. Byť je přede mnou ještě hodně práce, myslím, že se vše daří tak, abych nebyl pro své okolí nebezpečný.

Kdo všechno Ti v tom tedy pomáhá?

Moji rodiče, kteří mou odlišnost přijali a mohou mi být i nadále citovou oporou. Přátelé, kteří do mého příběhu vidí podrobně a jsou připraveni zareagovat v případě, že bych svým chováním ohrozil bezpečnost dětí ve svém okolí nebo sebe samého. Sexuolog, který taktéž do mého příběhu vidí a nabízí mi odborný pohled na věc.

Jak to přijali Tví blízcí?

V kruzích těch nejbližších si nevzpomínám na žádnou odmítavou reakci. Někteří to přijali ihned, někteří potřebovali trochu delší čas na to, aby to zpracovali. Každopádně mě svěřeni se hodně sblížilo s několika lidmi.

Po přiznání tvé sexuální orientace Ti byla radou oddílu zakázána práce s dětmi. Co se Ti honilo hlavou? Jak jsi se s tím vyrovnal/vyrovnáváš?

Předem je nutné říct, že takovéto rozhodnutí je zcela v kompetenci této rady. Při práci s dětmi se neustále dostáváme do situací, které mají své výhody a svá rizika. Při bojové hře v lese nebo při sjíždění divoké vody na kajaku je riziko úrazu jistě mnohem vyšší než při hraní deskových her v klubovně. Pro který program se nakonec rozhodneme, je pak nakonec otázkou zvážení, je-li míra rizika vyvážena přínosem. A podobné vážení proběhlo vlastně i v tomto případě. Nemohu nikomu vyčítat, že dal přednost bezpečnosti, zvláště v případě, kdy lidé, kteří v tu dobu měli za oddíl zodpovědnost, nepatřili do mého nejbližšího okruhu přátel. Jednoduše mě neznali natolik, aby mi mohli vložit do rukou důvěru s tím spojenou. Rozhodnutí jsem přijal vcelku smířlivě, alespoň na logické úrovni. Citově jsem to ale ještě chvíli prožíval. Nějaký čas mi trvalo, než jsem se dokázal od oddílu zcela odpoutat. Ze začátku jsem se utěšoval tím, že se třeba situace časem změní a já se do oddílu budu moci vrátit. Dnes jsem ale už ve fázi, že na oddíl mám sice dobré vzpomínky, ale že bych se k němu ještě někdy vrátil, už neplánuji a ani mě to neláká.

Máš možnost realizovat se někde prací s dětmi?

Co se týče práce s organizovanou mládeží, tak spíše jen velmi nárazově. Vídávám se ale s dětmi některých svých známých. Poslední

dobou trávím čas s neorganizovanou partou několika třináctiletých kluků. Jádro této skupinky tvoří dva chlapci, kteří mají mimo jiné velký zájem o různé technické obory, což je mi velmi blízké. Jsou rádi, že je můžu naučit spoustu věcí, a já v konci taky. Vztah, který s nimi prožívám, by se dal připodobnit silnému kamarádství mezi mladším a starším bráchou. Pěkné vztahy mám i s jejich rodiči, kteří mi, jak se zdá, plně důvěřují.

Co bys poradil lidem s podobným zaměřením? Co mají udělat jako první, když zjistí svou pedofilní sexuální orientaci?

Pro mnohé lidi, kteří u sebe sexuální preferenci objeví, je v první fázi asi nejdůležitější zjištění, že pedofilie není sama od sebe žádným předurčením k páchání trestných činů na dětech. Pedofilů, kteří dokáží svůj pud udržet celý život na uzdě, je celá řada, podle sexuologů dokonce většina. Skoro ale vždy je potřeba v případě, že u sebe něco takového pozoruji, tomu věnovat pozornost. Rozhodně není od věci snažit se usilovně najít někoho, komu se budu moci s tímto problémem otevřít a nebýt na to sám. Pokud si nejsem jistý, můžu navštívit i odborníka. Situace je u nás taková, že pokud k lékaři přijdete dobrovolně, nemůže vám nařizovat žádné kroky (pouze doporučovat), také bez vašeho vědomí a souhlasu nebude podávat komukoliv žádné informace.

Co bys naopak poradil vedoucím oddílů – jak mohou poznat, že jiný vedoucí je pedofilní? Co mohou udělat pro to, aby to neohrozilo děti v oddíle?

Nedávno jsem v jednom časopisu četl poměrně podrobný návod, jak pedofila odhalit. Redaktorům s jeho vytvořením pomáhal odsouzený pedofilní sadista a návod byl na první pohled docela funkční. Měl ale jeden zásadní nedostatek. Asi 50 % poznávacích znamení v tom článku popsaném mohlo zrovna tak ukázat na dobrého oddílového vedoucího zcela bez poruchy sexuální preference. Zda je jiný vedoucí pedofilní, může poznat jen on sám, nebo podrobné odborné sexuologické vyšetření. Navíc v rámci ochrany dětí před sexuálním zneužitím není odhalení pedofilie ani tím nejdůležitějším faktorem. Daleko podstatnější je odhalit závadné chování, které by ve zneužití mohlo vyústit. Má-li pedofil svou sexuální orientaci pod kontrolou a navíc pevné morální zásady, může být jedním z nejkvalitnějších vedoucích dětského oddílu.

Malý metodologický dovětek

(Jiří Zajíc)

Svědectví, které jsme tu nabídli, má zejména trojí význam:

- 1) Dává možnost vhledu do vnitřního světa člověka, který je si dobře vědom své riskantní sexuální orientace (z hlediska práce s dětmi) a který s ní současně nakládá velmi zodpovědným způsobem.
- 2) Jsou zde ukázány klíčové „pojistky“, kterými je možné významně minimalizovat riziko, že by pedofilní orientace vedla k ublížení dětem. V první řadě je to schopnost dotyčného se se svou situací svěřit lidem, kteří mají možnost mu poskytovat průběžně zpětnou vazbu. To se ukazuje jako faktor zvláště důležitý: dotyčný nesmí být se svým „tajemstvím“ sám. Dále i kompetentní odborná pomoc (sexuologicky zakotvená). A konečně je to i vědomí rodičů dětí, s nimiž se dotyčný častěji setkává, o jeho orientaci.
- 3) Konečně je toto svědectví cenné i pro ty z nás, kteří mají sexuální orientaci „normální“ (tedy zaměřenou na dospělé osoby druhého pohlaví), protože přece ani v této situaci není člověk imunní vůči tomu, aby zneužil osoby, jež ho sexuálně přitahují. Počet případů znásilnění páchaných „normálními“ muži je toho smutným dokladem.

Praktická metodika

Jak už jsme avizovali, do této části jsme zařadili čtyři příspěvky, které spojuje hledisko vyjádřené otázkou: Co by mohli lektori vedoucích a pracovníků s dětmi a mládeží v oblasti prevence sexuálního zneužívání opravdu účinně využít pro svou konkrétní činnost? Nejprve to tedy bude seznámení s velmi aktuálním problémem zneužívání internetu k manipulaci vedoucí nezřídka právě k sexuálnímu násilí. V centru druhého příspěvku je důvěryhodnost vedoucího, tedy právě ta kompetence, na kterou se tak často zapomíná při různých školeních a kurzech. A přitom s ní stojí i padá jeho šance být vedoucím, kterého děti tolik potřebují. Umět vést s druhými komunikaci tak, aby opravdu vedla k pomoci – to je téma příspěvku třetího. Následují dva příspěvky z „horké současnosti“ – o zkušenostech Národního parlamentu dětí a mládeže a o jednom konkrétním případě zneužívání. A na závěr této části vás čeká aktuální informace o zpětné vazbě, kterou získali ke svému již skoro desetiletému programu prevence sexuálního násilí naši kolegové v Bavorsku.

Nebezpečí zvané kybergrooming⁸

Internet je nástroj, který mimo jiné dnes slouží k častému navazování sociálních vztahů s dalšími lidmi. V reálném světě se setkáváme s různými lidmi, totéž platí v rámci internetu. Z toho hlediska také skýtá také řadu nebezpečí, kterým mohou být jeho uživatelé vystaveni.

Muž je obviněn ze zneužití 55 nezletilých dívek, soud ho pustil na svobodu pondělí 10. ledna 2011 – Česká Lípa

Téměř čtyři stovky nezletilých dívek ve věku od devíti do čtrnácti let z celé ČR kontaktoval prostřednictvím internetových seznamek a komunikačních programů třiaadvacetiletý cizinec s přechodným bydlištěm na Mladoboleslavsku. To vše kvůli svému sexuálnímu uspokojení. S některými z nich se sešel a pohlavně je zneužil. Obviněn byl ze zneužití 55 dívek. Soudce muže propustil na konci roku z vazby.

⁸ Tato část je zpracována na základě studie o kybergroomingu z roku 2010 od Mgr. Kamila Kopeckého Ph.D. z Centra prevence rizikové virtuální komunikace PdF UP, která je k dispozici na: http://www.prvok.upol.cz/index.php/ke-staeni/doc_download/7-studie-o-kybergroomingu-

„V šesti případech zneužití dokonal, v dalších 49 se jedná o stádium pokusu,“ uvedla českolipská policejní mluvčí Ivana Baláková s tím, že cizinec výborně ovládá češtinu. Muž byl obviněn ze zločinu pohlavního zneužití a přečinů ohrožování výchovy dítěte, zneužití dítěte k výrobě pornografie, za což mu hrozí až osmiletý pobyt ve vězení.

„Lákal dívky k sexuálním praktikám, manipuloval s jejich psychikou něžnými lichotkami a požadoval například po nich, aby si fotografovaly své intimní partie a snímky mu zasílaly na jeho e-mailovou adresu. Také před některými prostřednictvím webové kamery onanoval, nebo jim předváděl jiné sexuální praktiky,“ popisuje mluvčí ve zkratce obsah komunikace tisíce stran zadokumentované komunikace čtyř stovek dívek s podezřelým.

Muž si dívky vybíral podle fotografií a zveřejněných informací na internetových portálech. Během dokumentace policisté odhalili další případy a připravují podklady pro rozšíření jeho obvinění o dalších 70 skutků. „Jmenný seznam dívek, které poškodil, se tedy z 55 vyšplhá na 125 a kriminalisté už dnes tvrdí, že toto číslo není konečné,“ dodala Baláková.

Českolipští kriminalisté a vyšetřovatelé pracovali na objasnění závažného mravnostního případu od února do května loňského roku. Na podezřelého upozornil otec jedné z dívek, který se na českolipské policisty obrátil hned poté, co si přečetl historii komunikace své dcery na internetové diskusi.

Jaroslav Švehla, Právo

<http://www.novinky.cz/krimi/221876-muz-je-obvinen-ze-zneuziti-55-nezletilych-divek-soud-ho-pustil-na-svobodu.html>

Tuto zprávu dobře doplňuje anketa, která byla součástí výše uvedeného článku. Na otázku **Komunikujete na internetu s neznámými lidmi?** celkem hlasovalo 16 035 čtenářů – s následujícím výsledkem:

- ano, ale nikdy se s nimi nescházím 21.5%
- ano, občas se s nimi i sejdu 13.2%
- ne, mluvím jen s těmi, které znám 65.4%

Co je kybergrooming

Termín kybergrooming (child grooming, cyber grooming) označuje chování uživatelů internetu, které má v oběti vyvolat falešnou důvěru a přimět ji k osobní schůzce. Výsledkem této schůzky může být sexuální zneužití oběti, fyzické násilí na oběti, zneužití oběti pro dětskou prostituci, k výrobě dětské pornografie apod. Kybergrooming je tedy druhem psychické manipulace realizované pro-

střednictvím internetu, mobilních telefonů a dalších souvisejících technologií.

Kde se kybergrooming vyskytuje

Kybergrooming je obvykle spojen s internetovými stránkami, v rámci kterých probíhá mezilidská komunikace. Nejčastěji je to veřejný chat, internetové seznamky, instant messengery a VoIP (např. ICQ, Skype) a v posledních letech také sociální sítě či mikroblogovací systémy (Facebook, Twitter, MySpace, Bebo a další). Podle řady výzkumů probíhá kybergrooming nejčastěji právě v prostředí instant messengerů (56 % případů), další pozici pak obsadily sociální sítě (11,4 % případů).

Lze předpokládat, že toto rizikové chování bude narůstat zejména v rámci sociálních sítí v závislosti na velkém množství uživatelů (v ČR má např. Facebook téměř 3 000 000 uživatelů). Internetoví útočníci však kromě těchto komunikačních prostředí využívají také inzertní portály, na kterých nabízejí dětem různé možnosti výdělků či kariéry (např. v oblasti modelingu), často navštěvují portály zaměřené přímo na nezletilé uživatele internetu (dětské portály, portály zaměřené na volnočasové aktivity, herní portály a další internetové stránky). Kybergrooming lze nalézt všude, kde je možné komunikovat zcela anonymně, či tam, kde lze vytvářet neověřenou falešnou identitu.

Jak dlouho manipulace dítěte probíhá

Psychická manipulace v rámci kybergroomingu probíhá obvykle delší dobu – od cca 3 měsíců po dobu několika let. Tato doba je přímo závislá na způsobu manipulace a na důvěřivosti oběti. Existují případy, kdy predátor manipuloval dítě po dobu 2–3 let, než došlo k osobnímu setkání a sexuálnímu zneužití. Je třeba rovněž zohlednit hranici zletilosti dítěte – útočník může s dítětem komunikovat v době, kdy bylo nezletilé, k útoku však dojde až po završení zletilosti (je zjevné, že trestní sazby za sexuální zneužití zletilého a nezletilého dítěte jsou velmi rozdílné).

Oběti kybergroomingu

Oběťmi kybergroomingu jsou zpravidla děti a mládež **nejčastěji ve věku 11–17 let**. Častěji jsou oběťmi kybergroomingu dívky než chlapci. Lze předpokládat, že oběti tvoří zejména ti uživatelé internetu, kteří **tráví velké množství volného času v on-line komunikačních prostředích** (chat, instant messengery, sociální sítě), kde také **navazují virtuální kontakty s ostatními** (hledají zde kamarády, přátele, životní partnery).

V posledních letech se také objevuje stále více případů kybergroomingu, ke kterým došlo na některé ze **sociálních sítí** (Facebook, MySpace, Twitter apod.). Ty díky propracovanému systému virtuálních sociálních vazeb poskytují ideální podmínky pro jeho realizaci.

Děti a mládež jsou k manipulaci náchylnější zejména proto, že dosud nemají plně rozvinuté sociální dovednosti a mají nedostatek životních zkušeností. Výzkumy předpokládají, že útočníci tuto skutečnost využívají i při výběru obětí. Mezi nejčastější oběti patří:

- a) děti s nízkou sebeúctou nebo nedostatkem sebedůvěry (lze je snadněji citově či fyzicky izolovat),
- b) děti s emocionálními problémy, oběti v nouzi (často hledají náhradu za své rodiče a potřebují pomocnou ruku),
- c) děti naivní a přehnaně důvěřivé (jsou ochotnější zapojit se do on-line konverzace s neznámými lidmi, obtížněji rozpoznávají rizikovou komunikaci),
- d) adolescenti/teenageři (zajímá je lidská sexualita, jsou ochotni o ní hovořit).

U dětí rovněž dochází k rozkolu mezi fyzickou a psychickou/emocionální zralostí, v kombinaci s nedostatkem mediální gramotnosti a absencí kritického myšlení jsou více sugestibilní a snadněji tak podlehnou manipulaci. Dalším důležitým aspektem spojeným s internetovou manipulací je finanční zázemí dítěte. Děti z finančně slabých rodin či dětských domovů tvoří velmi rizikovou skupinu, protože na ně útočník aplikuje velmi často manipulaci spojenou s *uplácením* (tzv. *luring*) – nabídne dítěti za sdělení osobních údajů, poslání fotografie či přímo osobní schůzku peníze či dárky (elektronika, značkové oblečení apod.).

Průzkumy prováděné mezi dětmi z dětských domovů, např. na Moravě, dokladují, že se téměř ¾ dětí z dětských domovů setkaly s někým, kdo jim za prozrazení důvěrných informací či přímo osobní schůzku nabízel úplatek. V jedné z nejznámějších českých kauz sexuálního útoku na děti se útočník rovněž zaměřil na ohroženou skupinu sociálně slabých dětí, které kombinací uplácení a vydírání přiměl k sexuálnímu styku.

Za potenciální oběti lze rovněž považovat děti, které jeví známky závislostního chování ve vztahu k internetovým aplikacím – zejména chatu, sociálním sítím a on-line hrám (zejména MMORPG; Massive-Multiplayer On-line Role-Playing Game je typ on-line počítačové hry na hrdiny, při níž může hrát i několik tisíc hráčů naráz). Platí logická úměra – čím více času tráví dítě na internetu, tím více je pravděpodobné, že narazí na kybergroomera.

Útočníci

Kyberútočníci (predátoři) tvoří heterogenní skupinu, ve které nalezneme uživatele jak s nízkým, tak i vysokým sociálním statutem (právníky, učitele, policisty). V řadě případů oběť pachatele zná a je na něm závislá (v 85–95 % případů), často bývá útočníkem také známý rodiny oběti. Mezi útočníky dle výzkumů převažují osoby, které dosud nebyly trestány. Kybergroomery se ale někdy stávají i ti, kteří již byli za sexuální útoky proti dětem a mladistvým odsouzeni a došlo u nich k recidivě.

U většiny útočníků byl diagnostikován patologický zájem o děti. Chování útočníků – kybergroomerů – vysvětluje například mo-

del sociálních dovedností, podle něhož útočníci navazují kontakty s dětmi, protože mají strach z navazování vztahů s dospělými. Vztahy s dětmi kybergroomerů vnímají jako méně ohrožující, cítí se bezpečněji než ve vztazích s dospělými. Kybergroomerů mají cílený záměr na získání důvěry svých obětí, kterou pak následovně mohou využít tím způsobem, že přenesou vztah i do off-line světa, kde mohou svou oběť zneužít.

Ochrana před kybergroomingem

Kromě omezených technických možností je nejúčinnější obranou před kybergroomingem prevence. Ta spočívá zejména v dobré informovanosti učitelů i žáků o nebezpečích této internetové manipulace. Důležitým preventivním nástrojem je také fungující komunikace mezi dítětem a rodičem. Zde je třeba spatřovat jádro problému – problémem není ani tak situace, kdy dítě narazí na internetu na kybergroomera, ale to, že tento fakt nesdělí dospělému, zejména rodiči. Často má totiž obavy z toho, jak bude rodič reagovat (obává se nepřiměřené reakce rodiče, který například dítěti zakáže internet apod.). Zde se jeví jako nutné informovat rodiče o tom, jakým nebezpečím mohou být děti na internetu vystaveny, a také jak reagovat. Dobrým nástrojem jsou například různé mediální a internetové kampaně, klipy či informační videa (např. SaferInternet.cz, E-Bezpeci.cz, Seznamsebezpecne.cz apod.), které upozorňují na rizikové chování na internetu.

Významné je rovněž integrování témat internetové komunikace s neznámými uživateli (a logicky také témat spojených s rizikovou virtuální komunikací) do systému vzdělávání (například prostřednictvím rámcových vzdělávacích programů).

Základní pravidla ochrany pro děti a mládež:

1. Nenechte se oklamat sliby virtuálních útočníků (mohou vám slibovat lásku, pokračování vztahu v reálném světě, peníze, dárky apod.). Uvědomte si, že lidé na internetu mohou lhát!
2. Všimněte si nesrovnalostí v komunikaci s kyberútočníky (útočník například udává různý věk, mění informace, které vám o sobě sdělil dříve apod.).
3. Uvědomte si, proč by někdo chtěl za každou cenu udržet internetový vztah nebo obsah komunikace v tajnosti.
4. Vytyčte si své osobní hranice s ohledem na sex. Nepřijímejte ani neodesílejte jiným uživatelům materiály sexuální povahy.
5. Ve virtuálním prostředí nikomu nesdělujte své osobní údaje (zejména své fotografie).
6. Nikdy nechodte na osobní schůzku, aniž by o ní věděli rodiče. Uvědomte si, co všechno se vám na schůzce může stát a jak může být schůzka riskantní.
7. Dejte si pozor na to, s kým se bavíte a o čem. Internetová komunikace vypadá jako anonymní, ale není. Nechcete přece, aby

vás „internetový známý“ např. vystopoval v reálném světě, nebo aby vás nutil dělat něco, co dělat nechcete.

Základní pravidla ochrany pro rodiče:

1. Komunikujte se svými dětmi o tom, co dělají na internetu. Uvědomte si, že i když je vaše dítě v bezpečí domova a sedí u počítače, nemusí to znamenat, že je v bezpečí!
2. Počítač dítěte nechejte na veřejně dostupném místě, například v obývacím pokoji, které můžete namátkou kontrolovat. Potenciální útočník se bude snažit zjistit, jaký přístup k počítači máte a zda kontrolujete, co vaše dítě na internetu dělá.
3. Vysvětlete dětem, jaká rizika může internet představovat.
4. V případě, že se vaše dítě dostane do problémů spojených s kybergroomingem, kyberšikanou či dalšími nebezpečnými komunikačními jevy, nepoužívejte nefunkční metodu zákazu práce s počítačem a internetem! Uvědomte si, že když dítěti doma zakážete počítač a internet, najde si jinou cestu, jak se k těmto nástrojům dostat (u kamaráda, ve škole, prostřednictvím mobilního telefonu atd.). Do této chvíle jste měli možnost mít nad činností dítěte alespoň částečnou kontrolu, pokud si ovšem dítě bude hledat jiné cesty k internetu, tuto kontrolu ztrácíte.

Kde hledat další informace o kybergroomingu?

Více informací o kybergroomingu a dalších nebezpečných komunikačních jevech naleznete na internetových stránkách projektu E-Bezpečí (www.e-bezpeci.cz) a E-Nebezpečí pro učitele (www.e-nebezpeci.cz). Dále doporučujeme www.kybergrooming.cz, www.prvok.upol.cz, www.linkabezpeci.cz, www.saferinternet.cz.

Závěr

Co říci závěrem? Kybergrooming je velmi nebezpečný a je nezbytné při jakékoli známce nebezpečné komunikace dítěte s „kamarádem z internetu“ zasáhnout, probrat rizika této komunikace a v případě potřeby kontaktovat Policii ČR.

Být důvěryhodným vedoucím

To, oč se podstatně jedná při naší možnosti pomáhat dětem našich oddílů, rozhodující měrou závisí na tom, jestli se pro ně tito vedoucí stanou spolehlivou, důvěryhodnou osobou, které budou mít odvalu i chuť se svěřovat i s intimními záležitostmi svých životů. Doufám, že současně chápete, že tu nejde o nějaké slídlství či prolamování se do intimního teritoria dětí. Ale skutečnost, že se většina (ano, většina) dětí v situaci, kdy jsou terčem násilí, neobráti na nikoho, u koho by hledaly pomoc, ukazuje, jak zoufale v jejich životech právě taková spolehlivá osoba chybí. V následujícím tedy shrnu hlavní podmínky toho, abyste i vy takovou osobou pro své blízké mohli být. Doufám, že mi nebudete mít za zlé, když vám při tom budu tykat.

(1) Jistota, které mohu důvěřovat

Bez důvěry nedokážeš jako vychovatel nic, co by mělo trvalou hodnotu. Důvěra je naopak brána, skrze kterou jde postupně dokázat „všechno“⁹. Ano – zní to jako typický americký slogan, kterému se nemá příliš věřit. Jenomže minimálně platí, že bez vybudování mostu důvěry mezi tebou a „tvými dětmi“ se nic dobrého a trvalého v duších těch dětí z tvého působení neuchytí.

Život člověka – každého – je totiž napnutý mezi dvěma na první pohled neslučitelnými tendencemi: touhou po jistotě a touhou po svobodě. Pokud jsi měl/a možnost sledovat vývoj dítěte od samého narození, tak ti jistě neuniklo, jak se tyhle tendence neustále objevují, vyvažují, spolu zápasí. Ale podstatné je, že k výboji touhy po svobodě je nezbytné cítit jistotu „pevné půdy pod nohama“¹⁰.

Konkrétně to znamená, že ty máš být onou „pevnou půdou pod nohama“ svých oddílových dětí¹¹, v tobě musejí mít jistotu, že ty vydržíš, nezklameš, zvládneš to. Že to ve „skutečnosti“ nezvládneš? To je otázka do prance. Samozřejmě, že nejsi „všemohoucí“ (i když tě tak ti mladší ještě nedávno viděli a možná někteří vidí dosud). Ale vzdát to také nesmíš. Tedy aspoň pokud chceš být oporou těm, které v oddílu vychováváš a doprovázíš k dospělosti.

Co tedy s tím?

⁹ Ústřední myšlenky, které tu uvádíme, i jejich podrobné rozvedení lze najít v knize Stephen M. R. Covey – **Důvěra: jediná věc, která dokáže změnit vše.**

¹⁰ To je ostatně i důvod, proč v dějinách opakovaně lidé prodávají svou svobodu za „misu čočovice“. Jakmile ztratí jistotu udržení svých základních životních potřeb, vzdávají se pro vidinu jejich obnovení svobody. Jsou samozřejmě výjimky, které leckteří obdivují, ale nenásledují.

¹¹ Nezřídka přesahující i daleko za oddílový život – nejen v prostoru, ale i v čase: budou se tak či onak o tebe opírat i ve věrech dospívání a úskalích dospělosti.

Je potřeba mít vyřešené – nebo aspoň poctivě usilovně řešit – následující otázky¹²:

- Stojím o to, abych byl/a pro „svoje děti“ zdrojem jistoty?
- Mám já sám/sama dostatečně silný a nosný základ své jistoty, který obstojí v životních zkouškách a krizích?
- Jsem si vědom/a, že pokud se dětem nabídnu jako zdroj jistoty, může to pro mě znamenat celoživotní závazek a jsem ochoten/ochotna jej přijmout?

Pokud si na všechny tyto otázky odpovíš kladně, nebo aspoň to ke kladné odpovědi směřuje, pak je vše připraveno k tomu začít pracovat na vytváření případně posilování mostu důvěry mezi tebou a dětmi.

Takový most se ale nedá „udělat“ – ten musí vyrůst. V prvé řadě z tvého srdce – nebo méně poeticky řečeno – z kvality tvého vlastního bytí. Také se tomu dřív říkalo charakter.

Jeho základem je čestnost (vnitřní ryzost) – dnes se tomu říká integrita osobnosti¹³.

Tady si můžeš udělat malý testík, jak to v ní s tebou vypadá:

- *Říkám a dělám přesně to, co si myslím a co cítím?*
- *Je shoda mezi mými slovy a činy?*
- *Jsem upřímný vůči svým partnerům?*
- *Své hodnoty a zásady důsledně a nebojácně obhajuji?*
- *Trvale a důsledně přijímám i plním přijaté závazky?*

Z naší integrity vyrůstají naše úmysly a dotvářejí náš charakter. Ty už občas bývají lépe vidět nebo slyšet. My máme v českých zemích přísloví „Cesta do pekla je dlážděná dobrými úmysly“. To by mohlo vést k domněnce, že člověk by se měl „dobrých úmyslů“ vyvarovat. Jenomže tohle přísloví varuje před něčím jiným: abychom sami sebe neobelhávali. Abychom si nenamlouvali, oč nám jde – a ve skutečnosti to nebylo úplně jinak.

K tomu, abychom zjistili, jak se věci mají, nám můžou posloužit třeba tyhle otázky:

- *Jsem si dobře vědom svých motivů?*

¹² Všechny míří na tvůj vlastní duchovní život – zejména ta druhá.

¹³ „Můj život je nedělitelný celek a všechny mé činnosti do sebe zapadají: Můj život je tím, co chci říct světu.“ (Mahátma Gandhi)

- *Zušlechťuji své motivy, abych měl jistotu, že správné důvody mě vedou ke správným věcem?*
- *Opravdu upřímně se zajímám o druhé a o jejich blaho?*
- *Snažím se o řešení, která jsou výhodná pro všechny zúčastněné?*
- *Mají druzí možnost pravdivě poznávat mé úmysly?*

Charakter je pro budování důvěry naprosto nezbytný, ale nestačí. Jeho nutným doplněním je to, co se souhrnně označuje jako kompetentnost. Jak hned uvidíš, podobnost s našimi „známými“ kompetencemi není vůbec náhodná. Jejím zdrojem jsou totiž

- *Nadání:* Čím jsme vybaveni, abychom tím sloužili ostatním?
- *Postoje:* Za čím opravdu stojíme, abychom to hájili do posledního dechu?
- *Schopnosti:* Co dokážeme lépe, než ostatní, abychom jim byli užiteční?
- *Znalosti:* Co víme lépe než ostatní, abychom jim byli užiteční?
- *Styl:* Co jedinečně charakterizuje naše jednání?

Tato celková způsobilost pak má přinášet výsledky. Čím děti budou starší, tím víc na tom bude záležet. Přináší je u tebe? Odpověz si na tyto otázky:

- *Mám už za sebou vykazatelné výsledky, které mohou být zdrojem mé věrohodnosti?*
- *Zaměřuji své úsilí na dosažení výsledků, nikoliv na hledání alibi, proč to nešlo?*
- *Dokážu o výsledcích své práce přiměřeně komunikovat?*
- *Vzdělávám se dál ve všech důležitých sférách svého života?*
- *Usiluji vědomě o posilování vzájemné důvěry?*

S tvou důvěryhodností stojí i padá celé tvé „vůdcování“¹⁴. Ale ono nejde „jen“ o to vůdcování. Ono jde o tvůj celý život. Pokud ti vedení dětí pomůže k tomu být opravdu důvěryhodným člověkem, vybaví tě do celého života bohatstvím k nezaplacení.

¹⁴ *Jestliže se snažím využít strategie ovlivňování a taktiky přinucení jiných lidí k tomu, aby dělali to, co si přeji, aby lépe pracovali, aby byli lépe motivováni, aby mne měli rádi a měli se rádi navzájem, zatímco můj charakter je v podstatě vadný, poznamenaný dvojakostí a neupřímností, nemohu být dlouhodobě úspěšný. Moje dvojakost bude vyvolávat nedůvěru a všechno, co budu dělat, dokonce i s využíváním takzvaných technik dobrých mezilidských vztahů, bude považováno za falešné. Prostě, je jedno, jak dobrá je rétorika nebo dokonce jak dobré jsou úmysly, chybí-li důvěra, chybí základ pro trvalý úspěch. Pouze opravdovost dává životnost technikám... to, jací jsme, vypovídá o nás mnohem výmluvněji, než co říkáme nebo co děláme. Stephen R. Covey: **7 návyků vůdcích osobností***

(2) Vzor, který chci následovat

Naprostá většina dětí touží připodobnit se k někomu, koho obdivují. Hledají vzor svého života. Dlouhodobý český výzkum¹⁵ jednáctiletých dětí našel v současné době tyhle časté dětské vzory:

Děvčata	Chlapci
Superstar (Aneta Langerová)	Milan Baroš, Jan Koller
Lucie Bílá	Další vrcholoví sportovci
Milionář	Máma a táta
Mamka, dělá vše, jak má být	Rikitan od Bobří řeky
Nikdo – chci být originál	Harry Potter
Táta – je chytrý a klidný	Můj skautský vedoucí
Všichni hodně bohatí	Můj kamarád
Kamarádka, protože je hubená	Nemám žádný vzor
Herci z komedií	

Jak vidíš, zvláště mezi chlapci se vedoucí jako možný vzor vyskytuje mezi těmi častějšími (jistě je to dáno i tím, že čím dál tím více chlapců vyrůstá bez otce). Ale ani děvčata nejsou výjimkou. Navíc – opravdu nestojí za to utkat se s těmi vzory, které řadu dětí nikdy k žádnému kvalitnímu životu nenasměrují?

Že by ses výsady být vzorem pro oddílové děti docela rád/a vzdal/a? Pokud tohle pro tebe není skutečná otázka, ale spíš povzdech nad tím, že být vzorem je role docela nevděčná, tak mám pro tebe docela pochopení. Být vzorem je náročná služba, kterou by si málokdo vybral jen tak pro zábavu nebo z pocitu přebytné energie či sebevědomí. Já tedy rozhodně ne. A určitý ostych k tomu nutně patří, má-li člověk v téhle službě obstát. Ono v tom jde opravdu o život. Tvůj i těch dětí.

¹⁵ ELSPAC – FSS MU Brno (2004-2006)

Na druhou stranu je důležité dobře vědět a znovu a znovu si aktuálně uvědomovat, že na člověka – a tedy i na děti – působí neustále nepřetržitý proud všemožných vlivů. Naprostá většina z nich není přímo adresována tomu či onomu konkrétnímu jednotlivci. Jen zřídka kdy jde o vědomé a cílené působení. Ale to z hlediska výsledku, jak se to vepíše do našeho života, nebývá rozhodující. Stačí si jen občas vyslechnout běžnou „komunikační agendu“ školních dětí (těch „tvých oddílových“ nebude možná o moc jiná) – jaký prostor v nich zaujímá dění iniciované televizí, počítačovými hrami, časopisy, internetem.

A dokonce – aby to bylo ještě komplikovanější – člověka ovlivňuje podstatně nejen to, co na něj jakkoliv aktivně působí. Ono ho – někdy dokonce významněji – ovlivňuje i to, co se mu tak či onak „vyhnulo“, tedy co v tom aktivním působení chybí. Nejde jen o takové známé triviality, kterých sis nejspíš už také všimnul/a, jako je narůstající problém (a u kluků už i neschopnost) cokoliv pořádně zazpívat. Protože v prostředí, ve kterém dnes děti vyrůstají, si už vůbec nikdo sám nezazpívá. Jde o setkání s určitými postoji, způsoby jednání, názory, symboly a druhy prožívání, které jsou v dnešní západní společnosti čím dál tím více vytěsňovány jako zbytečné, nepoužitelné či dokonce škodlivé pro úspěch ve světě konkurence a konzumu.

Čím dál tím vzácnější „květinou“ se stává kupříkladu *odpuštění*.

Zkušenost odpuštění – a to jak v pozici toho, kdo odpouští, tak toho, komu bylo odpuštěno – bývá něčím naprosto neznámým pro čím dál tím větší počet dětí a mladých lidí. Doma se s ní nesetkávají často proto, že celý život tam probíhá ve znamení jakéhosi chaosu a diktátu spěchu, což společně s absencí nějakého jasného hodnotového řádu vůbec neumožňuje, aby nějaká taková zkušenost tam mohla vyrůst. K ní je totiž potřebné jak zažít selhání vůči vědomě přijatému morálnímu jednání, tak i pozvedající moc *lásky, které bylo ublíženo*. To ale v prvé řadě vyžaduje dostatek času na uznání a přijetí svého selhání, zažití potřeby odpuštění a následné přijetí tím, kdo odpuštění může poskytnout. A všechno musí být zarámováno oboustranně přijímaným řádem toho, co správné je a co není, který je skutečnou žitou oporou každodenního života. Jenomže kde dnes takové rodiny vzít – a nekrást? Snad ještě nepřevažuje výchovný „styl“ nesený heslem „Nic si nenech líbit!“, ale „řešení“ výchovně náročných situací pod vlivem momentálních vnějších tlaků („teď s tím dej pokoj, jsou tu lidi!“, „na to teď není čas“, „když táta přinese peníze...“ atd.) je naprosto běžné. V nich pak nikdy není úplně jasné, co a jak bylo opravdu správné a co nikoliv, zda došlo k pochybení zaviněně nebo „smůlou“, kdo za to vlastně může. Výchovné působení je kolikrát nevypočitatelné, dané především momentální „pevností nervů“ jednajících dospělých.

Zkušenosti, které si děti přinášejí ze školy, nevnašení do tohoto zmatku ani o chlup více řádu a porozumění. Jsou samozřejmě vynikající učitelé, ale škola jako celek si ani 19 let od Listopadové revoluce nedokázala odpovědět na otázku, jestli bude také výchovnou institucí, nebo na výchovu raději vědomě rezignuje (neboť k ní má čím dál tím méně použitelných prostředků). Z veřejného

prostoru – téměř výlučně mediálně zprostředkovaného – pak základní „rada“ zní: buďte silní, žádnou chybu nikdy nepřiznejte a soupeře co nejrychleji zesměšňte nebo zašlapejte do země.¹⁶

Z hlediska výchovného působení je přitom odpuštění mimořádně důležitým nástrojem. Zdeněk Matějček k tomu v kapitole *Umět odpouštět*¹⁷ říká: *Odpuštění není odměna, ale osvobození od napětí z očekávaného trestu. Jako každé osvobození vzbuzuje i odpouštění kladný cit k osvoboditeli. Ovšem za jedné podmínky, že totiž viník svou vinu a lítost skutečně prožívá a skutečně trpí výčitkami svědomí. Je-li nám odpuštěn trest, který jsme přijali jako nespravedlnost, pak z toho tak příznivé důsledky nevyvodíme. To je prostě jen odvolání špatného rozsudku, po němž může navíc zůstat i pořádná dávka hořkosti. Jen odpuštění prožité viny je mocným výchovným prostředkem. Jenomže i tady pozor! Zacházet s tímto prostředkem není tak docela snadné a samozřejmé. Je třeba zachovat zdravou míru mezi dvěma nebezpečnými krajnostmi. Nic neodpustit znamená jednat nevhodně, ale také nelidsky, bez citu. Zbavujeme se tak příležitosti získat náklonnost dítěte a zahrazujeme si tak cestu k němu. Všechno odpustit znamená zase ztrátu autority, bezbřehou laskavost, která nikomu neposkytuje žádnou oporu. Nemůžeme pak dítě učit poznávat správnou cestu životem. Radíme tedy ke zlaté střední cestě, ale báli bychom se i v tomto případě dávat nějaký přesnější návod k použití.*

On takový návod sice existuje, ale nedá se ani koupit, ani snadno získat: je to vychovatelská moudrost.

Důsledek toho všeho pro tebe, jako pro vzor svých oddílových svěřenců či svěřenkyň, je hlavně následující:

- Tak či onak se do jejich životů budeš vepisovat – ať tím, co děláš (vědomě či nevědomě), tak tím, co neděláš (opět vědomě i nevědomě).
- To, čím bude hořet tvoje srdce, dřív nebo později zapálí i srdce většiny z nich.¹⁸
- Platí ale i opak: to, co nebude provázet tvoje nadšení, těžko nadchne kohokoliv z tvých dětí.
- Bez vlastní zkušenosti s tím, k čemu chceš děti či dospívající přivést, máš malou šanci; zvláště pokud jde o doprovázení na cestě duchovním životem, důsledně platí: bez vlastního duchovního života jim nemáš co nabídnout.

¹⁶ Jistě, naštěstí to není jediné, co lze ve veřejném prostoru najít. Ale na převahu této násilnické strategie určující neviditelnější tvář a nejslyšitelnější tón našeho veřejného života upozorňoval už před 15 lety prof. Zdeněk Matějček ve svých *Poznámkách o agresivitě*. A od té doby se ještě výrazně „přitvrdilo“.

¹⁷ Zdeněk Matějček: *Po dobrém nebo po zlém*, Portál 1994, s 95-96

¹⁸ Upřímně řečeno, kolikrát jsem žasnul, k čemu všemu dokázali vedoucí „zbaňkovat“ děti ve svých oddílech. U nás v oddíle bylo například samozřejmé, že „do roka a do dne“ každý, kdo přišel do oddílu, hrál s plným nasazením fotbal, protože my, vedoucí, jsme fotbal už od dětství milovali. A byl pro nás mimořádně plodným výchovným prvkem :-)

(3)Přítel, který mi dodává odvalu tvořit

Když se blíží doba puberty (dnes je to u děvčat zpravidla kolem 11. roku, u kluků o rok až dva později) přechyluje se ona pomyslná váha potřeby jistoty a potřeby svobod na stranu té druhé. Touha po svobodě z nich kolikrát opravdu přímo sálá. Jenomže ona se neztrácí ani ta touha po jistotě. Akorát se projevuje tím nejméně příjemným způsobem – tedy alespoň z hlediska vychovatele: zvýšenou kritičností až hyperkritičností. To skutečně není v prvé řadě projev svobody, ale touhy po jistotě. Ze všech sil svou kritičností „třesou“ jistotami svého dosavadního světa, aby dospívající zjistili, jestli se vůbec něčemu dá opravdu důvěřovat. Jejich touha po svobodě je žene k výbojům do neznámého „velkého světa dospělých“, jenomže právě k tomu by potřebovali mít neotřesitelnou jistotu, že aspoň na něco se opravdu můžou naprosto spolehnout. Bohužel právě v téhle chvíli většina těch, kteří jim ty dosavadní jistoty tak či onak zprostředkovali, selže.

A pro nás je velkou výzvou – a úkolem – abychom právě tady naopak obstáli. Troufnu si dokonce tvrdit (na základě své více než pětáctýřicetileté vychovatelské zkušenosti), že právě toto období je „maturitou“ správného vedoucího, obdobím, kdy může ce-loživotně pozitivně ovlivnit směřování těch, které tímto obdobím provází. Teď jde o to dobře rozpoznat, co je k tomu, abychom tady obstáli, zvláště třeba. Úvodem nabízím tuhle svou zkušenost z mnohých debat, které jsem v posledních patnácti letech absolvoval:

Tak, jako to bývá vždycky, když se přijde s něčím novým, vyrojí se spousta všemožných připomínek, obav i kritik. Některé jsou inspirativní a podnětné a i díky jim je nakonec ten výsledek lepší, než byl na začátku. Jiné pramení z nepochopení a časem se je podaří vyjasnit. A jiné vycházejí z postojů, které jsou v nějakém rozporu s tím či oním principem, z něhož ta nová záležitost vyrůstá. Tam je to řešení samozřejmě nejobtížnější. V souvislosti s novou stezkou to byl konkrétně nejčastěji konflikt s principem, že už děti se musejí učit přejímat zodpovědnost za svůj vývoj. Zpravidla se to projevilo odmítáním toho, že by si děti měly samy vybírat aktivity, které budou plnit, a také toho, kdo jim dosvědčí, že je úspěšně splnily. Typická výhrada zněla: *Oni si přece vyberou to nejllehčí a nechají si to potvrdit nějakým kamarádem, takže já (jako vedoucí) budu úplně bez šance*. Když jsem to slyšel poprvé, říkal jsem si, že dotýčný má asi nějaké zvlášť špatné zkušenosti s dětmi. Ale když se to stalo tou nejčastější výhradou, bylo mi jasné, že je to zásadní problém „systémový“: K čemu ta naše výchova je, když ani my nedovedeme těm „naším“ dětem důvěřovat, že je v nich i dostatek smyslu pro čest, spravedlnost a poctivost, aby nebylo běžné, že se budou skoro automaticky snažit to celé jen nějak obalamutit? Samozřejmě, že tu nějaké riziko je. Ale copak není mnohem větší, jakmile se z oddílu vrátí do „normálního světa“, natož až jako dospělí budou hledat své „místo na slunci“? Jak tam obstojí bez našeho dohledu a předvýběru? Jenomže pouze tehdy, když obstojí v reálném životě, bylo to celé naše snažení k něčemu...

Pokud máme být dospívajícím oporou v tomhle jejich pubertálním zrání, pokládám za nezbytné zvládnout tyto tři základní požadavky na nás, vedoucí:

- *Musíme důvěřovat v jejich dobré jádro* – to je sice kolikrát ne úplně jednoduché tváří v tvář tomu, co všechno dokáží vymyslet a provést, jenomže opravdu jiná cesta není. Těch, kteří to dobré jádro v nich v tomto období nevidí, je totiž bohatý dostatek. Ba přebytek. A jestliže dřív šlo hlavně o to, jestli oni důvěřují tobě, tak teď se to obrátilo: Hlavně jde o to, jestli ty dokážeš důvěřovat jim. Pak si i oni udrží schopnost důvěřovat tobě.

- *Musíme mít odvalu nechat je dělat chyby* – je to požadavek ještě tvrdší než ten první: musíme podstoupit riziko, že zklamou naši důvěru. A to si piš, že ty chyby udělají. Někdy dokonce v takové chvíli a takového druhu, že ti to bude připadat jako „pomsta nebes“. Proto je tak důležitý ten třetí požadavek:

- *Musím vydržet jejich kritiku i jejich selhání* – dospívající potřebují na nás zažít, že my máme postavený svůj život na tak pevném základu, že ani jejich kritické útoky, ani jejich selhání nás „nepoloží“. Jejich kritiku máme zvládat důvěrou ve vládu Pravdy, vůči níž jsme – oni i my – zavázáni maximální poctivostí. Bude-li nám společně vládnout Pravda, pak to nemůže dopadnout špatně, i kdybychom se měli vzdát celé řady svých zaběhaných názorů a „osvědčených“ postojů. A jejich selhání s nadějí, že jsou i v péči Lásky, která je mnohem schopnější než my. My s Ní máme spolupracovat. A jestliže sama Láska připustila svobodu včetně možností selhání, musíme i my pro růst svobody dospívajících rizika selhání podstoupit a následně i unést.

Když poskytněš dospívajícím tyto zkušenosti, vybavíš je na celý život odvahou k zodpovědné svobodě. Tedy té svobodě, která neztratila radost ze skutečného tvoření vlastního života a která současně nezplaněla svévolí, protože se rozvíjí ve vztahu k Pravdě i Láse¹⁹.

¹⁹ Tady jsem použil pro ony nejhlubší skutečnosti, k nimž se vztahuje náš život a které jsou i základem a úběžníkem našeho výchovného snažení označení, jež vycházejí z naší skautské praxe. Ale věřím, že s nimi nebudete mít zásadní potíž ani vy, kteří usilujete o to, abyste stáli na straně dobra a k tomu též pomáhali vést i „svoje“ děti.

Jak účinně nabízet pomoc

Veronika Valentová, Palata

Všímavost a nabídka pomoci

Dobrý vedoucí si v prvé řadě dětí opravdu všímá. Ví, jaké jsou normálně, a zajímá se o ně i ve chvílích, kdy se zdá být vše v pořádku. Základním předpokladem toho, aby se vám dítě mohlo svěřit s jakýmkoliv problémem, je totiž vytvoření vzájemného důvěrného vztahu. Vytvoření takového vztahu vyžaduje hodně času a trpělivosti z vaší strany. Dítě musí bezpečně vědět, že se o něj zajímáte a že jste ochotni s ním sdílet vše, co právě prožívá.

Každý vedoucí by měl zpozornět ve chvíli, kdy se chování dítěte v poslední době jakkoliv výrazně změnilo („hodné“ dítě najednou „zlobí“, naopak živé a aktivní dítě je najednou plaché a zakříknuté apod.). Velmi často vám dítě neřekne, že je zneužíváno, a tak je třeba si všimnout i nepřímých známek takového chování. Jedná se ale o chování, které se může vyskytovat z řady důvodů. Může, ale nemusí znamenat, že je dítěti ubližováno. Mezi chování, které může (ale nemusí) znamenat, že je dítě zneužíváno, patří: staženost, nezáměr o dění, lhostejnost, vyhýbání se kontaktům s druhými, opatrnost při jednání s dospělými, úzkostnost, agresivní chování, šikana vrstevníků, podrážděnost, vyhýbání se situacím, kde se musí svlékat, nesoustředěnost, zhoršení prospěchu, informovanost o sexu, problémy s jídlem, se spánkem, útky, sebevražedné pokusy.

Pokud se chování dítěte v poslední době zásadně změnilo či u něj pozorujete výše uvedené chování v neobvyklé míře, můžete udělat následující. Zaměřte se na toto dítě a zkuste být všímavější k tomu, co se děje. Nenásilně se o ně zajímejte, případně se jej dotazte, zdali jej něco netrápí, a nabídněte mu možnost rozhovoru. Nikdy však dítě nenuťte k tomu, aby se vám s něčím svěřovalo, pokud ono samo nebude chtít. V případě, že dítě z nějakého důvodu nechce mluvit s vámi, můžete mu nabídnout telefonní číslo na anonymní linku důvěry s tím, že mu vysvětlíte, jak linka důvěry funguje (kontakty najdete v závěru této publikace).

Obecné zásady komunikace s dítětem, kterému je ubližováno

Pro případ, že se dítě vaší nabídky k rozhovoru rozhodne využít, najdete na následujících řádcích zásady, které byste v tu chvíli měli mít na paměti. Jsou upraveny podle kapitoly *Jak naslouchat* v knize *Dítě v ohrožení* (Pöthe, 1996), která se mimo jiné zabývá také zneužíváním a týráním dětí. Tyto obecné zásady rozhovoru s dítětem ale upotřebíte i ve chvílích, kdy se vám dítě bude potřebovat svěřit s „menším“ problémem. Nezapomeňte na to, že „malá trápení“ v očích dospělých mohou být velkým problémem z pohledu

dítěte. Navíc pokud dítě naučíte, že za vámi může přijít s čímkoliv, otvíráte mu cestu pro chvíle, kdy se bude jednat o „vážnější“ problém.

Prvním a snad nejobtížnějším úkolem tohoto procesu je **prolomení nedůvěry dítěte**. Zvlášť u dětí, které z nějakého důvodu zklamali dospělí, může být obezřetnost z jejich strany k vám velká. Většinou platí, že čím je dítě starší, tím jeho nedůvěra vůči dospělým narůstá. To často bohužel souvisí s tím, že starší děti mají s dospělými i více negativních zkušeností.

K tomu, aby se vám dítě otevřelo, musí mít jistotu, že **jeho důvěru nezneužijeme**. Budování této důvěry trvá delší dobu, může trvat i několik měsíců, než si je dítě námi alespoň trochu jisté. Někdy si potřebuje ověřit, zdali jej přijmete i se vším, co k němu patří. Toto ověřování se může projevit tím, že dítě zlobí, provokuje, je vulgární, drzé. Přijímání dítěte neznamena, že musíte jeho chování schvalovat. Musí ale od vás cítit, že i přes toto chování je samotné neodsuzujete a nezavrhuje. Pokud tyto situace dokážete dobře pedagogicky i lidsky zvládnout, může to být pro dítě signálem, že jste dostatečně silní a důvěryhodní, abyste unesli i to, co vám hodná svěřit.

Ať už se vám dítě v průběhu rozhovoru svěří sebestrašnější věci, mějte na paměti, abyste svoje zděšení nedali najevo. Do rozhovoru se zneužívaným dítětem **rozhodně nepatří lamentování a hysterie**. Dítě si uvědomuje, často lépe než vy, že skutečnosti týkající se průběhu a formy týrání či zneužívání jsou mimo běžnou normu. Dítě by z vaší reakce mělo cítit jistotu, že i tato situace se dá nějak řešit a že vy na to máte dostatek sil.

Ve chvíli, kdy se dítě svěří, potřebuje mít pocit, že jste v danou chvíli jenom pro ně, že **nemáte momentálně nic důležitějšího na práci** než mu plně naslouchat. Věnujte mu plnou pozornost, pro rozhovor zajistěte klidné místo, kde vás nic a nikdo nebude rušit. Nevěnujte se dalším dětem, nezvedejte svůj mobilní telefon, nekoukejte se na hodinky. Můžete dítě ujistit i slovně, že na něj máte dostatek času. To, co vám dítě sděluje, nezpochybňujte a nebagatelizujte, i kdyby vám dané sdělení přišlo v nepravděpodobné či zmatené.

Dejte si pozor, abyste dítěti **nikdy neslibili, že o tom, co vám poví, nikomu neřeknete**. Následné upozornění úřadů by dítě mohlo chápat jako zradu, a vy byste tak dítěti opět dokázali, že dospělým se nedá věřit. Místo takové slibu vysvětlete dítěti, že mu dopředu nemůžete nic takového slíbit, že jsou situace, kdy se daná věc musí dále řešit. Ujistěte ho, že na všem se spolu domluvíte a nic neuděláte bez jeho vědomí. To pak taky následně dodržte.

Při rozhovoru s dítětem se snažte „jít vedle něho“. Přizpůsobujte se jeho tempu i způsobu vyjadřování, empaticky mu naslouchejte a dávejte mu najevo, že teď jste opravdu s ním. Někdy stačí přitakání pomocí: *hm, aha*; někdy se používá tzv. metoda zrcadlení. V rámci zrcadlení opakujte slovní vyjádření dítěte či pojmenováváte emoce dítěte. Pokud dítě totiž mluví o takto vážném problé-

mu, je zahlcené svými emocemi a je nutné mu tedy dát prostor ty emoce vyjádřit. Kromě výše uvedených technik je možné se na jeho pocity i přímo zeptat. **Ventilace emocí** by měla předcházet rozhovoru o konkrétních řešeních, protože pokud je dítě zaplaveno svými emocemi, není schopno adekvátní řešení nalézt ani vstřebat.

Pokud se vám dítě svěřuje se zneužíváním či týráním, rozhodně ho nenuťte do sdělování detailů, pokud samo o nich nevypráví. Na popsání detailů celé události bude dostatek času a prostoru při vyšetřování odborníkem. Ten ví, jak se zneužívanými dětmi o těchto věcech mluvit, aby pro ně celé vypovídání bylo co nejméně traumatizující. Při rozhovoru s dítětem **používejte výrazy, které dítě běžně používá**. Týká se to názvů částí těla, pro které někdy sami hledáte vhodná slova (pohlavní orgány). Neopravujte ho, že se tomu říká jinak, jen se ujistěte, že vzájemně mluvíte o tom samém. Pokud to dítě potřebuje, nebraňte se rozhovoru i o velmi intimních věcech. Pokud by dítě totiž vycítilo, že se některým výrazům nebo tématům vyhýbáte, může také váhat anebo odmítné hovořit úplně.

Dalším krokem, který předchází řešení, je **zjištění souvislosti** a základních údajů o situaci dítěte. Ptejte se ale jenom na to, co je nutně nezbytné k vedení hovoru. Než začnete dítěti dávat rady, zjistěte si, co už podniklo, zdali se již někomu svěřilo atd. V této fázi rozhovoru taky **mapujte tzv. silná místa**, tedy to, co dítěti pomáhá, o co se může opírat (blízká osoba, kamarádi, zájmy), a v tom jej podporujte. **Společně s dítětem hledejte ta řešení**, která by byla pro dítě vhodná a přijatelná. Vysvětlete mu, že existují místa a lidé, kteří mu mohou pomoci. Snažte se najít mezi jeho blízkými další osobu, které dítě věří a které by se také mohlo svěřit. Ujistěte ho, že za vámi může kdykoliv znova přijít, že ho v dané situaci neopustíte a budete ho podporovat. Vždy se přesvědčte, že dítě ví a chápe (nejlépe pokud vám to dítě zopakujte vlastními slovy), co se dále bude dít, které kroky se chystáte podniknout, např. poradíte se v Dětském krizovém centru (DKC) a informujete Orgán sociálně-právní ochrany dítěte (OSPOD). Nikdy nezapomínejte na oceňování dítěte, jeho návrhů a myšlenek. Pochvalte dítě, že našlo odvahu se s celou situací svěřit a opakovaně ho ujišťujte, že udělalo dobře.

Zneužívané děti častou trpí silným studem a pocitem viny za to, co se stalo. Mají pocit, že ony danému chování zavinily příčinu (v tomto postoji jsou často pachatelem podporovány). Navíc cítí, že to, co se dělo, překračuje hranice běžného a normálního chování. Vyrovnaní se s pohlavním zneužíváním a zbavení se pocitů viny vyžaduje dlouhodobou terapeutickou práci. Už v rozhovoru s vámi by od vás mělo dítě opakovaně slyšet, že to, co se stalo, **není jeho chyba** a že za danou situaci nese odpovědnost ten, kdo se takového chování dopustil.

V průběhu takového rozhovoru budete cítit celou řadu emocí. Veškeré emoce jsou v dané situaci pochopitelné. Dejte si ale pozor,

abyste v rozhovoru s dítětem **jasně odsoudili dané chování jako nepřipustné, ale neodsuzovali osobu, která se ho dopouští** („To, co ti dělá tatínek, je špatné, to dělat nesmí“ – nikoliv „Tvůj tatínek je zlý, když ti tohle dělá“). Ať už si o pachateli zneužívání myslíte cokoli, uvědomte si, že je to velmi často osoba, která je dítěti blízká a kterou má i přes dané zneužívání pravděpodobně rádo. Na závěr jen zopakuji, že vy jako vedoucí můžete být tím prvním, komu se dítě svěří, a měli byste umět situaci adekvátně vyhodnotit. Nezapomínejte, že podle zákona se pak na vás vztahuje oznamovací povinnost. Neznamená to ale, že **musíte na vše zůstat sami**; existují organizace, kde poradí vám i samotnému dítěti (kontakty na příslušné organizace najdete v závěru této publikace). Poté co se postaráte o dítě, je na místě **ošetřit i sama sebe**. Najděte si někoho, komu důvěřujete, a sdělte mu, jak jste si při rozhovoru cítili, co bylo pro vás v průběhu rozhovoru náročné apod. I když nepotřebujete praktickou radu, můžete se obrátit na linku důvěry, aby se zase někdo věnoval vám.

Prevence sexuálního zneužívání v režii Národního parlamentu dětí a mládeže

Rozhovor s koordinátorkou NPDM Janou Votavovou

Dokázala jsi nějak v praxi aplikovat vědomosti a dovednosti, které jste na seminářích nabyli?

Ano, v rámci workshopů k Úmluvě o právech dítěte pro Národní parlament dětí a mládeže (NPDM). Dále při spolupráci na národní kampani *Stop násilí na dětech*, kterou koordinoval Úřad vlády ČR. Její tváří byla Ester Janečková a celou ji zaštiťoval Michael Kocáb. V rámci této kampaně se poukazovalo na zneužívané děti v jakémkoli případě, tzn., že nešlo jen o sexuální zneužívání. Dále jsme navázali velmi úzkou spolupráci s MUDr. Evou Vaničkovou, CSc., odbornicí na násilí na dětech v ČR, se kterou pořádáme diskuse pro mladé lidi a spolupracujeme na jejich výzkumech v oblasti zneužívání dětí a násilí páchaného na nich. Je to pro nás velmi zajímavá a cenná zkušenost. Naše spolupráce se více rozvinula právě v rámci již zmíněné kampani *Stop násilí na dětech*, kde jsme měli možnost spolupracovat s úředníky zodpovědnými za ochranu dětí v ČR i odborníky, psychology, soudci apod.

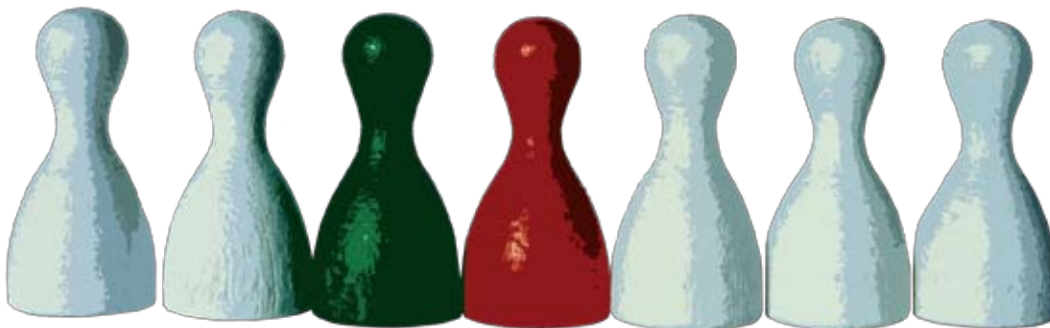
Měla jsi možnost zprostředkovat nabyté vědomosti dalším vedoucím ve sdruženích dětí a mládeže? Připravila jsi nějaké školení nebo metodické materiály pro děti nebo vedoucí?

Ano, v rámci Rady a Předsednictva NPDM členové prošli školením o sexuálním zneužívání ve sdruženích dětí a mládeže. Využili jsme informace a zkušenosti ze seminářů pořádaných Českou radou dětí a mládeže na toto téma a poté jsme diskutovali s mladými o „diagnóze pedofilie“ aj.

Setkala ses s potřebou řešit nějaký konkrétní případ ve Vašem sdružení nebo mimo něj?

Ve sdružení přímo ne. Nicméně na Bambiriádě, kde s Národním parlamentem dětí a mládeže dlouhodobě malujeme *Knihu k dětským právům* a informujeme děti a jejich rodiče o *Úmluvě o právech dítěte*, jsem řešila s jednou maminkou zneužití její dcery druhem. Maminka si nás vyhledala podle Bambiriádního katalogu a šla se najisto ptát na rady a spíš se i ujistit, zda postupovala při tomto hrozném zjištění správně. Tuto maminku považuji za jednu z nejodvážnějších. Zachovala se zcela správně a v nejlépeším zájmu své dcery. Mnoho rodičů si skutečnost, že jejich blízcí zneužívají jejich dítě, nechtějí přiznat a dělají, že problém neexistuje. Zmiňovaná maminka si všimla, že její běžně veselá šestiletá dcera se přestala usmívat, jíst a měla noční můry. Dlouho ale trvalo, než maličká našla odvalu a jistotu se mamince svěřit, že strejda za ní chodí do pokojíčku a ona ho tam nechce. Po zjištění se maminka s dcerou ihned odstěhovala ke své matce a podala trestní oznámení na druhu. Zároveň navštívila s dcerou Dětské krizové centrum v Praze, kde se jich velmi vstřícně ujali. Dcera podstoupila psychologická vyšetření a následně terapie, s matkou konzul-

tovali veškeré osobní i právní postupy. Tato maminka velmi pozitivně kvitovala fakt, že NPDM informuje o *Úmluvě o právech dítěte* děti i rodiče, protože sama se přiznala, že do doby jejich problému se o toto příliš nezajímala, a kdyby její dcera věděla, jaká má práva a co si k ní mohou a nesmí ostatní dovolit, možná by nebyla obětí zneužití trvajících víc než rok. Možná ano, a i proto jsou pro nás tyto příběhy impulsem k pokračování v našem úsilí a s dětmi i rodiči o právech dítěte mluvit, diskutovat nad jednotlivými paragrafy, přispívat k jejich pochopení a uvádět je do života.

Když se nám „to“ stane

Anna Lukešová

Malá případová studie o tom, co se děje, když v jednom oddílu celostátního sdružení dětí a mládeže dojde ke skutečnému případu sexuálního zneužívání dětí ze strany vedoucích.

DEN PRVNÍ

Vedení organizace se v pondělí ráno z monitoringu médií dozvědělo o případu sexuálního zneužívání v oddíle, který je součástí organizace. Dva pomocní vedoucí byli obviněni ze sexuálního zneužívání svých dvou svěřenců. O případu během dne informovala regionální média. I přímí spolupracovníci oddílu se o problému dozvěděli z médií.

Prvořadým úkolem bylo zvládnutí krizové komunikace a pomoc postiženým. Proto vedení organizace okamžitě kontaktovalo vedení oddílu s doporučením, aby oni ani členové oddílu neposkytovali žádná vyjádření médiím, nýbrž odkazovali na vedení organizace. Zájem médií byl totiž v dané chvíli vysoký a neobratná (ač dobře myšlená) vyjádření aktérů situaci pouze komplikovala. Stejně instrukce byly vyslány dovnitř organizace. Dále bylo postiženému oddílu doporučeno, aby ze svých webových stránek neprodleně odstranil veškeré fotografie (případně i fotogalerie), na kterých se nacházejí jak obvinění, tak postižení. Hrozilo totiž jejich uveřejnění v médiích, a tím ještě větší poškození zneužitých chlapců, jejich blízkých i ostatních členů oddílu.

Oddílu pak bylo nabídnuto, aby jakýkoliv krok v dané situaci konzultoval s krizovým koordinátorem organizace (u něhož se shromažďovaly veškeré informace), který jim byl telefonicky permanentně k dispozici. Analyzoval situaci a koordinoval krizový postup jak hlavního vedoucího postiženého oddílu, tak vedení organizace: komunikaci s rodiči, s policií, s médii, psychologickou pomoc členům oddílu, komunikaci do okolí, které samozřejmě o „kauze“ vědělo. Koordinátor fungoval jako prostředník mezi postiženým oddílem a vedením organizace, které bylo nuceno situaci komunikovat dovnitř organizace a také do médií, a tudíž byla potřeba do situace co nejvíce „proniknout“. Fungoval také jako velmi důležitý pevný bod pomoci pro hlavního vedoucího oddílu, který situaci za oddíl aktivně řešil a pro nějž byla nastalá situace velkým šokem a stresem. Díky koordinátorovi se necítil v nastalé situaci sám a mohl získat alespoň částečně nadhled a odstup od situace.

Kvůli pomoci postiženým i dalším ohroženým účastníkům byl ke spolupráci přizván psycholog, člen organizace specializovaný na dětskou psychologii. Po celý den probíhala telefonická komunikace koordinátora s hlavním vedoucím oddílu i vedeními okolních oddílů, protože rodiče jejich členů byli situací znepokojeni a bylo nutné s nimi komunikovat. Ještě týž večer se informace o kauze objevily v hlavním zpravodajském čase v televizi. Reportáž byla typicky pojata bulvárním způsobem, jak se ostatně dalo očekávat.

Následně informaci přetiskla ČTK, a tudíž se širokospektrálně rozšířila do českých médií. Organizace se snažila k situaci opakovaně pro média vyjádřit, ale marně – vyjádření nebyla tištěna ani odvysílána. Obvinění byli nejprve stíháni na svobodě, po dvou dnech ale byli převezeni do vazby.

DEN DRUHÝ

Prostřednictvím hlavního vedoucího probíhala komunikace s postiženým oddílem (na základě konzultací s psychologem) – hlavnímu vedoucímu, dalším vedoucím i členům oddílu byla nabídnuta psychologická a právní pomoc. Hlavní vedoucí oddílu komunikoval s rodiči ostatních dětí – informoval je o situaci, uklidnil je, na základě doporučení psychologů jim poradil vhodný postup, jak by o situaci měli komunikovat se svými dětmi: věcně, bez paniky, pokud možno otevřeně. Komunikace s rodiči ostatních dětí byla přenechána v rukou hlavního vedoucího oddílu, protože s nimi měl evidentně blízké vztahy, extrémní reakce se neobjevily, vedoucí oddílu však soustavně konzultoval s vedením organizace.

Na další den byla smluvena schůzka s rodiči, aby bylo možné zjistit jejich postoje, reakce, nabídnout pomoc a vyjádřit účast. Vedení organizace nabídlo hlavnímu vedoucímu oddílu účast krizového koordinátora, příp. vedení organizace na dané schůzce. Vedoucí oddílu rád přijal.

V průběhu dne se množily dotazy z organizace, protože „mediální masáž“ byla vydatná. Od členů organizace čelil krizový koordinátor nařčení, že interní stanovisko organizace bylo vydáno pozdě a že o případu málo informuje. Na interní webové rozhraní umístilo vedení organizace vyjádření k situaci a informovalo své členy o problému, toto bylo v průběhu dnů nadále aktualizováno. Bohužel informací nebylo mnoho, protože policie nesdělovala žádné podrobnosti a závěrům médií či novin lze pouze těžko přikládat váhu.

Oba obvinění na vlastní žádost vystoupili z organizace. Tuto informaci se vedení organizace podařilo dostat do médií při druhé vlně zájmu. V televizi byl kauze opět věnován hlavní vysílací čas – reportáž neobsahuje žádné další informace, jen nepodložené spekulace, kolik bylo zneužitých dětí.

DEN TŘETÍ

Mediálně se neobjevilo nic nového, ale kauza stále žila. Regionální noviny o ní psaly téměř bez výjimky, večer do třetice (a naposledy) se o ní referovalo v hlavním zpravodajském televizním vysílacím čase. Večer se konala smluvená schůzka s rodiči. Vedení organizace rozeslalo v průběhu dne oficiální dopis rodičům dětí z okolních oddílů, v němž informovalo o situaci a nabízelo pomoc v případě potřeby. Zástupci organizace se zúčastnili schůzky s rodiči postiženého oddílu, vysvětlili zvolený postup a objasnili rodi-

čům jednotlivé kroky. Ti je přijali vesměs souhlasně, se stanoviskem organizace a řešením krize souhlasili. Opět byla všem nabídnuta psychologická a právní pomoc. Rodiče pouze překvapilo, že se o situaci dozvěděli z médií, ale to vedení oddílu i organizace bohužel také. Rodiče podle všeho neztratili v oddíl důvěru – počítají s jeho dalším fungováním i s tím, že jejich děti budou oddíl nadále navštěvovat.

Na schůzku se chtěli dostat i zástupci médií, byli ovšem slušně vykázáni, protože šlo o velmi citlivou záležitost. Vedení organizace jim slíbilo odpovědět na následné otázky, což se také stalo.

DEN ČTVRTÝ

Mediální zájem utichl. Organizace kontaktovala jednak oficiálním dopisem, a jednak prostřednictvím vedení oddílu rodiny postižených. Nabídl jim právní a psychologickou pomoc. Rodiče děkovali za účast a nezavrhovali celou organizaci. Z nastalé situace neviní oddíl, ale obžalované jednotlivce. Oceňovali především, že se organizace zastala oddílu v problematické situaci, a to jak pomocí s řešením situace, pomocí na místě (schůzka s nimi), tak směrem do organizace a médií (Vedení vyjádřilo, že nejde o pochybení celého oddílu, nýbrž dvou obžalovaných.) Někteří rodiče využili právní poradenství – ptali se, zda mohou být přítomni výpovědi svého dítěte. Po konzultaci s právníkem jim byla objasněna právní charakteristika situace a navržen ideální postup. Odpověď byla přeposlána prostřednictvím vedoucího oddílu všem rodičům. Nadále se řešila psychologická terapie pro celý oddíl, která by pomohla zpracovat takto výjimečnou událost.

Konečně se podařilo navázat spolupráci s policií – poskytování dat apod. Všechny tyto aktivity byly koordinovány vedením organizace ve spolupráci s vedoucím postiženého oddílu do doby, kterou jednak vedení, a jednak hlavní vedoucí postiženého oddílu cítili jako potřebnou a produktivní.

DŮLEŽITÁ ZJIŠTĚNÍ:

- Komunikace uvnitř organizace by se měla začít pokud možno co nejdřív, protože tím se dá předejít vlně negativních reakcí, jako že se k tomu organizace nijak nestaví, nepomáhá atd.;
- a to i sdělení typu: „snažíme se komunikovat s novináři, ale naše vyjádření bohužel nikde neotisklí“;
- ze zkušenosti: jeden den bez reakce je pro mnohé dlouhá doba a je pravděpodobně lepší, i když nejsou informace, napsat, že na tom děláme, kdo na tom dělá, a co víme a jak to řešíme.
- Osobní návštěva vedení organizace, a zvláště krizového koordinátora – rozhodnutí navštívit postižený oddíl – bylo klíčové a mělo by být (samozřejmě podle závažnosti situace) součástí jakékoliv krizové podpory.

- Krizový koordinátor může pochopit situaci, udělat si představu nejen prostorovou, ale i o náladě, lidech v oddíle, pochopit, s kým komunikovat, o čem, co brát s rezervou apod. – udělá si obrázek např. do jaké míry může nechat řešení situace na lidech, kteří jsou v ní zapojeni, a nakolik by řešení měl raději převzít.
  - Návštěva velmi podpoří oddíl/lidi, kteří se s krizí potýkají – mají pocit, že na to nejsou sami, že za nimi organizace stojí.
  - Přítomnost někoho z vedení organizace vyjadřuje (zejména vůči rodičům dětí a ostatním vedoucím), že se organizace stará, že pomáhá, stojí za svými členy a ti se na ni mohou spolehnout, což nemusí být jinak na první pohled patrné.
  - Vedoucí oddílu, který krizi řeší, může být (mladý) člověk, který není zvyklý na řešení krizových situací, neumí jednat pod tlakem apod. a vedení organizace mu může pomoci například převzetím dílčí části zodpovědnosti na místě (schůzka s rodiči, jednání s rodiči postiženého, komunikace s policií apod.).
- Mediální komunikace – je ideální, aby ji vedl někdo mimo dějiště, aby byl objektivní, nevnášel do mediálních vyjádření nežádoucí emoce apod.; k tomu je nutné, aby ji poskytovala jedna osoba, která má o situaci přehled a rozumí fungování médií, kde mnohdy i dobře míněné vyjádření může znamenat katastrofu.
  - Je dobré mít v záloze odborníky, se kterými lze konzultovat; zmíněný případ byl neustále konzultován s interní psychologkou, ale následně jsme narazili na problém sehnat úzce zaměřenou psychologickou pomoc (skupinová terapie pro celý oddíl) v místě krize.

Zkušenost našich německých kolegů²⁰

Snaha o prevenci sexuálního zneužívání začala v naší zemi zezdola, byla podněcována hnutími na ochranu žen a dětí. Následně byla přijata jako idea jednotlivými iniciativami, angažovanými učiteli a rodiči. V posledních desetiletích ale našli přece jen praktici cestu k výzkumu a naopak někteří výzkumníci objevili téma prevence jako velmi zajímavé pole pro svou činnost. Proto jsou nyní na stole už některé poznatky k účinnosti prevence sexuálního násilí na dívkách a chlapcích.

Preventivní práce s dětmi

Dosud se pravděpodobně většina preventivních aktivit obracela směrem k dětem. Jejich hlavním cílem bylo informovat děti o sexuálním zneužívání: probrat s nimi nebezpečné situace – jak je rozpoznat, vyhnout se jim a eventuálně jimi bez újmy projít. A dále povzbudit děti, aby kontaktovaly se zážitkem zneužívání osoby, které jsou jim blízké, tak dlouho, až se jim dostane pomoci. Především novější koncepty sledují navíc ještě cíl posílit u dětí jejich všeobecné sebevědomí i pozitivní a samozřejmé přijetí vlastního těla. Metody používané při preventivní práci s dětmi jsou rozmanité. Např. jsou využívána divadelní představení, která zprostředkovávají zkušenost s rozvíjející se situací zneužívání příp. jejich následků a také možností, jak se bránit či obstarat si pomoc. Nebo bývají zařazovány kurzy sebeobrany jako prvek preventivní strategie s cílem posílit sebevědomí a cit pro vlastní tělo u dětí.

Ze syntézy již existujících vyhodnocovacích studií se ukazuje, že preventivní nabídky mají na děti emocionální efekt. Po tom, co se s tématem sexuálního zneužívání seznámily, mají pocit, že se mohou lépe chránit popř. si lehčeji najít pomoc. Pozitivní efekty jsou silnější, když jsou děti do vzdělávacích programů k prevenci zapojeny aktivně a jde o opakované setkávání nad tématem.

Je ovšem méně jasné, jak dalece preventivní práci podněcené procesy učení skutečně vedou k tomu, aby se děti lépe uměly obránit proti sexuálnímu násilí. Na jedné straně vykazují děti po absolvování preventivní nabídky v simulovaných nebezpečných situacích vůči potenciálnímu pachateli (cizí osobě) velkou obezřetnost. Jak líčí alespoň jedna ze dvou odpovídajících studií, mladí lidé, kteří se zpětně zmiňovali o absolvování preventivních programů ve svém dětství, méně často zažili později sexuální zneužívání. Obecně

²⁰ Příspěvek je překladem článku Heinze Kindlera *Zabránit zneužívání. K prevenci sexuálního násilí na dívkách a chlapcích: Výsledky a podněty z výzkumu., který vyšel v DJI Impulse – bulletinu Německého institutu mládeže 3/2011, s. 31-34).*

V překladu neuvádíme odkazy na literaturu a seznam literatury, zájemce je nalezne tamtéž.

*On-line dostupné jsou materiály z práce expertního celoněmeckého Kulatého stolu *Sexuální zneužívání dětí ve vztazích založených na závislosti a moci v soukromých a veřejných zařízeních a v rodinné oblasti (vznik 04/2010)* na <http://www.rundertisch-kindesmissbrauch.de/downloads.htm>*

se ještě zjistilo, že děti, které jsou sexuálními útoky již postiženy, mohou vzít pedagogické tematizování sexuálního zneužívání jako příležitost, aby se svěřily se odborníkovi. Na druhou stranu není důkaz pro to, že díky preventivní nabídce je dítě schopno účinné obrany při skutečně provedeném útoku. A neexistuje studie, která by ukázala na velké skupině dětí sledovaných v dlouhodobém horizontu, že je spojitost mezi účastí na preventivních aktivitách a tím, že následně zažijí omezenou míru sexuálního zneužívání. V souhrnu považují nejznámější experti nabídky zaměřené na děti, které se cíleně týkají sexuálního zneužívání, za potřebnou a úspěch slibující součást komplexní preventivní strategie. Podstatně méně se dá vyhodnotit, jaký pozitivní dopad přináší všeobecná podpora sebedůvěry a vnímání vlastního těla u dětí.

Především chybí data, jak dalece tato podpora (poskytovaná bez tematizování sexuálního zneužívání) činí děti schopnými srovnatelně dříve „poznat“ sexuální útok a vyhledat si pomoc. Toto je třeba zdůraznit proto, že střednědobá zpráva z Kulatého stolu „Sexuální zneužívání“, podporu sebedůvěry a vnímání těla staví do středu preventivní strategie u dětí. Naopak je však rovněž nejasné, v jaké míře preventivní poselství zasáhne děti (např. doporučení, že děti smějí odmítat doteky a mají vyhledat pomoc, když jiní toto odmítnutí překračují), když neodpovídá jejich každodenní zkušenosti ve škole a rodině – dítě v tomto prostředí může málo určovat samo a na jeho názor není brán zřetel.

Bezpodmínečně zapojit dospělé

Neoddiskutovatelným faktem, který z toho vyplývá, je, že prevence sexuálního zneužívání se nemůže omezit jen na preventivní nabídky pro děti a práci s dětmi.

Pro tento konsensus jsou v první řadě tyto směrodatné argumenty:

1. Genese situace zneužívání je velmi rozmanitá. Sahá od zcela překvapujících útoků od osoby, která je pro dítě autoritou, přes sexuální jednání, které je osobou mající důvěru dítěte vysvětlováno jako lékařská nebo ošetrovatelská nutnost, až k útokům, které jsou připravovány dlouho předem prostřednictvím budování „zvláštního vztahu“ a jeho postupnou sexualizací. Není reálné chtít děti připravit na celou šíři možných situací zneužívání.
2. kdyby se to povedlo, je část zneužívajících agresorů v takové pozici, že s využitím své přesily ohledně síly a přehledu snadno přivedou dítě do bezvýchodné situace. Skutečně nezanedbatelná část odsouzených pachatelů zneužívání zpětně přiznala, že byli připraveni použít donucení, pokud by bylo z jejich pohledu potřebné.
3. I když se díky preventivním programům může zvýšit připravenost dětí svěřit se osobě, které důvěřují, zůstává to kvůli řadě reálných překážek – strachu, studu, příkazům mlčení a omezeným vyjadřovacím prostředkům – stále pro dítě velmi obtížné.

Proto nakonec není velká část útoků účinně řešena s dospělými, kteří by mohli pomoci (rodiči nebo odbornými pracovníky). Proto je bezpodmínečně nepostradatelné dát kompetence osobám, které mají s dětmi dobrý vztah a jejich důvěru, aby dokázaly samy jít vstříc náznakům a vedly odpovídající rozhovory s dětmi empaticky a zároveň objasňujícím způsobem.

4. Aktivita prevence zaměřené na děti nemohou rovnoměrně zasáhnout všechny děti. Osoby, které jsou motivované dopustit se sexuálního útoku, podle okolností také „sáhnou“ k mladším nebo méně chráněným dětem. Mnoho faktorů, které mají význam pro vznik a průběh sexuálního útoku, jsou na vlivu dětí zcela nezávislé (např. systémové slabiny v zařízeních a organizacích, které vytvářejí příležitost, dostupnost pomoci pro postižené dítě, včasná intervence, která působí proti rozvoji nebo upevnění zneužívajícího chování). Tady mohou odpovědnost převzít jen dospělí.

Informovat a školit rodiče a odborné pracovníky

Do mnoha preventivních aktivit jsou zapojeny osoby, s kterými mají děti vztah, rodiče a odborné pracovníky.

Některé programy stojí převážně nebo výlučně na práci s dospělými. Obvykle to není ohraničeno nějakým konkrétním druhem zneužívání (např. nikoliv jen útoky neznámé osoby nebo zneužívání v zařízeních – institucích), přesto se zdá, že reálně probrané příklady často pokrývají jen část oblasti. Chybí přehled o používaných metodách, avšak v publikovaných příkladech dominují přednášky s pomocí mediální techniky a skupinové diskuse. Zpětná vazba ohledně rodičů ukazuje, že je zasažena jen menšina rodičů, účastníci se ale poté cítí lépe informovaní a schopni jednat. K tomu při dotazu po nějakém čase často udávají, že od vzdělávací preventivní akce se v rodině poprvé nebo několikrát mluvilo o sexuálním zneužívání. Přesto je nejasné, jaká „preventivní poselství“ si děti z rozhovoru s rodiči skutečně vezmou a jak dalece akce dalšího vzdělávání pro rodiče následně ovlivňují riziko, že děti zažijí sexuální zneužívání.

Hodnocení ze školení s odbornými pracovníky se koncentruje na zacházení s případy podezření. V průměru ze studií mohou být mezinárodně prokázány pozitivní efekty na

- připravenost intervence,
- jistotu v jednání,
- reálné ochranné chování odborných zaměstnanců v různých oborech, které sahají od péče o postižené přes praxe pediatriu a oblast školství a vzdělávání až k sociální péči o mládež.

Méně je známo jaké mají tato školení účinky na kvalitu a přiměřenost jejich ochranného jednání. S dotazníkem Německého institutu mládeže, který se týkal zacházení s případy podezření, mohly být poprvé předloženy údaje, podle kterých školení odborných pracovníků souvisejí s větším počtem objevených případů zneužívání, bez zvětšení počtu falešných obvinění. Prázdné místo v do-

savadním výzkumu se dotýká otázky, jakou podporu potřebují odborní pracovníci z oblasti vzdělávání a školství, sociální péče o mládež a péče o postižené, aby odvedli v každodenní pedagogické práci nebo při tematizovaných akcích dobrou preventivní práci proti sexuálnímu zneužívání.

Další výhled

V posledních letech se opakovaně diskutují terapeutické nabídky pro osoby, které se bojí, že by mohly sexuálně zneužít dítě. V Německu i v zahraničí se ukázalo, že otevřené poradenské nabídky odpovídajícím způsobem zachytí lidi s pedofilní popř. hebefilní sexuální orientací, kteří ještě případně nekonali nezákonně. Není ovšem známo, jak dalece může být prostřednictvím poradenství popř. terapie zabráněno sexuálnímu útoku a která část cílové skupiny by se pro takové nabídky dala získat.

Druhou rizikovou skupinu, u které se prostřednictvím terapeutických programů dá snižovat riziko pozdějších sexuálních útoků, představují děti, popřípadě mladí lidé, kteří vykazují chování překračující sexuální hranice. Byly pro ně vyvinuty v posledních letech některé terapeutické metody a jsou k dispozici první mírně pozitivní výsledky jejich účinku. S výjimkou pozoruhodné studie Nowarové a Pierschkeho z roku 2008 chybí ale údaje k rozšíření nabídky po Německu a dlouhodobě nastavené studie účinku s vysokou hodnotou.

Z dlouhodobých (longitudinálních) studií je známo, že děti, které zažijí partnerské násilí nebo emocionální zanedbávání, které vykazují nějaké postižení, které už jednou byly sexuálně zneužity nebo jsou příslušníkem silně patriarchální kultury, mají zvýšené riziko, že zažijí (další) sexuální útoky. Z toho vyvstává otázka, jak mohou být v Německu tyto skupiny dobře osloveny vhodnými preventivními nabídkami a co se může udělat pro to, aby se dosáhlo zlepšení. Zejména nabídky ve stacionárních a polostacionárních sociálních zařízeních pro mládež právě tak jako uvnitř oblasti péče o postižené mohou přinést ovoce.

Především s ohledem na zlepšení před sexuálními útoky v zařízeních/institucích se diskutují různorodá opatření, která často zapojují celé zařízení (např. informace pro děti o jejich právech, vnitřní pokyny pro odborné pracovníky pro přiměřené zacházení s blízkostí a odstupem, pravidelné předkládání speciálního osvědčení). Zatím ale nejsou žádné doklady o tom, že navržené aktivity dělají institucionální sexuální zneužívání méně pravděpodobné, popř. vedou ke spolehlivému odhalení, takže i v této oblasti je v nejbližších letech potřeba výzkumu.

Programové inspirace

Na tuto část se možná někteří z vás zvláště těší. Alespoň naše zkušenost je, že zejména mladí vedoucí i instruktoři se nejvíc pídí po „programových kuchařkách“ – a to dokonce i tehdy, když říkají, že stojí o „metodiku“. Chtějí totiž něco „konkrétního“. Doufáme, že svým výběrem alespoň z části toto očekávání naplníme.

V první skupině – *programy na sebepoznání* – nabízíme nejen zajímavé programy pro různé typy akcí, ale i účinné diagnostické nástroje pro ty z vás, kterým skutečně záleží na tom, aby byli pro „svoje“ oddílové děti důvěryhodnými osobami, kterým se tyto děti rády svěřjí i se svými trápeními a situacemi, které by jinak nikomu neřekly. Vybrané programy pocházejí z různých zdrojů (pokud je známe, tak je uvádíme), my je přebíráme z databáze vytvářené pro nový skautský program, zvláště pro oblast *Kdo jsem*.

Příběhy z praxe od Marcely Polákové jsou podnětem k individuální i skupinové reflexi. Otevírají různé roviny, v nichž může docházet ke zneužívání dětí. A kladou – většinou nevyřešeně, ale o to naléhavěji – otázku: jak v této situaci postupovat tak, abychom pomohli co nejlépe ohroženému dítěti (nebo dětem)?

Konečně třetí skupinu naší nabídky programových inspirací tvoří dva *Diskusní programy* převzaté od našich německých kolegů. Oba se dají tvořivě dále rozvíjet.

Programy na sebepoznání

Pocitové putování

- Smysl hry: pomáhá mladým lidem vyjadřovat jejich pocity i hodnoty a sdílet je s ostatními
- Čas potřebný ke hře: 30 až 40 minut
- Počet hráčů: maximálně 20 účastníků
- Věková kategorie: 16 a více let
- Pomůcky: poznámkové papírky (lepící), psací potřeby, provázky
- Prostředí: venku

Pravidla

Před začátkem aktivity vedoucí vybere šest až sedm zvláštních míst v okolní krajině (pěkná mýtina v lese, osamocený strom, písčná mělčina u řeky...), vyznačí cestu a každé místo provázkem, který přiváže např. na větev stromu, a nechá na všech vybraných místech psací potřeby a lístečky. A zanechá tam také vyplněný lísteček pro toho, kdo přijde po něm.

Liší účastníci vyrážejí na trasu jedním směrem a sudí směrem opačným. Každý přitom začíná svou pouť sám. Mezi odchody v jednom směru by měl být alespoň dvouminutový rozestup. Na každém z označených míst napíše účastníci na lísteček své pocity, které v nich ono místo probouzí. Poté lísteček přilepí přímo na místo, kde byl napsán. Další účastník, který dorazí několik minut poté, napíše svůj vlastní lísteček a odnese si s sebou lísteček svého předchůdce. Jako poslední projde trasu opět vedoucí a sebere zbylé lístečky.

Když všichni účastníci dokončí putování, nalepí se lístečky na jednu velkou hlavní tabuli. Celá skupina se posadí do kroužku a každý má možnost vyjádřit své pocity a dojmy z celé aktivity, případně upřesnit či vysvětlit to, co napsal.

Poznámky

Program rozvíjí schopnost „číst“ vlastní pocity i porozumět prožívání druhých, což je zásadní kompetence pro každého, kdo chce druhým pomáhat – zejména v nějaké delikátní záležitosti. Je pochopitelně důležité, aby zachycené a sdělené pocity nebyly předmětem jakékoliv kritiky, protože tím by se zcela minul smysl programu. Program bude tím účinnější, čím bezpečnější pro každého účastníka bude společenství, v němž se uskuteční.

Čtení z očí

- Smysl hry: prohloubení sebepoznání, pocítění toho, jak nás vnímají ostatní, vyjádření emocí, respektování ticha
- Čas potřebný ke hře: 15 až 20 minut
- Počet hráčů: v jednom kroužku maximálně 12 hráčů, aby si dobře viděli do očí
- Věková kategorie: od 18 let
- Pomůcky: žádné
- Prostředí: dovnitř

Pravidla

Celá tato aktivita se odehrává v naprostém tichu, pouze vedoucí občas uděluje nějaké instrukce. Celá skupina pohodlně sedí v kruhu. Všichni zavřou oči a otevrou je až po několika vteřinách na pokyn vedoucího. Každý účastník se snaží zachytit a udržet pohled jiného účastníka. Účastníci nemusí vytrvat, mohou jednoduše zavřít oči a začít s někým jiným, případně se mohou k opuštěnému partnerovi vrátit později během aktivity.

Aktivita by měla trvat cca 10 minut, poté může následovat diskuze o pocitech z ní.

Poznámky

Zajímavost této aktivity je závislá na její délce (přibližně 10 minut). Vztahy mezi účastníky se budou během těchto deseti minut měnit, oči jsou schopné vyjádřit mnohé! Tato aktivita nemusí být pro každého snadná, protože může být velmi intimní. Proto je doporučeno ji organizovat ve stmelené skupině, nebo ve skupině, v níž jsou účastníci podobným experimentům nakloněni. Může se stát, že se někteří účastníci rozhodnou opustit kruh, k tomu je dobré se vrátit v diskuzi.

Pozitivní občanka

- Smysl hry: sebezpoznání, uvědomění si vlastních hodnot a toho, jak je vnímají ostatní
- Čas potřebný ke hře: 30 až 40 minut
- Počet hráčů: 4 až 30
- Věková kategorie: od 18 let
- Pomůcky: psací potřeby, papír
- Prostředí: dovnitř i na ven

Pravidla

Vedoucí požádá účastníky, aby se rozdělili do dvojic a vyhledali si tiché místo. V každém páru se bude jeden snažit vyjádřit:

- co je v jedné či charakteru jeho partnera pěkného, přitažlivého,
- jakou chybu či špatnou vlastnost ten druhý zcela jistě nemá,
- co v souvislosti s tím vyzoroval nebo vycítil.

Aktivita probíhá jako dialog, ve kterém ale mají oba účastníci odlišné role: první se snaží sdělit druhému, jak na něj působí, zatímco druhý se snaží hlavně naslouchat a pouze, pokud je mu něco nejasné, může si vyžádat vysvětlení, nebo když s něčím zásadně nesouhlasí, dá stručně svůj nesouhlas najevo. Nevedou ovšem mezi sebou debaty, protože tím se ztrácí soustředění na to, co je podstatné – uvidět se co nejpřesněji očima druhých. Po určitém čase se role v párech vymění. Je také zajímavé vyměnit si partnery, může to ve skupině vytvořit nová spojení.

Na konci této druhé diskusní fáze se celá skupina sejde a každý má možnost, samozřejmě jen pokud chce, vyjádřit své pocity z aktivity.

Poznámky

Je důležité mít na paměti, že cílem této aktivity je zjistit, jaké pozitivní aspekty na nás ostatní vidí, ačkoliv mohou být odlišené od toho, co si o sobě myslíme sami. Má-li být aktivita skutečně obohacující, je nutné ji praktikovat s účastníky, kteří se již vzájemně znají.

Tři postavy²¹

- Smysl hry: umožňuje ujasnit si životní cíle a smysl života a jejich vývoj v čase; prostřednictvím ztotožňování se se vzory se posiluje přílnutí k hodnotám, jež ztělesňují
- Čas potřebný ke hře: minimálně 20 až 60 minut (záleží na počtu „časových řezů“)
- Počet hráčů: od 6 do 30 účastníků
- Věková kategorie: od 13 let
- Pomůcky: tužka, papír
- Prostředí: tam, kde se dá v klidu psát i debatovat

Postup:

Vedoucí: *Kdybyste mohli být jakýmkoliv jiným člověkem (i z filmů, knih, her atd.), zapište, kým byste chtěli být. Stejně tak zapište, kým byste být nechtěli za žádnou cenu. A teď napište, komu se nejvíc podobáte.*

A teď si u každé postavy napište, proč jste si ji vybrali (co je na ní tak přitažlivého, odpudivého nebo vám podobného). Napište, jestli vy-

²¹ Upraveno podle VACEK, Pavel. **Rozvoj morálního vědomí žáků.** Portál, Praha 2008

brané postavy mají něco společného (jsou to muži, postavy z filmů, apod.). Může někdo o vás vědět, jaké postavy jste vybrali? A nyní si totéž zkusíme, ale jak by to vypadalo před rokem, ... a když jste přišli do oddílu.

Poznámka:

Pokud se účastníci už lépe znají, je možné program rozvinout ještě následujícím způsobem: Účastníci si vytvoří tabulku o čtyřech sloupcích a počtu řádků odpovídajícímu počtu hráčů. Vedoucí hry pak vybere od hráčů jejich záznamy (mohou být podepsané i nemusí) a postupně je nahlas předčítá. Každý si vždy po přečtené trojici postav a jejich charakteristik do své tabulky (do jednoho řádku) zapíše vybrané postavy a do čtvrtého sloupce pak připiše jméno toho, o kom si myslí, že si vybral tyto tři postavy. Po přečtení všech charakteristik se vedoucí postupně ptá: *Kdo myslíte, že byl první/druhý/...?* Účastníci sdělují své tipy, které vedoucí zapisuje na flip včetně četnosti. Skuteční autoři charakteristik mohou být nakonec „odtajněni“, nebo nemusejí – oboje má své přednosti. Obecně lze říci, že pokud se účastníci neznají opravdu dobře, je vhodnější autory neprozradit, protože tento „neuzavřený případ“ vyvolá na jednu stranu další zájem, který může aspoň u některých vyústit v další „soukromé pátrání“, a tím i navazování bližších vztahů. Současně se tak neuvede do trapné situace ten, kdo nebyl většinou účastníků poznán.

Můj vzor

- Smysl hry: uvědomění si podobností a rozdílů mezi lidmi v oddíle či družině, nové poznatky o sobě samém, vyjasnění životních cílů, definování osobních hodnot
- Čas potřebný ke hře: 1 – 1,5 hodiny
- Počet hráčů: bez omezení
- Věková kategorie: od 13 let
- Pomůcky: papíry a psací potřeby případně další materiál, který si každý donese z domova
- Prostředí: dovnitř i na ven

Pravidla:

Vedoucí řekne účastníkům, aby si na papír napsali jméno osoby, kterou by chtěli být, s níž by se chtěli identifikovat. Může to být skutečný člověk z veřejného života, postava z knihy, zpěvák, filmová hvězda. Pokaždé účastníci mají za úkol napsat i důvody, které je vedly k té které volbě.

Když jsou všichni hotovi, účastníci se rozdělí do malých skupinek po 3 až 5 lidech a povídají si o svých volbách a důvodech. Poté se skupina opět spojí a probíhá review (retrospektiva prožívání programu).

Rady pro review:

Můžeme začít například těmito otázkami:

- Co vás napadlo, když jste dostali za úkol na dnešní schůzku připravit něco zajímavého o člověku, který je vaším vzorem?
- Bylo pro vás těžké si takového člověka, kterému byste se chtěli podobat, vybrat?
- Překvapilo vás něco? Znali jste všechny lidi, které si ostatní zvolili?
- Když byste nyní začali psát znovu, vybrali byste si ty samé lidi?
- Které hodnoty reprezentují lidé, které jste si zvolili?

Poznámky:

Tato aktivita se zdá hodně podobná té předchozí, ale ve skutečnosti je zaměřená víc na schopnost prezentace vlastního vzoru. Má také větší efekt, když o ní účastníci vědí předem a mohou si na schůzku přinést např. fotografie, články a jiné věci související s jejich vybraným vzorem. Ve druhé části, kdy si účastníci povídají ve skupinách, je nejdůležitějším prvkem důvěra, proto by se měly skupinky tvořit spontánně, ne podle přání vedoucího. Pokud jsou s vytvářením skupinek potíže, měl by vedoucí zakročit tak, aby byly vytvořeny co nejlepší možné podmínky pro diskusi.

Je nesmírně důležité, aby se účastníci navzájem respektovali, nezesměšňovali vzory druhých. Tato aktivita je velmi osobní, účastníci se skrze své volby velmi niterně odkrývají, výsměch postavě je výsměchem tomu, kdo si ji zvolil.

Co mě hřeje u srdce²²

- Smysl hry: schopnost sebereflexe – zejména zdrojů „pozitivní energie“
- Čas potřebný ke hře: 45 minut
- Počet hráčů: od 5 do 15 účastníků
- Věková kategorie: od 15 let

²² Podle *Kdo jsem, jaký jsem* od Petra Kříže

- Pomůcky: nakopírované obrázky postavy (podle pohlaví adresáta) s „bublinami“ u hlavy, očí, uší, úst, srdce, žaludku, ruky, kolenou, chodidel
- Prostředí: tam, kde je dostatečně velký prostor na psaní a kreslení

Pravidla:

Každý účastník dostane jeden pracovní list (alespoň A4) s obrázkem postavy a prázdnými „bublinami“ pro odpovědi. Vedoucí programu pak uvede, jak čeština vyjadřuje souvislost mezi naším tělem, jeho pocity a vnitřním naším stavem: *držet jazyk za zuby, leží mi to v žaludku, mám toho po krk, vlez mi na záda, mít za ušima, šlape si po štěstí, pohni zadkem, píchlo mě u srdce, kašlu na to* atd.

Následně každou z bublin společně pojmenujeme otázkou s ohledem na pozitivní prožívání, například: *Co se mi honívá hlavou, když jsem šťastný?* (hlava), *Nač se rád dívám?* (oko), *Co rád poslouchám?* (ucho), *O čem rád druhým povídám?* (ústa), *Co mě hřeje u srdce?* (srdce), *Co mně dělá dobře u žaludku?* (žaludek), *Co moje ruce dělají nejraději?* (ruka), *Co mi pomáhá, že neklesám v kolenou?* (kolena), *Na co se mohu absolutně spolehnout?* (nohy).

Pak každý samostatně do „bublin“ vepisuje své odpovědi na otázky, které bubliny pojmenovávají. Tam, kde už si účastníci více důvěřují, mohou si pak své odpovědi představit či vysvětlit. Jinak lze pouze dát vyplněné pracovní listy na nástěnku.

Poznámka:

Tato na první pohled zdánlivě jednoduchá hra může u některých dětí či dospívajících odhalit velmi intimní informace o nich samých. Proto je důležité citlivě vnímat, o čem mluvit chtějí a o čem ne. Je skoro nezbytné, aby si organizátor programu nejprve sám na sobě vyzkoušel, jak odpoví a co to s ním dělá.

Otázky charakterizující bubliny lze pochopitelně modifikovat – a to i tak, že ne všechny budou pozitivní, případně všechny budou naopak negativní (u dospělých, pokud je potřeba zásadnější revize života).

Štít

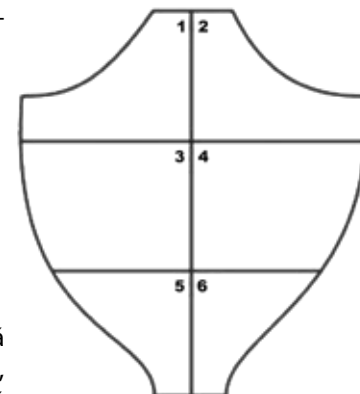
- Smysl hry: vyjasnění osobního systému hodnot, pokus najít odpověď na otázky typu „Co je smyslem mého života“ – a jak jsem na cestu za tímto smyslem vybaven?
- Čas potřebný ke hře: minimálně 45 minut na tvorbu, na následnou debatu aspoň 30 minut (ale také klidně dvě hodiny – pokud se rozpře)

- Počet účastníků: 5 až 40
- Věk účastníků: od 18 let
- Pomůcky: pro každého účastníka štít podle přiloženého vzoru (na A4), pastelky, fixy
- Prostředí: dovnitř

Pravidla:

Každý si podle obrázku obkreslí obrys štítu na svůj list papíru a do jednotlivých částí štítu se pokusí pomocí kreseb odpovědět na následující otázky (lze vymyslet i jiné):

1. Je něco, co bych nikdy neudělal?
2. Čeho bych rád dosáhl, než budu slavit 65. narozeniny?
3. Jaké jsou tři oblasti, v nichž vynikám.
4. Čím je možné mi udělat radost?
5. Je něco, co bych chtěl za každou cenu získat (čím bych se chtěl stát)?
6. Motto, jímž se řídí můj život.

Poznámky k případné zpětné vazbě aktivity:

Účastní se jí jen ti, kteří si chtějí o svých štítech povídat a sdílet s druhými své dojmy. Každý má možnost vysvětlit ostatním své kresby a to, co znamenají. Tato aktivita je velmi osobního rázu, a proto není nezbytné organizovat závěrečné setkání jako diskuzi všech účastníků. Je možné prezentovat jednotlivé štíty i ve formě galerie, kterou si všichni prochází, a tak se seznamují se štíty ostatních a mají možnost se jich případně zeptat na to, co je zajímavé.

Příběhy z praxe

Marcela Poláková

Na téma nežádoucího jednání s dětmi nabízím několik příběhů. První je z mé praxe odborné, další z činnosti v dětském oddíle. Nejedná se o sexuální zneužití – násilí, jak si ho člověk v první chvíli vybaví, přesto jsou ty příběhy o zneužití kompetence, odpovědnosti dospělého vůči jemu svěřenému dítěti. Jména a další identifikační detaily jsou samozřejmě změněny.

Příběh první: Pomocnice

Rozvedená matka patnáctiletého chlapce přijala pomocnici do domácnosti. Matka nebyvala často doma, měla časově náročné zaměstnání a nevládala ani být se svým synem, natož se starat o dům. Chlapec tedy pobýval často s touto paní (asi třicetiletou), která v domě bydlela. Nahrazovala mu blízkou osobu, kterou potřeboval, věřil jí, mluvil s ní o svých osobních záležitostech, až se do ní zamiloval. A zdálo se mu, že ona cítí podobné sympatie, takže brzo se mezi nimi rozvinul milenecký vztah.

Tento vztah trval asi půl roku, do té doby, než se žena zamilovala do jiného muže. Chlapec se to dozvěděl a šel za ní, aby mu to vysvětlila. Žárlil, chtěl být s ní. V tu chvíli se v hádce dozvěděl, jak došlo k tomu, že se o něj zajímala. Nikdy ho prý nemilovala. Kromě zvládnání domácnosti byla však chlapcovou matkou placená i za to, že jejího syna „zaučí“ v sexu, aby nehledal dívku jinde. Tím by měla matka situaci pod kontrolou, věděla, co se děje, s kým syn tráví svůj volný čas...

Příběh druhý: Stěhování

Jakub to měl od malička dost náročné. Vyrůstal s matkou, se spoustou sourozenců, kteří většinou nebyli jeho vlastní, bydleli v malém bytě v Ústí, peněz moc neměli. Máma je nevládala a jeho vlastní táta už bydlel s nějakou novou přítelkyní v Praze. Byt měli zaneřáděný, chodili ve starém, špinavém oblečení, neustále se se sourozenci prali a často dostal nakládačku, protože byl mladší. Když mu bylo sedm, objevil se jednoho dne v bytě táta, že si pro něj přijel a vezme ho i se sestrou (které bylo 19 a měla stejného otce) do Prahy, že bude bydlet u něho. Matka nic nenamítala, byla ráda, že se nebude muset starat o tolik dětí. Jakubovi se od ní nechťelo, měl jí rád, ale nakonec jel, rodiče tak rozhodli.

V Praze bydlel se sestrou, tátou a jeho přítelkyní, které bylo jen 21 let. Ta se o ně starala a nahrazovala jim mámu. Měli tu čistý byt, klid od sourozenců, ale za chvíli na Jakuba začaly chodit stížnosti ze školy, že je agresivní na spolužáky. Otcova přítelkyně to měla vše řešit, protože táta pracoval celé dny. Chodila za vyučujícími do školy a pak doma Jakubovi zakazovala různé činnosti – počítač,

kamarády, návštěvu sourozenců. Pak přišly příkazy – uklízet doma, vynášet odpadky, odprošovat ji, že jí vlastně ubližuje, když ona musí poslouchat, co Jakub ve škole provádí, vařit mu večeře... Poté přišly i tresty – natloukla mu, že rozbil talíř, neprostřel dobře ubrousky, nechal skvrnu na umyvadle, nepozdravil dostatečně hlasitě, když přišel domů, nebo žaloval otci, že je unavený ze všech prací.

Když jsem s Jakubem mluvila, byl při tom všem moc rád, že u nich bydlí, protože tam má pokoj jen se sestrou, je tam čisto a nemá hlad...

Příběh třetí: A dost!

V dětském oddíle se do vedení přihlásil asi padesátiletý muž – Standa, že by rád s vedením pomáhal, dělal to již dříve, měl zkušenosti s vedením dětského sportovního oddílu. Vedoucí byli rádi, každá pomoc se hodí. Na radě řešili, zda se k nim nový vedoucí hodí, co by měl mít na starost... Chodil na schůzky s mladšími chlapci (cca 8 let) společně s dalším vedoucím Honzou, který měl tuto skupinu na starosti.

Zpočátku všechno fungovalo dobře, Standa spolupracoval s Honzou, byl aktivní, řešili přípravy programu mailem. Pak ale Honza zjistil, že dělá Standa řadu věcí za jeho zády – domlouval si, že by mohl sám vést starší kluky (cca 11 let), zval kluky do bazénu, chodil z vlastní iniciativy i na schůzky oddílu starších chlapců. Přitom Standa nebyl s vedením moc spokojen, zdálo se mu, že mají v klubovnách nepořádek, což za jeho vedení nebývalo, že nepřipravují dostatečně program...

Honza si o Standovi promluvil s kamarády, kteří byli ze sportovního oddílu, kde Standa dříve působil, a ti o něm mluvili jako „o divném“. Na základě těchto informací si Honza šel se Standou promluvit – jak jedná za jeho zády, nedostatečně s ním komunikuje... Přitom mu řekl, že se mu nelíbí, že se Standa schází s dětmi mimo schůzky. Řekl mu, že s ním takto spolupracovat nechce, a na rovinu se zeptal, co to znamená, zda nemá odlišnou sexuální orientaci. Standa vybuchl, že mu tohle ještě nikdy nikdo neřekl, takovou urážku, že je to strašné a už tedy nikdy nebude s dětmi pracovat a odchází. Na to mu jeden ze starších vedoucích poslal ještě mail, ve kterém situaci shrnul a ptal se ho na nějaké otázky, Standa na něj však neodpověděl...

Nedávno vedení oddílu zjistilo, že opět pracuje v tom sportovním dětském oddíle.

Příběh čtvrtý: Nesahej na mne

Petr dělal vedoucí na táboře dětského oddílu moc rád – byl v přírodě, pryč z práce, mezi partou mladých lidí, kteří neřešili problémy každodenního rodinného života, a nemusel myslet na nudné večery s manželkou, tady bylo každý večer veselo.

Když utichl táborový život a děti ulehly do spacáků, sešli se vedoucí v kuchyni, zpívali a hráli na kytaru, vyprávěli si, tu a tam k tomu

popíjeli svařák nebo pivo. A jemu bylo příjemné sedět mezi náctiletými vedoucími, vždycky si našel místo mezi děvčaty, vyprávěl jim o své práci, o dětech, poplácával je po zádech, objal je kolem ramen, přitulil se k nim ducnutím hlavy, zhodnotil, jak jim to dneska slušelo... Jenže holkám to naopak příjemné nebylo, nelíbilo se jim, že je drží, že je přes den z legrace plácne přes zadek, že se jich vyptává na jejich partnery. Ale byl to jejich vedoucí, už vedl několikátý tábor a znal je ještě jako děti, to se pak špatně říká: *nesahej na mne*. Mezi sebou si to řekly, ale co měly říct jemu?

Tak pomalu začaly trávit večery ve svých stanech, což se jim taky úplně nelíbilo, protože chtěly být s ostatními, hrát a zpívat, bavit se. Jednoho dne přijela na tábor jejich bývalá vedoucí Andrea, kterou měly rády, a tak si povídaly večer s ní. Petr se choval jako obvykle, jen tolik nevyprávěl o sobě. Druhý den si vzala Andrea holky stranou a na rovinu se jich zeptala, zda jim nevdává Petrovo „důvěrné“ chování. A tak se jí svěřily. Že je to štve, připadá jim nechutný, ať si tohle dovoluje ke své manželce, ne k nim. Andrea je podpořila, aby si takové chování nenechaly líbit, že k nim se Petr choval podobně, ovšem přestal, jakmile mu řekla, že se jí nelíbí, že ji drží – a pak to při několika podobných příležitostech zopakovala. Ona že je večer podpoří a Petrovi sama řekne, aby si od nich udržoval odstup. A to pomohlo. Sice to holky musely opakovat, vzájemně se podpořit a cíleně si sedat vedle sebe, aby se k nim již nevešel, ale Petr přestal. Na další tábor už jako vedoucí nejel, přijel se podívat jen na pár dnů jako návštěva. Motivace k tomu, proč na tábory jezdil, byla oslabena.

Příběh pátý: Míry

Vedla jsem oddíl děvčat ve věku od 12 do 15 let. Jednou za mnou přišla členka mého oddílu Hanka, že mi potřebuje něco soukromně říct. Udělala jsem si po schůzce čas a ona mi vyprávěla, že má takový divný pocit, že jejich učitel tělocviku s nimi chodí do šaten a tam se s nimi převléká. Je jí to nepříjemné, když se má dívat na učitele v trenkách, a on přitom pozoruje je. Ptala se, jestli bych to nemohla říct některému z učitelů (učitelkou na oné ZŠ byla i moje kamarádka), aby jim změnili učitele na tělocvik. Postupně jsem se dozvěděla, že učitel děvčata také každou druhou či třetí hodinu měří (nejen výšku, ale i boky, pas a hrudník) a váží, ty štíhlé chválí a ty silnější před ostatními nabádá, že nemají tolik jíst, ať víc cvičí, že se jim klidně bude po škole věnovat a běhat s nimi. Podpořila jsem Hanku v tom, že chce situaci řešit, že to není normální, aby se učitel takto choval.

Za kamarádkou-učitelkou jsem nešla, navštívila jsem rovnou ředitelku školy. Po rozhovoru s několika dalšími děvčaty z oné třídy byl učitel tělocviku ze školy vyloučen.

Mluvila jsem s ředitelkou také o tom, že by se situace neměla jen tak smést se stolu, že by to měla s těmi žákyněmi probrat, aby je ujistila, že toto se dít nemá, a povzbudit je, aby příště reagovaly rychleji, a ne jen jedna, ale více z nich...

Ale bohužel se tak nestalo, ředitelka nechtěla situaci dále *rozmazávat*...

Příběhy, které nejsou jasně „přímočaře“ řešitelné, jsem nechala neuzavřené, bez řešení, které později nastalo. Je to proto, že řešení takové situace je vždycky velmi individuální, nedá se zobecnit, vzejde z okolností. I každá taková situace je trošku jiná, má jiné okolnosti. Řešení pak vychází i ze schopností účastníků, z osoby „postiženého“, závisí i na jejich povahových vlastnostech, vyplývá z možností, které se ke konkrétní situaci nabízejí... To samozřejmě nám moc nepomůže naučit se podobné situace řešit.

Důležité však je:

- 1) umět si říct, umět rozlišit, zda na danou situaci stačím sám, nebo ji mám předat jinému dospělému, odborníkovi – to je samo o sobě dost obtížné, a pokud si jen trochu nevíte rady, nepřeceňujte se, nepřebírejte odpovědnost tam, kde to není nezbytné (a v důsledku by i třeba nadělalo více škody než užitku);
- 2) znát síť záchytných institucí, kam dítě či jeho rodiče nasměrovat – poradny, linky bezpečí, konkrétní odborníky, pedagogy, podpůrné skupiny...;
- 3) pochválit dítě za to, že o situaci někomu řeklo (ať už se týká jeho či jeho blízkého);
- 4) podpořit dítě v aktivním řešení dané situace (pokud to není kontraproduktivní), a zároveň ho ochránit před přílišnou odpovědností, která by byla nepřiměřená jeho osobě, věku;
- 5) dostat dítě k někomu, kdo mu kvalifikovaně pomůže;
- 6) nechat dítě mluvit o tom, jak samo danou situaci prožívá, stačí jen vyslechnout (pamatuj, nejsi odborník), aby to mělo komu říct – ale pozor, někdy je vhodné nenechat ho zabíhat do nepříjemných detailů (např. popisování detailního sexuálního chování), které pak bude říkat ještě někomu dalšímu (odborníkovi), což by pro něj nemuselo být příjemné;
- 7) zeptat se dítěte, co už v dané situaci udělalo, jak si se situací poradilo, abychom věděli, jakými dalšími směry se ubírat; zeptat se ho na jeho nápady řešení;
- 8) mít i sám pro sebe „psychohygienu“ – umět nechat problém posléze odplavat, mít někoho, s kým se mohu podělit o odpovědnost, o situaci mu říci...

Co je sexuální zneužívání?

Cíl: senzibilace (zvýšení citlivosti) pro téma sexuální násilí, zprostředkování informací
Cílová skupina: oddělené skupiny dívky, chlapci; smíšená skupina také možná
Věk: mladí lidé od cca 14 let, dospělí
Počet: 4 a více – nejlépe počet dělitelný 3
Doba trvání: cca 30 až 60 minut, podle velikosti skupiny a intenzity výměny názorů
Místo: jakékoliv umožňující diskusi několika oddělených skupin
Materiály: kopie „dotazníku“, tužky, odborné informační materiály k tématu „sexuální násilí“

Provedení:

Účastnice a účastníci vyplní „dotazník“ a připraví si argumentaci, kterou svoje rozhodnutí podepřou v následující diskusi. Poté se vytvoří několik stejně početných skupin (nejlépe o třech členech), v rámci nichž proběhne první kolo diskusí, jejichž výsledkem by mělo být společné stanovisko. Následuje diskuse ve skupině, kde jednotlivé skupinky hájí své společné stanovisko. Důležité je následné vyhodnocení argumentů...

Vyhodnocení:

Příklady mají skupinu podnít k diskusi o tom, při kterých situacích se jednoznačně jedná o sexuální násilí a proč. Jsou příklady, u kterých bylo zařazení těžké? Rozhovorem musí být vysvětleno, na základě jakých kritérií můžeme rozlišovat sexuální násilí od přiměřených něžností a pozitivní tělesné blízkosti. S pomocí přinesených odborných materiálů k tématu může skupina tyto rozlišovací znaky vypracovat.

²³ Texty těchto praktických a metodických cvičení pocházejí z publikace projektu PräTect Prävention vor sexueller Gewalt in der Kinder- und Jugendarbeit (Grundlagen und Methoden präventiver Arbeit, Baustein 3), vydavatel: Bayerischer Jugendring, leden 2006, ISBN 3-925628-41-X, náklad 1.000 výtisků.

Výběr a překlad textů se souhlasem vydavatele Mgr. Michaela Přílepková.

Dotazník jako podklad k diskusi: Co je sexuální zneužívání?

1. Strýc vypráví „neslušný vtip“ ANO ( ) NE ( )
2. Kamarád otce se dotýká při tanci s jeho třináctiletou dcerou dívčina zadku ANO ( ) NE ( )
3. Vedoucí oddílu zve čtrnáctiletou účastnici akce ke sprchování ANO ( ) NE ( )
4. Najatá chuva přebaluje každou hodinu dvouletého chlapce a pokaždé ho intenzivně namaže krémem ANO ( ) NE ( )
5. Při mazlení pohladí otec dvanáctileté dceři pod noční košilí břicho ANO ( ) NE ( )
6. 30letá žena spí s třináctiletým chlapcem ANO ( ) NE ( )
7. Matka se mazlí s osmiletým synem, než odchází spát ANO ( ) NE ( )
8. Dívka se posadí strýcovi na klín, ten má erekci ANO ( ) NE ( )
9. Chlapec sexuálně uspokojí svého staršího bratra rukou ANO ( ) NE ( )
10. Otec se koupe s desetiletou dcerou ANO ( ) NE ( )

Fiktivní případové příklady – sexuální násilí v práci s dětmi a mládeží

Cíl: senzibilace pro téma sexuální násilí, zprostředkování informací

Cílová skupina: oddělené skupiny dívky, chlapci; smíšená skupina také možná

Zvlášť vhodné pro osoby ve vedoucí pozici v organizaci/ samotné vedoucí.

Věk: od 16 let

Počet: od 3 osob

Doba trvání: cca 60-90 minut, podle velikosti skupiny a intenzity výměny názorů

Místo: v domě

Materiály: kopie jednotlivých situací, kopie komentářů, papíry, tužky

Provedení:

Účastnice a účastníci se mají na základě možných situací z každodenního života práce s dětmi a mládeží dobrat, jakým způsobem je zde prováděno sexuální násilí. Rozdělte se do malých skupinek po 3-4 osobách. Každá skupina dostane jednu nebo více situací k pročetí. Skupinka se v diskusi dobere toho, jak je v konkrétním případě páčáno sexuální násilí. Poté se s pomocí komentářů toto osvětlí.

Vyhodnocení:

Následně se situace proberou s pomocí komentářů.

Může se také rozvinout další diskuse k tématu. V zásadě mají příklady zprostředkovat, že nejde o to, vyvarovat se náklonnosti a tělesného kontaktu mezi dětmi/mládeží a vedoucími. Naopak, práce s dětmi a mládeží má a smí být zábavná, nabízí osobní blízkost a společenství, ve kterém nacházejí prostor radost ze života a nadšené celistvé učení a jednání. V takových vztazích se smí tělesná blízkost a něžnost při dbaní o hranice na obou stranách vyskytovat. Dobrá něžnost posiluje proti zneužívání.

Existuje ale nebezpečí, že hranice k sexuálnímu ataku popř. k sexuálnímu násilí zmizí a jsou překročeny. Zneužívání se děje tam, kde se nedodržují hranice. Mezi dětmi, mladými lidmi a dospělými existují vždy sklony k sexuálnímu vývoji. Kdo uspokojuje vlastní sexuální potřeby nebo hledá jejich uspokojení prostřednictvím těchto sklonů, přičemž jde přes hranice svého protějšku, ten zneužívá.

Může se přihodit, že dítě vyhledává pokračující něžnosti nepřířehně. Pokud v té chvíli vedoucí nastaví jasné hranice, působí jako příklad. Proto musí pracovníci s dětmi a mládeží odlišovat vlastní sexualitu od sexuality dětí a mladých lidí, mít cit a respekt pro hranice kontaktu a tomu přizpůsobit jejich pedagogické chování.

Situace 1

Jürgen, 12 let, pochází z komplikovaných poměrů. V kolektivu je s ním často těžko vůbec k vydržení. V poslední době je negativně nápadný sexuálně agresivními průpovídkami. Nikdo neví, že už nějaký čas nutí stejně starého chlapce Daniela, aby s ním onanoval. Vyhrožuje Danielovi tvrdým odvetným útokem, když ho zradí. Přesto prolomí Daniel mlčení, když se ho vedoucí zeptá, jestli mu něco není.

Komentář

Silně sexualizované chování Jürgena by mohl být poukazem na to, že je sám obětí sexuálního zneužívání. Přesto se mu musí nastavit jasné hranice, aby se ochránil kolektiv a především Daniel. Na vedoucím je, aby se postavil na stranu Daniela, neboť jinak by zklamal jeho důvěru. Pro Jürgena, který rovněž nutně potřebuje pomoc, je nezbytná podpora odborníka.

Situace 2

Martin, je mu 27, je ženatý a již mnoho let se angažuje ve sdružení mládeže. Baví ho práce s mládeží a má otevřené ucho pro jejich požadavky. Osmnáctiletá Corinna ho zná už dlouhou dobu a důvěřuje mu. Líčí mu v průběhu vícerych rozhovorů svou těžkou osobní situaci. Její velká důvěra mu lichotí a bezhlavě se do ní zamiluje. Ona dělá náznaky, že z její strany k Martinovi hodně cítí. Po jednom obzvlášť drásavém vyprávění Martin Corinnu obejmě. Nezůstane ale jen u přátelského objetí, oba se vzájemně položí do náručí a vášnivě se líbají. Po této ztrátě kontroly jdou rozpačitě od sebe. Před dalším setkáním se Martin od Corinny distancuje, předhazuje jí, že ho k něžnosti svedla, a vyhrožují jí, že z ní veřejně udělá tu špatnou, když bude o tomto zážitku mluvit.

Komentář

Martin nemá vzdělání jako psycholog nebo duchovní a zaplétá se do psychické dynamiky, která se v terapeutických vztazích často stává: zamiluje se. Kdyby měl takové vzdělání, tak by věděl, že pocity zamilovanosti často vznikají v takových situacích a že se nesmí špatně interpretovat a dávat jim průchod. Ztratil kontrolu nad svým jednáním. Ačkoliv odpovědnost je jednoznačně na něm, podstrkuje vinu Corinně. Ta musí hodně „strávit“, ztrátu pro ni důležitého vztahu s Martinem, zážitek sexuality, vlastní a Martinem naložené pocity viny a zákaz o tom všem mluvit.

Situace 3

Michael, téměř 20, má problémy s opačným pohlavím. Cítí se nesměle a sevřeně, což mu brání v navázání vztahu. Svěří se svému bývalému vedoucímu Robertovi, který mu slibuje pomoc. Vypráví Michaelovi o úspěších, kterých už dosáhl s nesmělými mladými muži. Robert navrhuje sevřenost překonat „terapeutickou prací s tělem“. Přemluví tak Michaela k homosexuálnímu chování, které odpovídá jeho vlastním, zatajeným přáním. Michael se cítí velmi nepříjemně, ale důvěřuje Robertově „terapeutické zkušenosti“. Teprve po delší době se mu povede distancovat se. V této souvislosti zažívá hlubokou krizi.

Komentář

Zneužívání je zamaskováno jako léčebný úkon v psychoterapeuticko-duchovní oblasti. Michael důvěřuje odborné kompetenci Roberta, ten využívá náskok ve znalostech a emocionální stav závislosti, aby uspokojil své potřeby. Krize, kterou Michael zažívá, mu brání v tom, aby si proti Robertovi vyžádal právní pomoc. Stydí se, cítí se znejistělý ve své sexuální identitě, s nikým nemluví o tom, co zažil, a nemůže si proto sám pro sebe ujasnit, co se s ním stalo.

Situace 4

Desetiletý Sedar onemocní během stanového tábora a musí zůstat ležet v posteli. Jeho šestnáctiletá pomocná vedoucí Petra se velmi zajímá o všechno, co souvisí se sexualitou. Protože jednou dělala praxi v nemocnici, ví, jak je hygiena důležitá. Tak myje Sedara také v intimní oblasti, a to i proti jeho protestům, které vzhledem ke své zkušenosti z nemocnice ignoruje a zesměšňuje. V této situaci má Sedar erekci. To ho velice znejistí a cítí se vinen, což ještě Petra zesílí poznámkou, že se mu jistě její péče líbila.

Komentář

Petra ignoruje Sedarovy hranice a využívá zároveň jeho nejistotu a pocity studu, aby udržela své ataky v tajnosti. Maskuje to péčí o nemocného chlapce, přitom využívá pozici moci. Šance, že se vyjádří v rozhovoru s jinými je omezená, protože se z různých důvodů stydí, také proto, že chlapec podle široce rozšířeného předsudku nemůže být obětí.

Situace 5

Dvacetiletý vedoucí Helmut je v kolektivu na výsluní pozornosti mladých děvčat, která ho obletují. Pokaždé znova udržuje přísně tajný vztah k jednotlivým děvčatům – většinou k těm plachým, nenápadným – při kterém dojde i na pohlavní styk. Držení v tajnosti odůvodňuje odpovědností, kterou má za celý kolektiv. Vždycky se slzami a ujišťováním o lásce náhle ukončí vztah, protože odpovědnost za celý kolektiv jej zavazuje k „odříkavému“ životu. Recidivy jsou časté, ale končí vždycky teprve, když už získal jinou dívku. Což ovšem většinou netrvá dlouho.

Komentář²⁴

Helmut využívá nezkušenost děvčat, svou sociální prestiž a své postavení v kolektivu, aby uspokojil své sexuální potřeby. Jako vedoucí kolektivu tím porušuje zákonnou povinnost své svěřence chránit. Páchá tak trestný čin sexuálního nátlaku (§186 odst. 2 Trestního zákoníku), dokonce i když svá „přátelství“ nepěstuje s dívkami pod 15 let, což by bylo kvalifikováno podle § 187 odst. 2 Trestního zákoníku jako pohlavní zneužití. Jeho chování ho diskvalifikuje jako vedoucího pracujícího s dětmi a mládeží, kde má povinnost chránit a vychovávat. Pro každou mladou ženu mohou takové zážitky zneužívání mít trvalé následky.

²⁴ Část Komentář pro Situaci 5 byla upravena a doplněna na základě konzultace s JUDr. Michaelou Humlovou z Představenstva ČRD tak, aby odpovídala českému právnímu prostředí, a proto se odlišuje od německého originálu.

Ti, kteří jsou odpovědnými zástupci tohoto kolektivu, také mohou páchat trestný čin, jestliže měli vědomost o chování svého spolu-vedoucího. Mohou být obviněni kvůli nepřekážení trestného činu § 367 odst. 1 Trestního zákoníku, pokud by se jednalo o pohlavní zneužití.

Situace 6

Monice je osm let a na svůj věk je velmi přítulná, nemá žádný cit pro hranice a vyhledává nápadně často tělesný kontakt s jejími vedoucími. Sedá si např. pořád dokola na klín vedoucí Irině, ačkoliv ta jí to už několikrát zakázala. Během smíšeného tábora vyhledává dívka kontakt se sedmnáctiletým Thorstenem. Ten si všimne, že Monika potřebuje hodně pozornosti a věnuje se jí. Thorstenovi je nepříjemné, když ho Monika zkusí políbit na ústa. Netroufne si jí tohle sexuální jednání zakázat, pojme to jako hru a nakonec v tom najde zalíbení. Nyní on vyhledává sám od sebe situace, při kterých může být s Monikou „na mazlení“ sám.

Komentář

Chování Moniky by mohlo být poukazem na to, že dívka je sama sexuálně zneužívána. Irina má na zřeteli vlastní hranice a prosazuje je. Tím má důležitou funkci příkladu pro Moniku. Irina by mohla Moniku rozhodujícím způsobem podpořit, kdyby její chování reflektovala a rozpoznala jako možný tísnový signál. Bylo by rozumné, kdyby využila pomoc nějakého profesionálního poradenského místa. Thorsten naproti tomu se nevymezuje. Chápe Moničino chování jako pozvání, aby uspokojil vlastní potřeby. Tím se z něj stává pachatel a vyostřuje Moničiny těžkosti. Skutečnost, že Monika oddaně vyhledávala kontakt a překročila hranice, ho nezbavuje odpovědnosti.

Situace 7

Damian, pomocník vedoucích, je veselý kumpán, pořád má náladu na legrácky. Vášní šestnáctiletého chlapce jsou hry na koupališti. Tady má neustále nové nápady v zásobě. Když je v bazénu – a to bývá často – má okolo sebe vždycky hrozen dětí. Většina dětí je nadšena. Je to pořádný mumraj. Devítiletý Markus se ale už těchto her neúčastní. Má pocit, že Damian mu sáhl na pohlaví. Ne dlouho, ne intenzivně, spíš jakoby náhodně, ale přesto nepříjemně a tak nějak hnusně. Markus o tom mluví s Jensem, starším vedoucím. Ten se směje a říká, že to Damian jistě neudělal úmyslně, něco takového se může stát. Markus by neměl být tak citlivý a radovat se jako ostatní z her.

Komentář

Jens by měl Markuse bezpodmínečně brát vážně. Děti cítí často intuitivně, když je nějaké jednání vůči nim sexualizované. Dítě by sotva lehkovážně vyjádřilo takové pocity. Když pak není bráno vážně, oslabí se jeho důvěra ve vnímání vlastní i vnímání vedoucího. Bude zanecháno samo se šrámem na duši.

Ve vztahu k Damianovi stojí Jens před těžkým úkolem. Když mu bude domlouvat, ten pravděpodobně vyloučí, že by s tím něco měl. Možná zmobilizuje velké množství svých přátel a dostane Jense do nepříjemné pozice. Jens musí svůj postup pečlivě naplánovat. Měl by si vyžádat radu na nějakém odborném místě.

Literatura

- Chmelík J. a kol. (2003): **Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita**. Portál, Praha.
- Täubner V. (1996): **Nejtřeženější tajemství – sexuální zneužívání dětí**. TRIZONIA, Praha.
- Elliottová M. (1995): **Jak ochránit své dítě**. Portál, Praha (překlad).
- Dunovský J., Dytrych Z., Matějček Z. a kol. (1995): **Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě**. Grada Publishing, Praha.
- Šulová L. (1995): **Jak učit výchovu k manželství a rodičovství?** Grada Publishing, Praha.
- Weiss P. a kol. (2010): **Sexuologie**. Grada Publishing, Praha
- Alexa J.(2002): **Žil jsem jako pedofil**. Portál, Praha
- Šulová L. a kol. (2010): **Výchova k sexuálně reprodukčnímu zdraví**. Maxdorf, Praha
- Kolektiv autorů ČRD M (2009): **Hranice bezpečí – Metodický průvodce prevencí sexuálního zneužívání dětí a mladistvých I**. ČRD M

Internetové zdroje

- Kopecký, K., Krejčí, V.: **Rizika internetové komunikace**. On-line: <http://www.e-nebezpeci.cz>
- Kopecký, K.: **Kybergrooming**. On-line: <http://www.e-nebezpeci.cz>
- <http://sexualni.zneuzivani.cz> (zajímavé stránky k tématu)
- www.dr-pothe.com (stránky významného lékaře, který se dlouhodobě zabývá pomocí různě zneužívaných a týraných dětí)
- http://www.zachranny-kruh.cz/kriminalita/sexualni_zneuzivani_deti_2.html (stránky zabývající se ochranou dětí)
- Elektronická verze metodické skautské publikace **Kdo jsem**, kde je možné najít další programy pro sebepoznání: <http://krizovatka.skaut.cz/novy-skautsky-program-3/materialy-ke-stazeni/metodicke-publikace>

Při tvorbě materiálu *Metodický návod pro zřizování koordinátorů v oblasti prevence sexuálního zneužívání dětí a mládeže ve sdruženích ČRD M* vycházela expertní skupina České rady dětí a mládeže z materiálu projektu *PräTect Leitfaden für die Einrichtung von Vertrauenspersonen in der Jugendarbeit in Bayern*, vydavatel: Bayerischer Jugendring, leden 2008, náklad: 2.500 výtisků.

Texty praktických a metodických cvičení pocházejí z publikace projektu *PräTect Prävention vor sexueller Gewalt in der Kinder- und Jugendarbeit* (Grundlagen und Methoden präventiver Arbeit, Baustein 3), vydavatel: Bayerischer Jugendring, leden 2006, ISBN 3-925628-41-X, náklad 1.000 výtisků. Výběr a překlad textů se souhlasem vydavatele Mgr. Michaela Přílepková.

METODICKÝ NÁVOD PRO ZŘIZOVÁNÍ KOORDINÁTORŮ V OBLASTI PREVENCE SEXUÁLNÍHO ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ A MLÁDEŽE VE SDRUŽENÍCH ČRDM

Smysl činnosti koordinátora

Jsme si vědomi toho, že k sexuálnímu zneužívání dětí a mladistvých dochází také (byť zdaleka ne v rozhodující míře²⁵) ve sdruženích pracujících s dětmi a mládeží. Chceme proto přispět k vytváření takového prostředí v našich sdruženích, aby k takovým událostem – znehodnocujícím naše poslání – docházelo co nejméně. Současně chceme přispívat k tomu, aby tehdy, když taková situace přesto nastane, byly škody pro postižené i pro samotné sdružení co nejmenší. Vycházíme přitom z odborného názoru i naší výchovatelské zkušenosti, že těmto událostem nelze úplně zabránit, dá se však vhodnou prevencí zaměřenou jak na samotné děti a dospívající, tak na vychovatele i širší okolí dětí (zejména rodinu) významně toto nebezpečí snížit. Koordinátoři ve sdruženích by měli být právě kompetentními garanty toho, že poroste schopnost sdružení takovou prevencí uskutečňovat.

Jaké úkoly by měli zajišťovat koordinátoři/koordinátorky?

Hlavní úkol:

Zavádění preventivních výchovných programů ve vlastním sdružení, a proto koordinátoři/koordinátorky

- se účastní seminářů, které k tomu pořádá ČRDM či jiné doporučené instituce,

²⁵ Pohybuje se kolem 7% ze všech případů zneužívání

²⁶ Selhání našeho činovníka či člena – sexuální zneužití dítěte či mladistvého – chápeme jako velké provinění, přesto budeme při jeho řešení jednat s viníkem se zásadami důstojnosti, především u osob s vrozenou pedofilní orientací

- se účastní jako spolutvůrci či oponenti tvorby metodických materiálů týkajících se preventivních programů (zejména návrhy konkrétních programových prvků, které jsou pro preventivní program zvláště vhodné),
- ve svém vlastním sdružení zajišťují zavádění preventivních programů i dalších kroků podporujících účinnou prevenci (například standardizace postupů v těchto situacích),
- poskytují zpětnou vazbu o zkušenostech s preventivními programy.

Ostatní úkoly:

- Být **kontaktní osobou** při konkrétním nebo i neurčitém podezření na zneužívání pro
  - členy, členky, vedoucí dětských kolektivů a vedení sdružení,
  - všechny účastníky námi zajišťovaných aktivit,
  - osoby podezřelé ze spáchání sexuálního zneužití,²⁶
  - rodiče členů a členek sdružení,
  - pracovníky/pracovnice odborných poraden nebo jiných externích pracovišť, kteří se dozvědí o pachatelích/pachatelkách z okruhu sdružení.
- Zajišťovat prvotní krizovou komunikaci svého sdružení v případě podezření či obvinění člena (členů) sdružení ze sexuálního zneužívání vůči
  - médiím a veřejnosti,
  - rodičům (jak postiženého dítěte, tak i ostatním),
  - policii a ostatním státním orgánům,
  - vlastnímu sdružení (jak pro vedení organizace, tak pro ostatní).
- Vytvářet síť dalších koordinátorů ve vlastním sdružení;
- Pečovat o kontakty s odbornými a poradenskými pracovišti;
- Účastnit se setkání koordinátorů ve svém vlastní sdružení ;
- Dávat podněty k preventivním opatřením;
- Šířit osvětu o této problematice dle mediálních možností svého sdružení .

Pro jistotu ještě zdůrazňujeme, že úlohou koordinátora není pátrat po možných pachatelích, pečovat o oběť, radit pachatelům/pachatelkám, být terapeutem nebo vyšetřovatelem. Pro odborné poradenství a práci s takto postiženými lidmi jsou příslušní profesionálové a koordinátor má právě být schopen na ně postižené nasměrovat.

Kdo se může stát koordinátorem?

Mohou to být aktivní dobrovolníci i placení zaměstnanci. Důležité je, že osoba:

- je plnoletá;
- ve strukturách sdružení je známá a důvěryhodná;
- podepsala Kodex chování pro prevenci sexuálního násilí ve své organizaci;
- dobře zná konkrétní struktury a postupy své vlastní organizace;
- je odolná tlaku (stresu) a nekonfliktní;
- má zájem o dané téma.

Jaké další předpoklady jsou důležité pro správnou činnost koordinátora?

Profesionální odborné znalosti nejsou předpokladem pro to, stát se koordinátorem. Důležitá je ale připravenost:

- účastnit se seminářů pořádaných hlavním garantem projektu Nás se to týká (v této fázi ČRD);
- pravidelně se informovat o tématu, např. také o metodice řešení krizových situací a metodách krizového řízení a komunikace;
- převzít tuto funkci nejméně na dva roky;
- být pověřen vlastním sdružením;
- vytvářet funkční síť s jinými koordinátory/koordinátorkami a odborníky.

Jak mohou být koordinátoři/koordinátorky podporováni vlastním sdružením?

- Všestrannou podporou při prosazování preventivních výchovných programů (například jejich integrálním začleněním do standardních výchovných nástrojů);
- veřejným přihlášením se k zavedení kodexu chování;
- vytvořením vlastního vnitřního manuálu pro komunikaci o tématu dovnitř i navenek;
- organizací vlastních seminářů k tématu v rámci vzdělávání vedoucích;
- zařazením funkce koordinátora do standardní struktury sdružení na místní, krajské i celostátní úrovni;
- přizvat koordinátora k jednání v nejvyšším orgánu sdružení k projednání stavu prevence sexuálního zneužívání a případně těch situací zneužívání, ke kterým ve sdružení došlo;
- projednáváním a přijímáním konkrétních opatření, která omezují možnost výskytu sexuálního zneužívání ve sdružení, doporučených koordinátorem či odborníky.

Jakou podporu nabízí aktuálně ČRDM?

- Metodika *Hranice bezpečí*, obsahující konkrétní programové nabídky pro prevenci sexuálního zneužívání ve vazbě na jednotlivé věkové kategorie;
- cyklus seminářů k prevenci sexuálního násilí na celostátní úrovni (2x ročně);
- zajišťování kontaktů na odborníky;
- vytvoření internetového fóra pro sdílení zkušeností a odborné konzultace;
- aktivní komunikační strategii vůči veřejnosti, jejímž cílem bude prokázat vážný zájem sdružení nebezpečí sexuálního zneužívání účinně čelit;
- vytvoření funkční e-mailové sítě mezi vyškolenými koordinátory z různých sdružení.

KONTAKTY – KAM SE OBRÁTIT PRO RADU

Celorepubliková působnost:

• Linka bezpečí

Bezplatná telefonická linka krizové pomoci pro děti a mládež (do 18 let, studenti do 26 let).

Je v provozu 24 hodin denně po celý rok a je dostupná z celé České republiky zdarma jak z pevné linky, tak i z mobilních telefonů.

www.linkabezpeci.cz

pomoc@linkabezpeci.cz

tel: 266 727 979

Linka bezpečí pro děti: 116 111

Rodičovská linka: 840 111 234

Rodičovská linka poskytuje telefonickou krizovou intervenci a poradenství především rodičům, prarodičům a ostatním členům rodiny z celé České republiky. Nabízí jim pomoc v krizové situaci, která se týká dětí, dospívajících a mladých dospělých. Jedná se o bílou linku, u níž je hovor účtován zvýhodněným tarifem 1,60 Kč/min. včetně DPH.

• Dětské krizové centrum

Služby pro týrané, zanedbávané a zneužívané děti

www.ditekrize.cz (dříve www.dkc.cz)

e-mail: dkc@дитеkrize.cz, ambulance@дитеkrize.cz,

tel./fax: 241 480 511,

mobil: 777 664 672

NON-STOP telefon Linky důvěry: 241 484 149 nebo mobil 777 715 215;

E-mail internetové linky důvěry: problem@дитеkrize.cz; webové stránky: www.linkaduverydkc.cz

• **Helpline RŮŽOVÁ LINKA (Česká společnost na ochranu dětí)**

Telefonická linka pro děti a mladé lidi ve stavu akutní krize nebo v situaci, kdy si neumějí poradit nebo se rozhodnout.

www.ruzovalinka.cz

E-mail: ruzovalinka@centrum.cz

Telefonická linka pro děti a mladé lidi: 272 736 263

• **Bílý kruh bezpečí**

Bílý kruh bezpečí poskytuje odbornou, bezplatnou a diskrétní pomoc obětem a svědkům trestných činů, včetně morální a emocionální podpory.

www.bkb.cz

Kontakt na pražské pracoviště:

e-mail: bkb.praha@bkb.cz,

tel.: 257 317 100 (další pracoviště v ČR na stránkách organizace)

• **Šikana či podezření na šikanu:** www.minimalizacesikany.cz; www.sikana.org

• **Dětská práva:** www.detskaprava.cz

Regionální a místní odborná místa a pracoviště

Podle potřeby je možné dohledat pomocí vyhledavačů na internetu, v telefonních seznamech atd. různé typy služeb, které se zaměřují na krizovou intervenci nebo mohou poskytnout odborné poradenství.

Typy pracovišť:

- RIAPS (Regionální Institut Ambulantních Psychosociálních Služeb),

např. Praha tel.: 222 580 697

- Pedagogicko – psychologické poradny (<http://www.ippp.cz>)

- Místní krizová centra

- OSPOD = orgán sociálně-právní ochrany dětí (nejčastěji odbor péče o mládež příslušného pověřeného městského úřadu)

- Specializovaná lékařská pracoviště (např. dětská psychiatrie)

Projekt ČRDM – Nás se to týká

Česká rada dětí a mládeže
Senovážné nám. 977/24, 116 47 Praha 1
www.crdm.cz
sekretariat@crdm.cz

ZÁCHRANNÉ LANO

Metodický průvodce prevencí sexuálního zneužívání dětí a mladistvých II.

Vydala: Česká rada dětí a mládeže 2010

Vydání publikace finančně podpořilo

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Texty: Jiří Zajíc, Michaela Pšlepková, Marcela Poláková,
Veronika Valentová, Jana Votavová, Anna Lukešová

Sazba a grafika: Michala K. Rocmanová

Tisk: REFOS, Praha

